

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Toma ANDRIJAUSKAITĖ

Vadybos – viešojo administravimo studijų programos studentė

**KULTŪROS PAVELDO POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS
ŠIAULIŲ REGIONE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Toma ANDRIJAUSKAITĖ

**KULTŪROS PAVELDO POLITIKOS ĮGYVENDINIMAS
ŠIAULIŲ REGIONE**

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, Vadyba (N200)
Specializacija – Viešasis administravimas

**Darbo vadovė:
prof. dr. Diana ŠAPARNIENĖ**

Teigiu, kad magistro darbas, kurį teikiu studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Toma Andrijauskaitė. *Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas Šiaulių regione*. Vadybos ir verslo administravimo (specializacija – viešasis administravimas) magistrantūros studijų baigiamasis darbas. Mokslinė vadovė prof. dr. Diana Šaparnienė. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra. – Šiauliai, 2012. – 93 p.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjamas kultūros paveldo politikos įgyvendinimas, kultūros paveldo būklė, perspektyvos, vystymas bei problemų sprendimas Šiaulių regione. Atlikta užsienio bei Lietuvos autorių mokslinių publikacijų, Lietuvos Respublikos teisės aktų, strateginių planų, ataskaitų, tarptautinių standartų, ES direktyvų, interneto šaltinių analizė, jų sisteminimas bei ekspertinio interviu būdu buvo apklausiami penki specialistai iš Šiaulių regiono savivaldybių (Šiaulių miesto, Akmenės rajono, Kelmės rajono, Radviliškio rajono, Joniškio rajono savivaldybės). Respondentai atsakė į pateiktus klausimus susijusius su kultūros paveldu, jo vystymu bei politikos įgyvendinimu.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Lietuvoje kultūros paveldo politika neatitinka esamos situacijos poreikių bei viskas vyksta per lėtai ir trūksta atitinkamos strategijos, kurios pagalba būtų vystomas kultūros paveldas. Svarbus faktorius yra biurokratija, kuri tik apsunkina esamą situaciją, Pagrindinė problema yra finansavimo trūkumas, mažas kultūros objektų pritaikomumas, atitinkamų prioritetų išsikėlimas.

Tyrimas patvirtino hipotezę – Kultūros paveldo vystymo situacija Šiaulių regione atsiliepia nacionalinėse programose ir įstatymuose bei kituose norminiuose dokumentuose apibrėžtas kultūros paveldo vystymo nuostatas, tačiau nepakankamas finansavimas neleidžia įgyvendinti užsibrėžtų tikslų ir siekių, susijusių su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu.

Toma Andrijauskaitė. *Cultural heritage policy in the Siauliai region*. Final master thesis on Management and Administration (branch – public administration). Scientific advisor prof. Diana Šaparnienė. Šiauliai University, Department of Public Administration. – Šiauliai, 2012. – 93 p.

SUMMARY

Master's thesis analyzes the cultural heritage policy, cultural heritage analysis of the situation, prospects, development, problem solving Siauliai region. Done Lithuanian and foreign authors of scientific publications in the Lithuanian legislation, strategic plans, reports, international standards, EU directives, web analysis, their systematization and expert interviews were interviewed five experts from Siauliai Region municipalities (Siauliai, Akmene, Kelme district, Radviliškis district Joniškis district). Respondents answered the questions related to cultural heritage, the development and implementation of policy.

The investigation revealed that Lithuania's cultural heritage policy is not met the needs and everything goes too slow and the lack of an appropriate strategy to help to develop cultural heritage. An important factor is the bureaucracy, which only aggravates the situation, the main problem is lack of funding, low adaptability of cultural objects, the priority is landing.

The study confirmed the hypothesis - Cultural heritage in the development of the situation in Siauliai region responds national programs and laws and other normative documents defined cultural development provisions, but lack of funding prevents the implementation of goals and objectives relating to cultural heritage policy implementation

TURINYS

PAVEIKSLAI IR LENTELES.....	6
SUTRUMPINIMAI.....	7
ĮVADAS.....	8
1. KULTŪROS PAVELDO VYSTYMAS VIEŠOSIOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO KONTEKSTE.....	14
1.1. Viešoji politika kultūros paveldo aspektu	14
1.2. Kultūros paveldo sampratos teorinis diskursas.....	17
1.3. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas Lietuvoje.....	22
1.3.1. Kultūros paveldo teisinis reglamentavimas.....	22
1.3.2. Kultūros paveldo vystymas ES finansuojamų projektų įgyvendinimo kontekste.....	34
1.4. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas Vakarų Europoje.....	42
1.4.1. Kultūros paveldo teisinis reglamentavimas.....	42
1.4.2. Kultūros paveldo vystymo tendencijos.....	44
1.4.3. Kultūros paveldo vystymo Europos Sąjungoje gerosios patirties pavyzdžiai.....	49
2. KULTŪROS PAVELDO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO ŠIAULIŲ REGIONE METODOLOGINIAI PAGRINDAI.....	54
2.1. Tyrimo metodologija.....	54
2.2. Tyrimo organizavimas.....	55
2.3. Tyrimo instrumentai.....	57
2.4. Tyrimo imtis.....	58
3. KULTŪROS PAVELDO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO ŠIAULIŲ REGIONE TYRIMO REZULTATAI.....	60
3.1 Kultūros paveldo objektai ir jų vystymas.....	60
3.2. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas.....	68
3.3. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo perspektyvų analizė.....	72
IŠVADOS.....	78
REKOMENDACIJOS.....	80
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	81
PRIEDAI.....	88

LENTELĖS

- 1 lentelė. Pagrindiniai tarptautiniai paveldo apsaugą reglamentuojantys dokumentai.
- 2 lentelė. Paveldo samprata ir struktūra, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais.
- 3 lentelė. ES struktūrinė parama žmogiškųjų įgūdžių plėtrai turizmo sektoriuje.
- 4 lentelė. Socialinio turizmo projektai.
- 5 lentelė. Verslumo skatinimas gamtinėse zonose.
- 6 lentelė Tyrimo instrumento sandara.
- 7 lentelė. Kultūros paveldo objektų skaičius rajonuose, 2011 m.

PAVEIKSLAI

- 1 pav. Dvi kultūros paveldo ekonominio vertinimo kryptis.
- 2 pav. Kultūros paveldo ekonominės vertės kategorijos.
- 3 pav. Nekilnojamojo kultūros paveldo administravimo schema.
- 4 pav. Kultūros paveldo išsaugojimui numatytos ir išmokėtos ERPF ir EŽŪFKP lėšos.

SUTRUMPINIMAI

LR – Lietuvos Respublika.

ES – Europos Sąjunga.

UNESCO - (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija, įkurta Jungtinėse Tautose 1945 metais, siekiant skatinti bendradarbiavimą tarp skirtingų tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijų srityse.

ICOMOS – Tarptautinė paminklų ir paminklinių vietovių taryba (International Council on Monuments and Sites) yra tarptautinė nevyriausybinė organizacija, įkurta 1965 m., vienijanti kultūros paveldo apsaugos ir restauravimo specialistus – architektus, archeologus, meno istorikus, urbanistus, inžinierius ir vadybininkus, dirbančius paveldo srityje.

SSVP – sanglaudos skatinimo veiksmų programos.

MVĮ – mažos ir vidutinės įmonės.

ERPF – Europos regioninės plėtros fondas ERPF yra pagrindinė regioninės politikos priemonė; ja siekiama sumažinti regioninius skirtumus. Ne kartą reformuotam ERPF 2007–2013 m. laikotarpiu keliami 3 pagrindiniai tikslai: konvergencijos, regionų konkurencingumo ir užimtumo bei Europos teritorinio bendradarbiavimo.

EŽŪFKP – Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai.

NKPAĮ – Nekilnojamųjų kultūros paveldo apsaugos įstatymas.

ĮVADAS

Kultūros paveldas – karta iš kartos paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu (LR Nekilnojamo kultūros paveldo įstatymas, 2005). Kultūros paveldo objektai – pavieniai ar į kompleksą įeinantys objektai, registruoti kaip nekilnojamosios kultūros vertybės, t.y. žemės sklypuose, sklypų dalyse, vandens, miško plotuose ar jų dalyse esantys statiniai ar kiti nekilnojamieji daiktai, kurie turi vertingųjų savybių ir kartu su jiems priskirta teritorija yra atskiri daiktinės teisės objektai ar gali jais būti (LR Nekilnojamo kultūros paveldo įstatymas, 2005).

Kultūros paveldo vystymas apima ne tik aplinkosaugos, ekonomikos, bet ir socialinius bei kultūrinius aspektus. Įvairūs pasaulyje atlikti moksliniai tyrimai ir studijos (Ashword, G., Howard, P. 2006, Wiesand J. A. 2004, Denhardt R. 1995, Parsons, W. 2001) parodė, kad kultūros paveldo apsauga skatina tiek aplinkosauginių, tiek ekonominių, socialinių ir kultūrinių darnaus vystymosi aspektų įgyvendinimą. Kultūros paveldas gali turėti įtakos bendruomenių gerovei ir gyvenimo kokybei, gali sušvelninti ar padėti išvengti kultūrinės globalizacijos pasekmių ir gali tapti darnios ekonominės plėtros stimulu. Deja, dažnai kultūros paveldo apsauga yra suprantama kaip alternatyva ar net ekonominės plėtros kliūtis. Žinoma, visų pirma paveldo apsauga organizuojama siekiant palaikyti bei išryškinti paveldo objektų kultūrinę vertę, tačiau paveldas ir jo apsauga gali teikti ir įvairiapusę ekonominę naudą: kurti papildomų pajamų ir darbo vietų, sudaryti sąlygas išlaikyti bei tobulinti darbo įgūdžius, skatinti apleistų miestų centrų atgaivinimą, kultūrinį turizmą, smulkiojo verslo vystymąsi ir kt. (Gražulevičiūtė, 2006). Apleistų ir netinkamai naudojamų istorinių pastatų pritaikymas naujoms paskirtims yra viena pagrindinių bendruomenių atgaivinimo bei gyvenimo kokybės gerinimo jėgų sąlygų

Labai svarbus aspektas susijęs su kultūros paveldo vystymo perspektyvomis yra kultūrinio turizmo plėtra bei regionų konkurencinis pranašumas vystant kultūrinį turizmą ir kultūrinių šaltinių, vadybos svarba turizmo plėtrai. Galima pastebėti, kad turizmas tampa viena pagrindinių priežasčių ir netgi priemonių saugoti paveldą (Dapkus. 2008). Patirtis rodo, kad paveldo vietos, kurios uždarytos turistams, turi polinkį irti. Klimato sąlygos ir kiti natūralūs veiksniai šias vietas veikia destruktiviai, o jokių pajamų iš šių vietų negavimas neleidžia net minimaliai palaikyti ir prižiūrėti šias vietas, be to vietinė bendruomenė praranda pagarbą šių vietų kultūrinei ir simbolinei vertei.

Kaimo turizmo vystymasis turi unikalią priklausomybę nuo kokybiškos aplinkos, kultūrinio išskirtinumo ir socialinės sąveikos, saugumo ir gerovės. Viena vertus, jeigu turizmas yra blogai suplanuotas arba pernelyg daug išvystytas, jis gali sugriauti šias ypatingas savybes, kurios yra labai svarbios darniam vystymuisi (Atkočiūnienė, 2011). Kita vertus, kaimo turizmas gali būti jų apsaugos ir propagavimo varomoji jėga – tiesiogiai, didinant informuotumą ir gaunant pajamas joms remti, ir netiesiogiai, pateikiant ekonominį pagrindimą kitų teikiamai paramai.

Viena žymiausių ir aktyviausių kultūros paveldo saugotojų ir puoselėtojų yra UNESCO organizacija. 1972 metais lapkričio 16 d. UNESCO būstinėje Paryžiuje vykusios UNESCO Generalinės konferencijos septynioliktos sesijos metu priimta Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija, įsteigiamas pasaulio paveldo sąrašas. Vienas iš pagrindinių aspektų UNESCO įgaliojimuose yra, tai kad ypatingas dėmesys sutelktas globalines grėsmes, kurios gali paveikti gamtos ir kultūros paveldą ir užtikrinti, kad vietų ir paminklų išsaugojimas prisidėtų prie socialinės sanglaudos. Šiame dokumente identifikuojamos vietos, esančios skirtingų valstybių narių teritorijose ir pripažintos kaip tarptautinės reikšmės išteklių, todėl šios vietos nusipelno ypatingo įvertinimo ir apsaugos. Konvencijoje kultūros paveldas pagal konkrečius kriterijus suskirstytas į tris kategorijas: paminklus, statinių grupes ir vietas (Convention. 1972).

Šis dokumentas tapo plačiausiai pripažintu ir veiksmingiausiu tarptautinę galią turinčiu kultūros ir gamtos paveldo apsaugos instrumentu. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvenciją iki 2004 m. pabaigos buvo pasirašiusios 181 šalys. 1992 m. kovo 31 diena prie Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencijos prisijungė ir Lietuva (unesco.org).

Reikšmingiausius kultūros paveldo objektus Pasaulio paveldo komitetas skelbia pasaulio paveldo paminklais. Pasaulio paveldo sąrašė yra 644 kultūros bei 24 kultūros ir gamtos objektai.

Lietuvoje pasaulio kultūros paveldu pripažinta:

1994 m. – Vilniaus senamiestis

2000 m. – Kuršių nerija (kultūros ir gamtos paveldas)

2004 m. – Kernavės kultūrinis rezervatas

2005 m. – Struvės geodezinis lankas

Žmonijos žodinio ir nematerialiojo kultūros paveldo šedevru paskelbta:

2001 m. – kryždirbystė ir kryžių simbolika Lietuvoje

2003 m. – dainų švenčių tradicija ir simbolika Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje.

Tyrimo aktualumas. Kultūros paveldas – svarbus kiekvienai valstybei. Jis daro teigiamą poveikį socialinei, ekonominei, regioninei plėtrai, formuoja nacionalinį identitetą ir šalies įvaizdį, padeda atskleisti krašto išskirtinumą. Ekonominė vertė, susijusi su kultūros paveldu, kyla iš komercinės veiklos, tokios kaip turizmo paslaugos ir iš to, kad paveldo vietovė padaroma patrauklesnė tiek gyvenimui, tiek verslui. Todėl labai svarbu, kad kultūros paveldas būtų tinkamai saugomas bei puoselėjamas, o kultūros paveldo politika padėtų, tai įgyvendinti. Tačiau kiekviena valstybė susiduria su tam tikromis problemomis siekiant išsaugoti ir puoselėti kultūros paveldą.

Lietuva jau seniai saugo ir puoselėja kultūros paveldą, sprendžia išskylančias problemas. Kultūros paveldas susiduria su daugeliu veiksnių, tai ekonominiais, kurie yra svarbūs ir aktualūs, tačiau nežymus valstybės biudžeto lėšų didėjimas, skiriamas kultūros paveldo apsaugos programoms finansuoti, nesudaro sąlygų išsaugoti pačius reikšmingiausias ir vertingiausias kultūros paveldo objektus (2007 – 2009 m. strateginis veiklos planas.). Įvertinant tai, kad daug paveldo objektų yra keliantys avarijos grėsmę, į paveldo tvarkybos programą yra įtraukiamas didelis skaičius objektų, kuriuose darbai vykdomi kelerius metus, jų tvarkymas tampa žymiai brangesnis, o kai kuriuose objektuose dėl lėšų stokos sustabdžius darbus, jų užkonservavimui reikia skirti papildomai lėšų. Kultūros paveldo departamentas numato galimybę kompensuoti už atliktus paveldo tvarkybos darbus savininkams, investuojantiems į kultūros paveldo išsaugojimą bei patiriantiems nuostolių dėl apribojimų tvarkant kultūros paveldo objektus.

Kultūros paveldo išsaugojimas svarbus socialiniu požiūriu: nemaža kultūros paveldo dalis yra pastatai, statiniai ir jų kompleksai, todėl tinkamai juos tvarkant ir prižiūrint sumažėtų ūkiškai nenaudojamų pastatų. Kadangi daug sakralinės paskirties pastatų yra kultūros paveldo objektai, jų tvarkymas aktualus didžiajai Lietuvos visuomenės daliai (2007 – 2009 m. strateginis veiklos planas.) Propaguojant kultūros paveldą, didėja visuomenės susidomėjimas kultūros paveldo išsaugojimo problemomis, steigiamos visuomeninės organizacijos, besirūpinančios kultūros vertybių apsauga. Kultūros paveldo išsaugojimas skatina bendruomenės kultūros lygio augimą ir stabilizavimą.

Politiniai aspektai: Valstybė sudaro sąlygas kultūros paveldo apsaugai ir išsaugojimui teisės aktais.

Technologiniai: Viena svarbiausių Kultūros Departamento darbo krypčių – informacinės sistemos plėtojimas, pripažintas Vyriausybės prioritetu (2007 – 2009 m. strateginis veiklos planas.). Viena pagrindinių kultūros vertybių apsaugos priemonių, be kurios neįmanomi kiti veiklos būdai – vieningas kompiuterinis tinklas, nes Kultūros paveldo

departamento darbas organizuotas teritoriniu principu. Vieningas kompiuterinis tinklas racionalizuoja kultūros paveldo apsaugos organizavimą. Naujausios kompiuterinės technologijos ir metodai leidžia tinkamai kaupti gausią informaciją apie kultūros vertybes, jų teritorijas ir apsaugos zonas ir skelbti šią informaciją vartotojams.

Ekologiniai: Tinkamai saugant ir prižiūrint kultūros paveldo objektus, sprendžiamos ekologinės problemos. Tvarkant ir pritaikant naudojimui saugomus kultūros paveldo objektus (viešojo pažinimo, viešosios pagarbos, architektūros, istorinius parkus ir sodus), tvarkoma aplinka, gerinama kraštovaizdžio kokybė. Kultūros paveldo apsauga susijusi su aplinkos apsauga, todėl svarbu šių sričių problemas spręsti kompleksiskai. Restauravimo darbams naudojant sertifikuotas medžiagas, siekiama išvengti pavojaus žmonių sveikatai ir aplinkai (2007 – 2009 m. strateginis veikls planas.).

Tyrimo problema. Kultūros paveldas Šiaulių regione ir jo būklė bei vystymo perspektyvos, problemos, politiniai aspektai bei išsaugojimo tendencijos yra neretai diskutuojami praktinėje erdvėje, tačiau stokojama mokslinio pagrįstumo problemoms identifikuoti ir spręsti. Tyrimo problemą galima išreikšti tokiais probleminiais klausimais:

Kokia esama kultūros paveldo padėtis Šiaulių regione?

Kokios priežastys lemia efektyvų kultūros paveldo vystymą Šiaulių regione?

Kaip sprendžiamos problemos susijusios su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu?

Kokios kultūros paveldo perspektyvos Šiaulių regione?

Tyrimo objektas. Tyrimo objektu pasirinktas kultūros paveldo politikos įgyvendinimas Šiaulių regione.

Tyrimo tikslas. Ištirti kultūros paveldo politikos įgyvendinimą Šiaulių regione, identifikuojant probleminius ruožus bei numatyti galimas kultūros paveldo vystymo perspektyvas, susijusias su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu.

Iškeltam tikslui įgyvendinti iškeliami tokie tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti kultūros paveldo sampratos ir vystymo viešosios politikos įgyvendinimo kontekste aspektus.
2. Apžvelgti kultūros paveldo politiką ir situaciją Lietuvoje ir Vakarų Europoje.
3. Išanalizuoti kultūros paveldo situaciją ir politikos įgyvendinimą Šiaulių regione.
4. Identifikuoti Šiaulių regiono kultūros paveldo politikos probleminius ruožus.
5. Atskleisti kultūros paveldo vystymo perspektyvų ypatumus bei numatyti kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tobulinimo kryptis.

Darbo hipotezė. Kultūros paveldo vystymo situacija Šiaulių regione atsiliepia nacionalinėse programose ir įstatymuose bei kituose norminiuose dokumentuose apibrėžtas kultūros paveldo vystymo nuostatas, tačiau nepakankamas finansavimas neleidžia įgyvendinti užsibrėžtų tikslų ir siekių, susijusių su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros analizė;
- dokumentų analizė;
- mokslo straipsnių analizė;
- ekspertų apklausa.

Magistro darbo struktūra susideda iš šių komponentinių dalių: santraukos, turinio, įvado, konceptualiosios ir analitinės tiriamosios dalies, išvadų, naudotos literatūros, priedų.

Tyrimo metodologija:

Tyrimo metodologija remiasi lietuvių ir užsienio mokslininkų A. Semaškos 2009; R. Varnienės – Janssen 2010; G. Ashword, P. Howard 2010; I. Gražulevičiūtės – Vileniškės 2006; J. Markevičienės 2006; Z. Kiaupos 2006 ir kt. teorinėmis įžvalgomis kultūros paveldo problematika. Siekiant geriau išanalizuoti pasirinktą temą buvo stengiamasi paanalizuoti ir kitų autorių mokslo publikacijas ne tik tiesiogiai kultūros paveldo tematika, bet ir viešosios politikos problematika. Autoriai aprėpia įvairias teorines problemas, susijusias su kultūros paveldu, pradedant kultūros paveldo samprata, jos atsiradimu bei istorinėmis situacijomis, taip pat pagrindiniais įstatymais, norminiais dokumentais reglamentuojančiais kultūros paveldą ir baigiant kultūros politikos aspektais bei turizmu ir kitais aspektais susijusiais su kultūros paveldo perspektyvomis.

Tyrimo imtis:

Siekiant geriau atskleisti pasirinktą temą ekspertinio interviu būdu buvo apklausiami penki specialistai iš Šiaulių regiono savivaldybių (Šiaulių miesto, Akmenės rajono, Kelmės rajono, Radviliškio rajono, Joniškio rajono savivaldybės). Respondentai atsakė į pateiktus klausimus susijusius su kultūros paveldu, jo vystymu bei politikos įgyvendinimu.

Tyrimo teorinis reikšmingumas

- Atlikta įvairių autorių kultūros paveldo sampratos analizė, išskirtos pagrindinės sąvokos bei pateikta kultūros paveldo sampratos istorinė analizė, kurie leido išsamiau išnagrinėti kultūros paveldo sampratą. Taip pat pateikiami kultūros paveldo ekonominio vertinimo kryptys bei kultūros paveldo ekonominės vertės kategorijos.

- Įvertinus moksliniuose šaltiniuose pateikiamas viešosios politikos sampratas pateikiama jų analizė bei kultūros politikos aspektai susiję su viešąja politika.
- Siekiant geriau atkleisti esamą kultūros paveldo padėtį pateikiama kultūros paveldo vystymo politika Lietuvoje, pateikiami pagrindiniai įstatymai, teisės aktai bei kiti norminiai dokumentai susiję su kultūros paveldu.
- Pateikiama kultūros paveldo vystymo politika Vakarų Europoje. Jų patirtis susijusi su kultūros paveldo vystymu, saugojimu bei kultūros objektų panaudojimu kultūros turizmo srityje.
- Pateikiama Šiaulių regiono kultūros paveldo analizė.
- Atlikus teorinę kultūros paveldo politikos įgyvendinimo analizę sudarytas klausimynas, kurio pagalba siekiama atskeisti kultūros paveldo vystymo perspektyvas Šiaulių regione.

Tyrimo praktinis reikšmingumas

- Sukurtas klausimynas gali būti panaudojamas tiriant kitus regionus.
- Taip pat atlikta analizė pateikia pagrindinius aspektus siekiant vystyti kultūros paveldą Šiaulių regione, todėl remiantis ja galima tobulinti kultūros paveldo vystymo perspektyvą.

1. KULTŪROS PAVELDO VYSTYMAS VIEŠOSIOS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO KONTEKSTE

Kultūros paveldas – tai kultūros paveldas, paveldėtas iš ankstesnių kartų, kurias mes dažnai norime išsaugoti, nes tai sustiprina mūsų kultūrinį identitetą. Kultūros paveldo vystymas bei pagrindiniai jo išaugojimo aspektai yra tiesiogiai susiję su viešąja politika. Šioje darbo dalyje pateikiama kultūros paveldo samprata ir struktūra, viešosios politikos kultūros vystymo aspektai, viešosios politikos Lietuvoje aspektai, Šiaulių regiono kultūros paveldo tendencijos bei esama situacija, o taip pat projektai bei užsienio šalių patirtis.

1.1. Viešoji politika kultūros paveldo aspektu

Viešoji politika dažniausiai apibūdinama kaip valstybės valios išraiška valdžios veikla ir tos veiklos priežastys, sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo motyvacija (Raipa. 2002.). Darinys viešoji politika nėra naujas, nors oficialiai jis pradėtas vartoti tik XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje, kada viešosios politikos funkcijos, metodai ir procedūros buvo pripažintos daugelyje šalių, o pati viešoji politika kaip veiklos struktūra tapo gana savarankiška, institucionalizuota. Senųjų laikų mąstytojai politinės filosofijos traktatuose dažniausiai išskirdavo valdžios vykdomą politiką, ją formuojančias jėgas ir jų poveikį visuomenės raidai. Aristotelis politikos terminą – politea – tapatino su piliečiais iš miesto – valstybės valdymo struktūra bei funkcijomis. Kai kurie šių laikų autoriai, analizuodami viešosios politikos turinį, akcentuoja viešosios valdžios pagrindus – moralumą, sugebėjimus, išsilavinimą, motyvus, kaštus ir pan. (Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema. 1997.)

Viešosios politikos sampratos raida visada buvo siejama nuo civilizacijos plėtros, kadangi istoriniai pokyčiai reikalavo sistemingų, racionalesnių valstybės valdymo, komercinės veiklos ir gamybos organizavimo, planavimo, koordinavimo ir biurokratinės kontrolės būdų (Parsons. 2001.). Viešosios politikos turinį ir veiklos kryptis geriausiai išreiškia priimami sprendimai. Sprendimai savo ruožtu daro įtaką teisėkūrai, potvarkiams, administracinio reguliavimo taisyklėms. Todėl viešosios politikos pajėgumą žymia dalimi lemia sprendimų rengimas ir jų įgyvendinimas, kadangi viešoji politika dažniau suvokiama pagal tai, ką valdžios institucijos atlieka, o ne pagal tai, ką yra numačiusios ar ruošiasi atlikti. Bet kokio įstatymo priėmimas ir pakeitimas pats savaime dar negarantuoja įstatymo įgyvendinimo sėkmės ir sparčių pokyčių vienoje ar kitoje viešojo sektoriaus sferoje (Anderson. 1994.).

Suprasti viešosios politikos struktūrą būtina, siekiant koordinuoti interesų grupių veiksmus, valdant ir skirstant resursus, tobulinant sprendimų rengimą, viešųjų projektų ir programų įgyvendinimą. Viešosios politikos specialistai paprastai išskiriami elementai (Raipa, 2002.):

1. Vertybių paskirstymas yra vienas svarbiausių viešosios politikos elementų yra materialinių vertybių paskirstymas konkretiems viešiesiems tikslams įgyvendinti. Valdžia dažniausiai nustato galimybes, prekių, paslaugų prioritetus, teikiančius tiesioginę naudą visuomenei.

2. Netiesioginės vertybės, sąlygojamos pirmojo viešosios politikos elemento ir pasireiškiančios kaip netiesioginė nauda, šalutiniai poveikiai, faktai ar produktai, atsirandantys dėl viešosios politikos sprendimų. Netiesioginė nauda gali padėti gerinti sprendimų priėmimų kokybę, demokratiškesnių santykių plėtrą, daryti įtaką viešųjų institucijų veiklos produktyvumui, kultūrinių galimybių sklaidai.

3. Resursų perdislokavimas apima vadinamuosius valdžios institucijų transferinius sprendimus. Tai yra sprendimai, nukreipti į kurios nors visuomenės grupės poreikių subsidijavimą, perkeltant resursus iš vienos interesų grupės kitai, kuriai tuo metu subsidijavimas labiau reikalingas.

4. Poveikis, gautas tiesioginių išlaidų dėka, apima tiesioginių išlaidų dėka gautą naudą, efektą ar poveikį. Paprastai tiesioginių išlaidų išraiška yra pinigine. Jos atspindi fiskalinės politikos mokesčių sistemos galimybes bei struktūrą ir priklauso nuo ekonominių, socialinių ir geopolitinių veiksnių, nors kartais šių išlaidų išraiška ne vien pinigine.

5. Papildomos išlaidos realizuojant viešąsias programas leidžia susidaryti vaizdą apie netiesioginių, neesminių išlaidų modelį, kurį sąlygoja valdžios institucijose užprogramuotas tiesioginės naudos siekimas, realizuojant stambias viešąsias programas ir projektus, kada atsiranda tam tikras diskomfortas struktūroms ir piliečiams, tiesiogiai nesusietiems su minėtomis programomis ir projektais.

6. Nauda, gauta apribojimų, licencijų, reguliavimų dėka. Šis viešosios politikos dedamosios atspindi išlaidų ir sukuriamų vertybių vertės priežastingumą, t.y. bazinius politinio proceso aspektus. Politikai dažnai priešinasi materialinės vertės sureikšminimui ir iškelia socialinių reiškinų prioritetines vertybes – savigarbą, kilnumą, sąžiningumą.

7. Simbolinės išlaidos viešojoje politikoje apibūdina simboliškų skirstymų išlaidas bei gaunamą vertę ir yra susijęs su tokiomis definicijomis kaip religija, ideologija, demokratija. Simboliniai skirstymai atspindi esminius požiūrio į materialinės naudos paskirstymą skirtumus ir labiau tikėtini esant stabiliai politinei, ekonominei ir socialinei situacijai.

8. Piliečių dalyvavimas apima vertę, atsirandančių piliečiams įsitraukiant į politikos procesą ir pasirenkant parametrus bei galimybę gerinti savo socialines ir ekonomines pozicijas, tiek pat svarbias kaip ir dalyvavimas priimant sprendimus. Dalyvavimo politikoje būdų ir priemonių pasirinkimas padeda individui išreikšti savo reikmes, siekti jų įgyvendinimo ir užsitikrinti norimą socialinį statusą.

Kultūros politika, nors ir priskiriama viešosios politikos sritims, yra vertinama prieštaringai, kadangi nėra paprasta apibrėžti pačią kultūrą, tampa sudėtingiau formuluoti jos politiką, parinkti atitinkamas ir labiausiai derančias administravimo formas, įžvelgti svarbiausias srities problemas ir nustatyti prioritetinius tikslus (A. Pauliukevičiūtė, Raipa. 2009.). Kultūros politikos kaip viešosios politikos srities analizė siejama su įvairiais viešosios politikos tyrinėtojais: W. N. Dunn ir W. Parsons; kultūros raidos teoretikais ir kultūros politikos vertintojais; H. Rauhe, Ch. Demmer, H. P. Reinecke, A. J. Wiesand, P. Bendixen, P. Fuchs, Th. Heinze, M. Dragičević-Šešič, B. Stoikovič ir kt. Žinomi lietuvių kultūros politikos tyrinėtojai: K. Stoškus, E. Žalpys, L. Vilkončius, Ž. Simonavičienė, V. Kančys, A. Paulavičiūtė, I. Kuizininė, E. Bulevičius ir kt. Nors kultūros politika nagrinėta įvairių teoretikų, vis dar nėra parengta tiksliai, visuotinai priimta kultūros politikos sąvoka, kuri būtų įtvirtinta ne tik skirtingų ES valstybių narių tautų sąmonėje, bet ir mokslo leidiniuose, akademinėse bendruomenių kontekste.

Kultūros politika – sudaranti palankias arba mažiau palankias sąlygas atskiriems žmonėms arba jų grupėms kurti kultūrą (Kultūros politika šiandien.) Kultūros politikos administravimas ES – tai būdų ir metodų visuma, padedanti įgyvendinti organizacijos kultūros politiką globaliame valstybių narių kontekste, taip pat formuoti kultūrų įvairovės skatinimo programas, veikiančias ir viso pasaulio kultūras. Viešosios politikos analizės tikslas yra tam tikrų žinių apie viešosios politikos vertybes kūrimas ir kritika, prioritetų iškėlimas, gautų rezultatų ir žinių sintezė. (Denhardt. 1995.).

Labai reikšminga Europos Tarybos veikla, kultūrinio politinio bendradarbiavimo srityje. Europos Taryba siekia skleisti šalių, regionų ir gyventojų grupių kultūrinius ypatumus bendromis akcijomis ir mainais, siekia atspindėti Europos kultūros paveldą ir politines – ekonomines kultūros dimensijas. Šios organizacijos specialios kultūros politikos institucijos: Kultūros fondas (įsteigtas 1959 m.); Kultūrinio bendradarbiavimo taryba (Council for Cultural CoOperation) (veikia nuo 1962 m.), Švietimo, kultūros ir sporto direkcija, Parlamento susirinkimo kultūros komitetas (Wiesand. 2004.). Europos Tarybos veikla skirta ir kultūrai, kaip politiškai formuojamai, visuotinai prieinamai aplinkai (kultūros raida) užtikrinti, remiantis demokratijos principais, kultūros politikos reformų proceso rėmimu.

Alternatyvioms kultūrinio politinio bendradarbiavimo formoms, kurių puoselėjimas veikia ir Europos Sąjungos kultūros valdymą, taip pat priskiriama ir tarpregioninių institucijų įtaka. Tarpregioninių institucijų veikla – tai šalių ir regionų, pasižyminčių kultūros ir kalbos bendrumu, bendradarbiavimo aktyvinimas, platesnio tarptautinio konteksto suteikimas regionų ar kalbų bendrumams, iš dalies ir bandymas gintis kaip grupei nuo stipresnių politinių – komercinių jėgų. Viena iš ryškiausių institucijų – Šiaurės Taryba, įgyvendinanti plataus bendradarbiavimo formas visose kultūros srityse, įskaitant komunikaciją ir mediją (Wiesand. 2004.).

Tarpregioninių institucijų veikla kaip kultūrinio politinio bendradarbiavimo forma yra perspektyvus reiškinys ES valstybių kontekste, kadangi panašias regionines kultūros problemas siekiančios spręsti šalys aktyviau jungiasi ir sudaro tarpvalstybinius kultūrų dialogą pagrindžiančius darinius, įgyvendinančius kultūros politiką ir veikiančius Europos Sąjungos politikos nuostatų praktinį taikymą.

Suvokiant, kad Europoje susiduriama su įvairiomis kultūros politikos problemomis – nepakankama kultūrinių reiškinų sklaida, kūrybinių iniciatyvų stoka, inovacijų taikymo nestrategiškumu ir t. t., reikalinga nuolat analizuoti ir vertinti besikeičiančius Europos kultūros politikos kontekstus. Siekianti intensyvesnio Europos kultūrinio susivienijimo, ES turi skatinti pagarbą skirtingoms valstybių kultūroms, stiprinti bendrus narių susitarimus ir taisykles, užtikrinti ne tik taiką, bet ir stabilumą, gerovę, solidarumą, aktyvinti kūrybiškumo formų raišką ir išlaikyti kultūros paveldą (A. Pauliukevičiūtė, Raipa. 2009.).

Apibendrinant galima teigti, kad viešosios politikos pajėgumą žymia dalimi lemia sprendimų rengimas ir jų įgyvendinimas, kadangi viešoji politika dažniau suvokiama pagal tai, ką valdžios institucijos atlieka, o ne pagal tai, ką yra numčiusios ar ruošiasi atlikti. Bet kokio įstatymo priėmimas ir pakeitimas pats savaime dar negarantuoja įstatymo įgyvendinimo sėkmės ir sparčių pokyčių vienoje ar kitoje viešojo sektoriaus sferoje. Tačiau viešosios politikos aspektus bei kultūros politikos aspektus sunku įvertinti ir apibrėžti, nes kultūros politiką sunku apibrėžti bei ją įvertinti.

1.2. Kultūros paveldo sampratos teorinis diskursas

Literatūroje pateikiama daug paveldo sąvokos apibrėžimų. Oksfordo žodyne „paveldas“ apibrėžiamas kaip „turtas, kuris yra ar gali būti paveldėtas“ (The Oxford Compact English Dictionary. 2000.). Šiuo apibrėžimu pateikiama užuomina, kad paveldas nebūtinai jau

turimas, bet gali būti paveldėtas ateityje. Ten pat nurodoma, kad paveldas – „vertingi daiktai, pavyzdžiui, istoriniai pastatai, išlikę nuo praėjusių kartų; susiję su istorinę ar kultūrinę vertę turinčiais daiktais, kuriuos verta išsaugoti“.

Gana apibendrinantį paveldo sąvokos apibrėžimą pateikė P. Howard: „bet kas, ką žmonės nori išsaugoti ar rinkti“ (P. Howard. 2003.). Tai gali būti patys įvairiausi objektai: katedra, šeimos herbas, nacionalinis parkas, patiekalas, daina, kraštovaizdis ir t.t., priklausantys įvairiems reikšmingumo lygmenims: šeimos, vietovės, nacionaliniam ar tarptautiniam. Objektai paveldu tampa tik tada, kai jie paveldu pripažįstami oficialiai, t.y. kada saugomais paskelbiami įstatymo numatyta tvarka. Paveldas labai reikšmingas bet kurios tautos gyvenimo, jos raidos pagrindas.

X. Weng (2003) paveldo išsaugojimo reikšmę įvardijo „istorinės tiesos išsaugojimu ir jos evoliucijos proceso įrodymu“ (X. Weng. 2003). Paveldas – tai ryšys tarp praeities, dabarties ir ateities. Jis padeda išlaikyti harmoniją tarp tradicijų ir modernumo. Paveldas – kompleksinis įvairių mokslo sričių (geografijos, istorijos, archeologijos, ekologijos, turizmo vadybos, viešojo valdymo ir kt.) tyrimo objektas. Paveldo objektų įvairovė didelė. P. Howard išskiria šiuos paveldo tipus: gamtos, kraštovaizdžio, paminklų, artefaktų, veiklos, žmonių ir vietovių (P. Howard. 2003.).

Kultūros paveldas – per kelias kartas perimtos etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu svarbios kultūros vertybės (LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas.). Kultūros paveldas skirstomas į materialųjį ir nematerialųjį – dvasinį arba žodinį. Materialiosios kultūros vertybės skirstomos į kilnojamąsias ir nekilnojamąsias. Remiantis Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymu, nekilnojamosios kultūros vertybės, turinčios kultūrinę vertę bei visuomeninę reikšmę, yra šios: statiniai, ansambliai, vietovės, piliakalniai, pylimai, gynybiniai įtvirtinimai, senovės gyvenamosios ir dirbtuvių vietos, senovės statinių griuvėsiai ir liekanos, alkos, religinio kulto vietos, aukurai, akmenys su įrašais ir kitais ženklais, kūr grindos, pilkapiai, kapinynai, senovės laidojimo vietos, kapinės.

Kultūros paveldas su gamtos paveldu sudaro Pasaulio paveldą. Šiandieniniame globalizacijos amžiuje kultūros paveldas atlieka itin svarbų vaidmenį, skatinant tarptautinį bendravimą, skirtingų kultūrinių bei religinių grupių bendravimą bei tarpusavio pagarbą, toleranciją, keitimąsi patirtimi, demokratinės visuomenės formavimą, be to pripažystamas ne tik kultūrinis, socialinis bei politinis, bet ir ekonominis kultūros paveldo vaidmuo (Gražulevičiūtė. 2006.).

Kultūros paveldo samprata klostėsi šimtmečius. Modernios paveldo sampratos raida prasidėjo Renesanso epochoje. Ją lydėjo naujos sąvokos (Markevičienė. 2006.): lotyniškasis *moneo* (prisiminti, įspėti ir pan.) tapo paveldo detonatu *monumento* (liet. paminklas), taip pat buvo sukurtas terminas *antichità* (liet. seniena).

XVIII – XIX amžių sandūroje terminas *monumento* buvo patikslintas – atsirado *monumento storico* ir *monumento artistico* (liet. istorijos ir meno paminklas), o XIX amžiuje – dar vienas naujas terminas *relitto* (liet. reliktas, liekana), reliktus skirstant į *relitto storico* ir *relitto artistico*, prie kurio kartais pridedamas ir terminas paminklas (*relitto e monumento*).

Visos šios sąvokos pakankamai aiškiai konotuoja konkrečią paveldo sampratą: tai vienintelis ir autentiškas praeities meno ir istorijos reliktas, vertingas dėl savo grožio, tobulumo, senoviškumo, teisingumo ir istoriškumo (Markevičienė. 2006.). Ilgą laiką kultūros paveldu laikyti pavieniai architektūros, dailės, archeologijos ir istorijos paminklai.

Nuo XX a. Pradžios kultūros paveldo samprata pradėjo keistis. Kaitą skatino ne vien tik sociokultūrinės Europos transformacijos, bet ir tuo metu kintančios tautinės valstybės samprata, tuo metu pradėjo formuotis tarptautinė bendruomenė ir tarptautinė teisė, taip pat svarbiu veiksniu galime laikyti XIX a. Paskutiniais dešimtmečiais beveik visoje Europoje prasidėjęs paveldo teisėkūros procesas (Markevičienė. 2006.). Paveldo sampratą neišvengiamai keitė ir industrializacijos procesai ir didieji XX a. kataklizmai – karai bei revoliucijos, parodę, jog paveldą reikia saugoti taip pat ir dėl to, kad jis gali būti laikomas priešu, be to yra trapus ir nebeatkuriamas. Priešingai nei XIX a., paveldas nustojo buvęs visuotinai pripažystama vertybė, o paveldo kuratoriai – visuomenės guru, kurie vieninteliai žino ką ir kaip reikia saugoti (Markevičienė. 2006.). Kilo aršus diskursas su modernizmu, todėl besiveržiantiems „naujosios pasaulio tvarkos“ link reikėjo pateikti įtikinamus argumentus, kam reikia praeitį saugoti ir kodėl praeitis apskritai yra vertybė, reikia pastebėti, kad šis diskursas tęsiasi ir šiandien, tiesa, ne tiek teoriniu, kiek praktiniu lygmeniu, t.y. priimant sprendimus dėl konkrečių paveldo objektų, kur nestinga aršių debatų ir konfliktų (Markevičienė. 2006.).

Nuo XX a. antrosios pusės kultūros paveldą imta traktuoti kaip kultūrinės ir gamtinės aplinkos visumą. XX a. pabaigoje įsigalėjo kultūrinio kraštovaizdžio sąvoka.

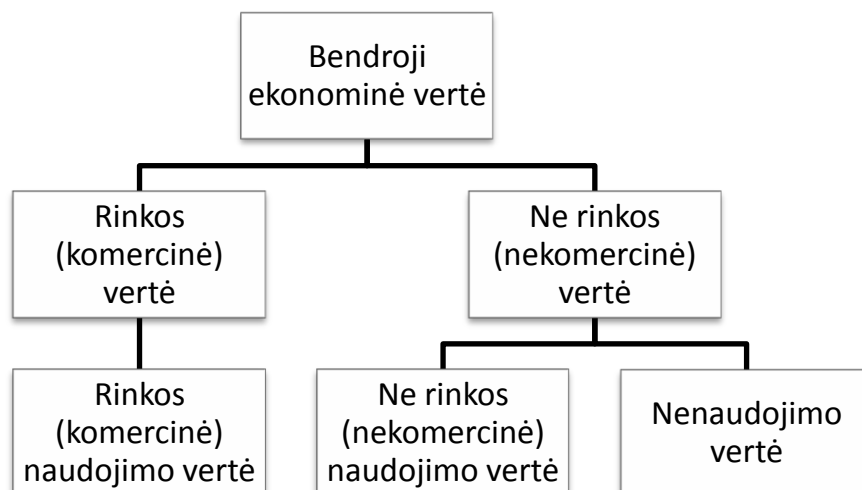
Iki pat XIX a. pradžios nei europiečiai, nei amerikiečiai beveik nesiejo savo tapatumo su materialiuoju paveldu ir tik praėjus pusei amžiaus dauguma šių šalių ėmėsi jo apsaugos kaip pozityviai vertinamos viešosios veiklos (Čepaitienė. 2006.). Naujajai tautiniu paremtai piliečių sąvivokai formuoti reikėjo svaraus pagrindimo, kuriuo tapo nacionalinė ideologija ir mitologija, lydima emblemų, herojų, legendų ir iškiliausių istorinių paminklų, kurie įgavę metonimiškai ar sinekdochiškai konstruojamų simbolių vertę, pasitelkti valstybinei

reprezentacijai (Čepaitienė. 2006.). Tokiu būdu nacionalinis tapatumas ir nacionalinis paveldas ilgam tapo pamatiniais piliečių savivokos komponentais.

XIX – XX a. I p. vyravusi nacionalizmo ideologija labiau siekė atskirti ir erdviškai, kontekstualiai bei diskursyviai atriboti įvairių sociokultūrinių grupių paveldą, išskeldama dominuojančios tautos indėlį į konkrečios šalies kultūrą. Kilus ginčams dėl konkrečių paveldo vertybių „priklausomybės“, ši, homogenizuojanti, strategija, be kita ko, įtakojo ir tarpgrupinius konfliktus bei priešišumą, tačiau tekdavo susidurti ir su dažnai iškylančiu poreikiu peržengti nacionalinių valstybių sienas, kuris komplikavo „savo“ ir „svetimo“ paveldo suvokimą (Čepaitienė. 2006.).

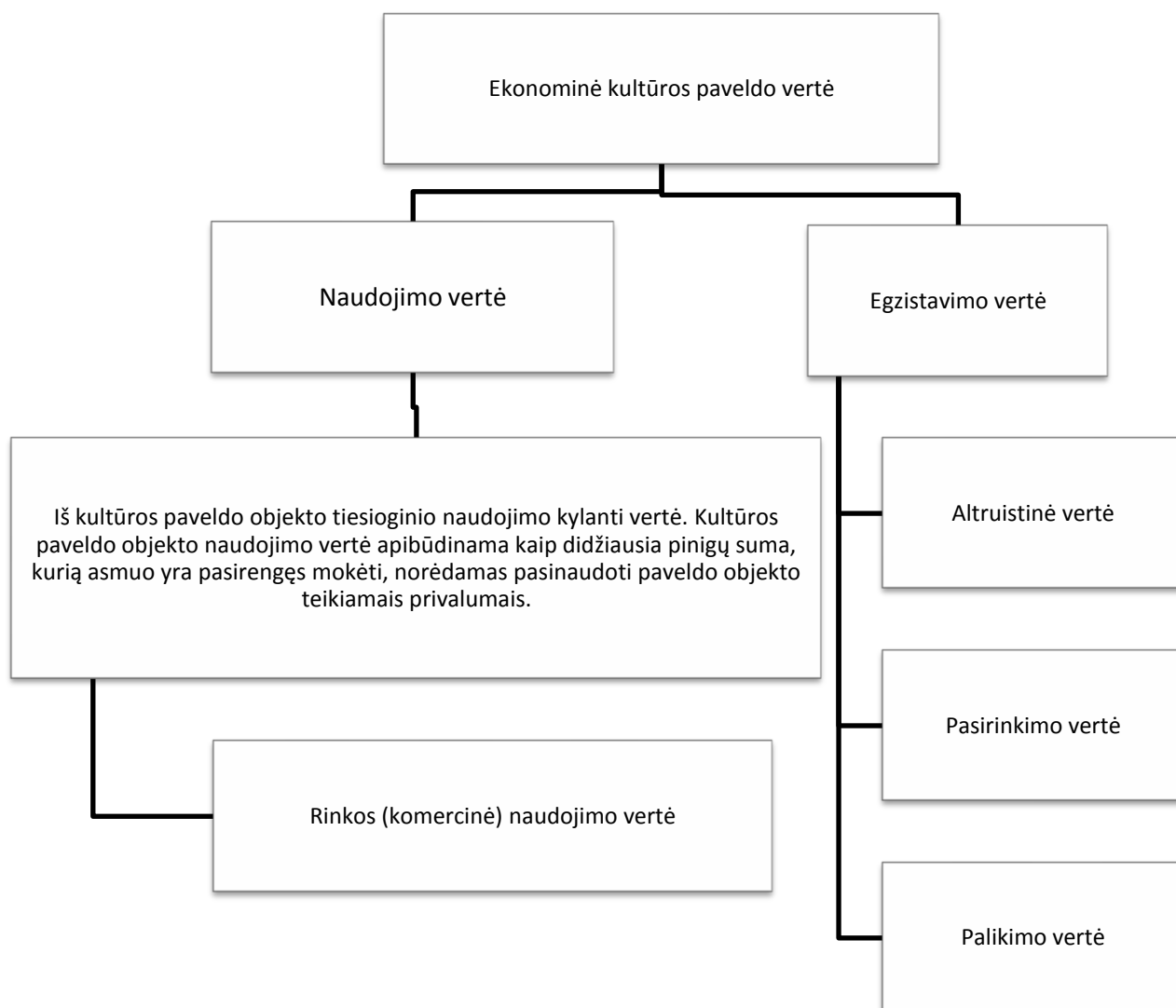
Paveldo industrijos reiškinys iki šiol Lietuvoje nėra plačiau tyrinėtas. Fragmentiškos informacijos galima aptikti tik tekstuose apie paveldo ekonominio potencialo panaudojimo galimybes (kultūrinio turizmo ir regionų raidos projektai), pavieniuose pasisakymuose (ypač žurnale „Kultūros aktualijos“) (Vaitkuvienė. 2006.).

XX a. aštuntajame – devintajame dešimtmetyje pasaulyje pradėjo didėti ekonominės paveldo vertės reikšmė. Dėl jos įtakos įvyko lūžis ir paveldosaugos sampratoje – nuo pasyvios konservacinės pozicijos pereinama prie aktyvios paveldo išteklių vadybos (Vaitkuvienė. 2006.). Formuojasi paveldo industrija: XIX a. muziejai – švietimo ir kultūros institucijos, o šiandien – finansinės įstaigos. Ekonominės paveldo vertės iškilimas turi įtakos paveldo objektų skaičiaus didėjimui. Paveldo bumas – paveldo industrijos atsiradimo sąlyga, nes paveldo industrija, kaip ir bet kuri kita industrija, turi tenkinti vartotojų poreikius. Vakaruose vyrauja dvi paveldo bumo teorijos: paveldo bumas siejamas su potencialių vartotojų perkamosios galios padidėjimu – augant šalies ekonominei galiai, atsiranda daugiau praturtėjusių kultūrinės produkcijos vartotojų iš platesnių socialinių sluoksnių ir įvyksta paveldo apsaugos virsmas elito pramoga (koncertai, parodos). Kita teorija, priešingai, paveldo bumą sieja su nuosmukio (ekonominio, socialinio, dvasinio) sukelta praeities nostalgija (Vaitkuvienė. 2006.).

1 pav. Dvi kultūros paveldo ekonominio vertinimo kryptys.

Kultūros paveldo ekonominės vertės samprata apima ne tik rinkose parduodamų objektų vertę, kuri gali būti apibūdinama kaip naudojimo vertė, bet ir rinkose neparduodamų objektų naudojimo ir net nenaudojamo vertes, bet kurio paveldo vertybės bendroji ekonominė vertė, išreiškiama piniginiiais vienetais ir apibrėžiama kaip sutikimas mokėti ir sutikimas priimti, apima ir tiesiogines ir netiesiogines gėrybės naudojimo vertes, kurias teikia vertinama gėrybė (Bučas, Gražulevičiūtė. 2006.). Skiriamos dvi esminės kultūros paveldo ekonominės vertės kategorijos: naudojimo ir nenaudojimo (1, 2 pav. (Bučas, Gražulevičiūtė. 2006.)).

2 pav. Kultūros paveldo ekonominės vertės kategorijos.

Naudojimo vertė – tai dėl tiesioginio naudojimo kylanti vertė (Bučas, Gražulevičiūtė. 2006.). Rinkos (komercinė) kultūros paveldo objekto naudojimo vertė yra ta didžiausią pinigų suma, kurią pirkėjas yra pasiryžęs mokėti už rinkoje parduodamą paveldo objekto. Ne rinkos (nekomercinė) naudojimo vertė yra didžiausia pinigų suma, kurią asmuo yra pasirengęs mokėti, norėdamas tik pasinaudoti kultūros paveldo teikiamais privalumais, nenuperkant jos kaip medžiaginio turto.

Nenaudojimo vertė – tai su objekto tiesioginiu naudojimu nesusijusi vertė (Bučas, Gražulevičiūtė. 2006). Kultūros paveldo nenaudojimo vertė apibūdinama, kaip vertė teikianti moralinį pasitenkinimą.

Skiriamos keturios šios vertės kategorijos (Bučas, Gražulevičiūtė. 2006.):

Egzistavimo vertė – remiasi žmonių noru paveldo objektą išsaugoti, net jei jie niekada nesiruošia jo aplankyti. Pats objekto egzistavimas sudaro jo vertę.

Altuistinė vertė – motyvuojama žmonių noru suteikti galimybę kitiems aplankyti kultūros paveldo objektą.

Pasirinkimo vertė – remiasi žmonių noru išsaugoti galimybę ateityje aplankyti paveldo objektą.

Palikimo vertė – remiasi žmonių noru išsaugoti objektą ateities kartoms.

Apibendrinant galima teigti, kad kultūros paveldas yra svarbus ir aktualus kiekvienai valstybei. Iki dabartinio suvokimo apie kultūros paveldą ir jo esmę praėjo ne vienas dešimtmetis. Bendraeuropinėje erdvėje kultūros paveldas greta demokratijos ir žmogaus teisių įvardijamas kaip vienas pagrindinių europietiškos gyvenamos atramos taškų. Todėl kultūros paveldo išsaugojimas yra labai svarbus ne tik šiandieniam pasauliui, daug svarbesnis kultūros paveldo tikslas yra išsaugojimas ateities kartoms.

1.3. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas Lietuvoje

Gausus ir savitas Lietuvos kultūros paveldas. Pagrindinė valstybės misija – išsaugoti jį ir perduoti ateities kartoms kaip tautos savasties išlikimo garantą, kraštovaizdžio sudedamąją dalį bei Lietuvos įvaizdžio formavimo priemonę. Kita misijos dalis – sudaryti sąlygas visuomenei pažinti kultūros paveldą ir juo naudotis formuojant traukos centrus, apie kuriuos plėtojasi privataus verslo teikiamos paslaugos, kuriamos darbo vietos, tokiu būdu skatinant vietos ekonominę ir socialinę plėtrą.

1.3.1. Kultūros paveldo teisinis reglamentavimas

Jungtinių Tautų Švietimo ir kultūros organizacijos (UNESCO) 1972 m. lapkričio 16 d. Paryžiuje priimtame dokumente „Kultūros ir gamtos paveldo apsaugos nacionaliniu lygmeniu rekomendacija“ teigiama, kad „Kultūros ar gamtos paveldas turi būti vertinamas kaip vienalytė visuma, apimanti ne tik didelę, tikrą vertę turinčius kūrinius, bet ir pačius kukliausius elementus, kurie laikui bėgant, įgauna kultūrinę arba gamtinę vertę“ (Kultūros paveldo apsauga. 1997.). Konvencijoje skelbiama, kad kiekvienos tautos paveldas yra visų tautų paveldas, kurį būtina pažinti ir saugoti, taip pat pabrėžiama, kad kultūros ir gamtos paveldas

yra turtas už kurios apsaugą, išsaugojimą bei populiarinimą yra atsakingos šalys, kurių teritorijoje šis paveldas yra.

Kultūros ir gamtos paveldo apsaugos dokumentus sudaro Lietuvos Respublikos atitinkama įstatiminė bazė bei tarptautiniai Europos Tarybos, UNESCO ir ICOMOS dokumentai – konvencijos, chartijos, deklaracijos bei rekomendacijos.

Pagrindiniai Lietuvos kultūros ir gamtos paveldo apsaugos įstatymai yra Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas, šiais įstatymais remiantis yra organizuojama paveldo apsaugos sistema.

Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo paskirtis yra išsaugoti Lietuvos nekilnojamąjį kultūros paveldą ir perduoti ateities kartoms, sudaryti sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis (LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. 1995.). Šis įstatymas (LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. 1995.):

1) įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Tarptautinių sutarčių ir Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymų nuostatas nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos srityje;

2) nustato nekilnojamojo kultūros paveldo, esančio Lietuvos Respublikos teritorijoje, apskaitos, saugojimo ir tvarkybos, šio ir kitų teisės aktų nustatytų paveldosaugos reikalavimų laikymosi priežiūros, kultūros paveldo objektų būklės stebėjimo teisinius pagrindus;

3) saugo nematerialųjį kultūros paveldą, nustatydamas su juo susijusių vietų ir kitokių nekilnojamųjų daiktų apsaugą.

Taigi šiame įstatyme aptariami šie pagrindiniai klausimai: nekilnojamojo kultūros paveldo paskirstymas, apsauga ir administravimas, kultūros paveldo objektų ir vietovių apsaugos zonos bei pozonai, šių objektų tvarkyba, naudojimas bei finansavimas ir kt.

Saugomų teritorijų įstatymas nustato visuomeninius santykius, susijusius su saugomomis teritorijomis, saugomų teritorijų sistemą, saugomų teritorijų steigimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, taip pat reglamentuoja veiklą jose (LR Saugomų teritorijų įstatymas. 1993.).

Šiame įstatyme aptariama saugomų teritorijų sistema bei šios sistemos sudedamosios dalys, pateikiami saugomų teritorijų tvarkymo ir naudojimo reikalavimai, apibūdinamas gamtinis karkasas kaip teritorijų planavimo darbų atraminis pagrindas ir kt.

Nuo 2006 metų birželio 8 dieną įsigaliojus Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo pakeitimo ir papildymo įstatymui (LR Teritorijų planavimo įstatymo straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. 2006.), duodančiam nuorodas į Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą, šio įstatymo nagrinėjimas neteko prasmės.

Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai reglamentuojantys paveldo apsaugą pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Pagrindiniai tarptautiniai paveldo apsaugą reglamentuojantys dokumentai.

Organizacija	Dokumentas	Ratifikuota Lietuvoje
UNESCO	1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos esant ginkluotam konfliktui konvencija ir jos protokolas (vad. Hagos konvencija).	1998 m.
	1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos esant ginkluotam konfliktui konvencija ir jos antrasis protokolas.	2001 m.
	1970 m. UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo konvencija.	1998 m.
	1972 m. UNESCO pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija.	Įsigaliojo 1992 m.
	2001 m. UNESCO povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija.	2006 m.
	2003 m. UNESCO nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija.	2004 m.
	2005 m. Vienos memorandumas.	
	EUROPOS TARYBA	1954 m. Europos kultūros konvencija.
1979 m. Europos laukinės gamtos ir gamtinės aplinkos apsaugos konvencija (vad. Berno konvencija).		1996 m.
1985 m. Nusikaltimų kultūros vertybėms Europos		

	konvencija.	
	1985 m. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija.	1999 m.
	1992 m. Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija.	1999 m.
	1996 m. Helsinkio deklaracija dėl kultūros paveldo išsaugojimo Europoje politinės svarbos.	
	2000 m. Europos kraštovaizdžio konvencija.	2002 m.
	2001 m. Europos konvencija dėl audiovizualinio paveldo apsaugos.	2003 m.
	2005 m. Kultūros paveldo vertės visuomenei pagrindų konvencija (vad. Faro konvencija).	
ICOMOS	1964 m. Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija (vad. Venecijos chartija).	
	1981 m. Istorinių želdynų chartija (vad. Florencijos chartija)	
	1987 m. Istorinių miestų ir urbanistinių vietovių saugojimo chartija (vad. Vašingtono chartija).	
UNIDROIT	UNIDROIT konvencija dėl pavogtų ar neteisėtai išvežtų kultūros objektų.	1997 m.
UNECE	Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimančiam sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (vad. Orhuso konvencija).	2001 m.

Šaltinis: Bagočius, Domarkas, Sinkienė, 2012

Pagal pateiktus duomenis matome, kad Lietuvoje yra ratifikuoti pagrindiniai tarptautiniai paveldo apsaugą reglamentuojantys dokumentai, taigi galima teigti, kad įstatyminė bazė yra parengta saugoti bei puoselėti kultūros paveldą.

Iš Europos Tarybos priimtų dokumentų paminėti šie svarbiausi:

Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija (1969 m. ir pataisyta 1992). Šios (pataisytos) Konvencijos tikslas yra apsaugoti archeologijos paveldą – Europos kolektyvinės atminties šaltinį ir istorinių bei mokslinių tyrimų objektą (Europos archeologijos

paveldo apsaugos konvencija. 1992). Tuo tikslu archeologijos paveldo objektais yra laikytinos visos archeologinės liekanos ir objektai bei kiti iš praeities epochų mus pasiekę žmonijos pėdsakai:

1. kurių išsaugojimas ir tyrimas padeda geriau suvokti žmonijos istoriją ir jos ryšį su natūralia aplinka;

2. kurių atžvilgiu pagrindiniai informacijos šaltiniai yra kasinėjimai bei kiti žmonijos ir aplinkos tyrimo metodai;

3. kurie yra bet kokioje Šalių jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje.

Archeologijos paveldas apima tiek žemės paviršiuje, tiek po vandeniu esančias struktūras, konstrukcijas, pastatų grupes, įsisavintas aplinkas, kilnojamuosius objektus, kitų rūšių paminklus bei jų aplinką.

Europos architektūros paveldo chartija (1975 m.) bei Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija (1985 m.). Šioje Konvencijoje yra laikoma, kad "architektūros paveldą" sudaro tokie nekilnojamieji objektai (Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija. 1985.):

1. Paminklai: visi pastatai ir struktūros, turinčios akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę, įskaitant jų pastovios priklausomybės objektus ir priklausinius.

2. Pastatų grupės: vientisos miesto ar kaimo vietovėse esančios pastatų grupės, kurios turi akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę, ir kurios, būdamos pakankamai vientisos, sudaro topografiškai apibrėžiamus vienetus.

3. Zonos: bendri žmogaus ir gamtos kūriniai – iš dalies sukultūrintos teritorijos, kurios, būdamos pakankamai išskirtinės ir vientisos, gali būti apibrėžtos topografiškai, ir kurios turi akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę.

Amsterdamo deklaracija (1975 m.) sutarta skatinti tarpusavio bendradarbiavimą, nes Europos paveldas yra sudėtinė pasaulio paveldo dalis. Pagrindiniai teiginiai (Amsterdamo deklaracija. 1975.):

- a. Nepaisant neįkainojamos paveldo vertės, Europos architektūrinis paveldas suteikia žmonėms sąmoningą supratimą apie jų bendrą istoriją ir tai yra gyvybiškai svarbu.

- b. Architektūrinis paveldas apima ne tik išskirtinės kokybės pastatus, bet ir miestų, bei kaimų su kultūrinės vertės teritorijas.

- c. Kadangi paveldas yra bendra nuosavybė, tai suteikia bendrą atsakomybę ir padeda apsaugoti nuo pagrindinių pavojų: nepriežiūros, tyčinio sugriovimo, netinkamų naujų statybų, bei per didelio eismo.

d. Architektūros paveldas turėtų būti suvokiamas ne kaip nežymus objektas, bet kaip svarbus objektas miesto urbanistiniame planavime.

e. Vietinės institucijos, kurios priima planavimo sprendimus, turėtų prisiimti atsakomybę dėl paveldo apsaugojimo, bei padėti kitoms institucijoms.

f. Senų teritorijų atkūrimas turėtų nekeisti socialinės gyventojų sudėties. Visi visuomenės sluoksniai turėtų gauti naudos tolygiai, jei restauracija finansuojama iš viešų fondų.

g. Teisiniai ir administraciniai nuostatai turėtų būti sustiprinti visose valstybėse.

h. Norint surasti reikiamą finansavimą paveldo objektams finansinė parama turėtų būti suteikta iš vietinių institucijų, bei turėtų būti suteikiamos mokesčių lengvatos privatiems savininkams.

i. Architektūrinis paveldas gali išlikti tik, jeigu yra vertinamas visuomenės, bei jaunesniosios kartos. Edukacinės programos turėtų būti rengiamos visoms amžiaus grupėms.

j. Turėtų būti skatinamos vietinės ir tarptautinės nepriklausomos organizacijos, kurios didina visuomenės dalyvavimą šiuose procesuose.

k. Kadangi šiuolaikinė architektūra ateityje bus paveldo objektas, reiktų užtikrinti jų aukštą kokybę.

Europos urbanistikos chartija (1993 m.), šis dokumentas yra labai aktualus sprendžiant miestų plėtros, urbanistinio paveldo išsaugojimo, miestų santykio su gamtine aplinka ir kitus miestų planavimo ir tvarkymo klausimus. Šioje chartijoje be daugelio įvairių urbanistinių, architektūrinių, socialinių, ekonominių ir kt. klausimų nagrinėjimo, tikslinga išskirti šiuos klausimus, tai aplinka ir gamta miestuose, teritorinis didmiesčių planavimas bei miestų architektūrinis palikimas (Dringelis. 2006.).

Chartijoje ypač pabrėžiama, kad gamtos žaliosios teritorijos, želdynai yra labai svarbūs miestų urbanistinės struktūros elementai, be kurių būtų skurdi miestų aplinka ir jie netektų individualumo. Atviros erdvės – bulvarai, alėjos, parkai, upių šlaitai, pakrantės, pėsčiųjų zonos ir kt. – tai ne mažiau reikšmingas Europos miestų elementas, nei pastatai. Urbanistinio paveldo išsaugojimas turi ne tik kultūrinę, istorinę, estetinę, bet ir labai svarbią socialinę ir ekonominę reikšmę.

Europos kraštovaizdžio konvencija (2000 m.), ši konvencija yra taikoma visai šalių teritorijai ir apima natūralios gamtos, kaimo, miesto ir miesto apylinkių vietoves (Europos kraštovaizdžio konvencija. 2002.). Ji aprėpia žemę, vidaus vandenį ir jūrų vietoves. Ji taikoma kraštovaizdžiams, kurie galėtų būti laikomi nuostabiais, ir įprastiniams ar sunykusiems kraštovaizdžiams. Šios konvencijos tikslai – skatinti kraštovaizdžių apsaugą, tvarkymą bei

planavimą ir organizuoti Europos bendradarbiavimą kraštovaizdžio klausimais (Europos kraštovaizdžio konvencija. 2002.).

Nagrinėjant UNESCO priimtus kultūros ir gamtos paveldo apsaugos dokumentus galima paminėti Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvenciją (1972 m.), kurioje yra apibrėžiami kultūros ir gamtos paveldo apibrėžimai.

Kultūros paveldu laikomi (Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija. 1972.):

paminklai: architektūros kūriniai, monumentaliosios skulptūros ir tapybos kūriniai, archeologinio tipo elementai ir struktūros, įrašai, urviniai būstai ir ypatybių deriniai, turintys išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ir mokslo požiūriu;

pastatų grupės: atskirų ar susijusių pastatų grupės, kurios savo architektūra, visumos darna ar sandora su kraštovaizdžiu turi išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu;

vietovės: žmogaus arba bendri gamtos ir žmogaus kūriniai bei plotai, įskaitant archeologines vietas, turintys išskirtinę visuotinę vertę istoriniu, estetiniu, etnologiniu ar antropologiniu požiūriu.

Gamtos paveldas apima (Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija. 1972.):

gamtos ypatybes, susidedančias iš fizinių ir biologinių darinių ar tokių darinių grupių, turinčias išskirtinę visuotinę vertę estetiniu ar moksliniu požiūriu;

geologinius ar fizinius – geografinius darinius ir nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių būveines, turinčias išskirtinę visuotinę vertę mokslo ar išsaugojimo požiūriu;

gamtines vietas arba tiksliai apibrėžtus gamtinius plotus, turinčius išskirtinę visuotinę vertę mokslo, išsaugojimo ar gamtos grožio požiūriu.

Kultūros ir gamtos paveldo apsaugos nacionaliniu lygmeniu rekomendacijoje (1972 m.) ir istorinių zonų apsaugos ir šiuolaikinio jų vaidmens rekomendacijoje (1976 m.) pateikiama istorinių zonų apibrėžimai, taip pat akcentuojama paveldo išsaugojimo bei jo įjungimo į šiuolaikinį visuomenės gyvenimą reikšmė. Atkreipiamas dėmesys, kad „šiuolaikinėmis urbanizacijos sąlygomis, kuomet smarkiai didėja statybos mastai ir pastatų tankumas, be tiesioginio istorinių zonų griovimo grėsmės egzistuoja realus pavojus, kad naujai įsisavintos teritorijos gali pakenkti jų kaiminystėje esančių zonų aplinkai ir pobūdžiui“ (Dringelis. 2006.).

Pasaulio paveldo vertybės apsauga ir valdymas turi garantuoti, kad išskirtinė visuotinė vertė bei vientisumo ir autentiškumo požymiai, nustatyti vertybės įtraukimo į

Pasaulio paveldo sąrašą metu, ateityje išliktų nepakitę ar pagerėtų. Visoms į Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktoms vertybėms, siekiant užtikrinti jų išsaugojimą, turi būti taikoma ilgalaikė teisinė, reglamentinė, institucinė ar tradicinė apsauga bei valdymas. Šios apsaugos priemonės turi tinkamai nustatyti vietovės ribas. Taip pat valstybės narės turi įrodyti, kad paveldo vertybė yra saugoma atitinkamomis teisinėmis priemonėmis valstybiniu, regioniniu, savivaldybių ir/arba tradiciniu lygiu. Valstybės narės prie paraiškos turi pridėti susijusius dokumentus ir išsamų paaiškinimą, kaip realiai įgyvendinama ši teisinė apsauga (Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairės. 2006.).

Iš ICOMOS priimtų kultūros ir gamtos paveldo apsaugos dokumentų galima paminėti šiuos dokumentus:

Tarptautinė paminklų ir kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija („Venecijos chartija“, 1964 m.). Kurioje pabrėžiama (Venecijos chartija. 1964.):

◀ Kad žmonės vis aiškiau suvokia, kad kultūros vertybes reikia perduoti būsimoms kartoms, jaučia atsakomybę jas išsaugoti visiškai autentiškas, pasitelkiant visais mokslo ir technologijų pasiekimais.

◀ Ši chartija buvo sukurta praplečiant Atėnų 1931m. chartiją. Venecijos chartija apibrėžia paminklų ir jų kompleksų konservavimą, restauravimą, žemės kasinėjimus ir dokumentų publikavimą. To tikslas yra padėti atskleisti paminklus ne tik kaip meno kūrinius, bet ir istorijos liudininkus.

◀ Konservavimo tikslas yra išsaugoti autentiškumą. Paminklo perkėlimas nėra leistinas, nebent tai nacionalinis interesas ar tai būtina jo išsaugojimui. Išsaugoma turi būti ir paminklo aplinka. Paminklo funkcija gali būti pakeista tik nekeičiant pastato išplanavimo ar dekoru. Pristatinėti leidžiama tik jeigu tai neuždengia vertingų pastato dalių, nepakenkia tradicinei aplinkai.

◀ Restauravimo tikslas yra atskleisti kiekvienos epochos reikšmingus palikimus pastate. Nauji elementai ar atkuriamos dalys turi skirtis nuo originalo modernumu, bet harmoningai įsiliesti į visumą. Atliekantis tyrimus asmuo negali pats vienas nustatyti rastų elementų vertės ir daryti išvadų apie tai, ką galima nugriauti.

◀ Kasinėjimai turi būti atliekami pagal mokslinius standartus ir rekomendacijas, (principai, priimti UNESCO 1956 m.). Griuvėsiai ir atkasti objektai turi būti prižiūrimi ir saugomi.

◀ Visi konservavimo, restauravimo ar kasinėjimų darbai turi būti užfiksuoti analitinėse ataskaitose, iliustruotose brėžiniais ir nuotraukomis. Dokumentacija turi būti perduodama į viešus archyvus, kad būtų prieinama tyrėjams.

Istorinių želdynų chartija („Folorencijos chartija“. 1981 m.). Chartijoje nustatomi ir paaiškinami istorinių parkų esminiai bruožai, svarbiausi elementai ir priemonės, kurių turi būti imtasi, norint juos išsaugoti (Florencijos chartija. 1981.):

◀ Istorinio parko svarbiausią dalį sudaro augalija, kuri yra nuolat kintanti tiek metų laikų kaitoje, tiek ir metų bėgyje. Todėl yra jautri išoriniams pokyčiams ir reikalauja nuolatinės priežiūros.

◀ Istorinio parko ar jo dalies konservavimo, restauravimo ar, jei būtina, rekonstrukcijos darbai privalo būti atliekami vienu metu, o ne keliais etapais, kad būtų išsaugotas parko vientisumas.

◀ Istorinis parkas negali būti izoliuotas nuo aplinkos, kurioje yra, tuo labiau nuo pastatų, kurie yra neatsiejama parko kompozicijos dalis.

◀ Istorinio parko autentiškumas priklauso ne tik nuo skirtingų jo dalių kompozicijos ir masteliškumo, bet ir nuo parinktų augalų bei naudojamų kitų nenatūralių medžiagų ar dekoratyvių elementų.

◀ Istorinio parko priežiūra turi užtikrinti jo nepakitusios būklės išsaugojimą, t.y. pažeistų ar senų augalų pakeitimą naujais, tačiau būtent tokios rūšies ir išvaizdos, kaip buvo anksčiau, nes istorinio parko kompozicinės vertybės yra konkreti spalvų gama, proporcijos, erdvių formavimas ir t.t.

◀ Istoriniai parkai turi būti pritaikyti viešam naudojimui, tačiau jų lankymas ir veikla juose reguliuojama.

◀ Chartija įpareigoja atsakinguosius asmenis priimti parkų identifikavimo ir išsaugojimo nuostatas bei suderinti rengiamų įstatymų atitikimą su kitais toje pat srityje galiojančiais dokumentais.

◀ Turėtų būti vykdoma įvairi veikla, skatinanti visuomenės susidomėjimą istoriniais parkais, jų kaip paveldosauginių objektų suvokimą ir vertinimą.

storinių miestų ir urbanistinių vietovių saugojimo chartija („Vašingtono chartija“. 1987 m.), kurioje pabrėžiama ypač svarbi kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimo ir dabartinio jo panaudojimo reikšmė, sprendžiant šiuolaikinės architektūrinės ir urbanistinės aplinkos formavimo problemas.

Lietuvoje kultūros paveldu rūpinasi Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Kultūros paveldo centras, Valstybinė kultūros paveldo komisija, muziejai bei gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubai (kpd.lt). Teisinė bazė:

1. 1996 m. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (Kilnojamųjų kultūros vertybių įstatymas). Šis įstatymas nustato kilnojamųjų kultūros vertybių

apsaugos valstybinį reguliavimą, kilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą, apsaugą, apsaugos finansavimą ir atsakomybę už šio įstatymo pažeidimus. Įstatymo nuostatos suderintos su Europos Sąjungos teisės aktu, nurodytu Įstatymo priede.

2. 2001 m. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas (litlex.lt). Šis Įstatymas nustato visuomeninius santykius, susijusius su saugomomis teritorijomis, saugomų teritorijų sistema, saugomų teritorijų steigimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus, taip pat reglamentuoja veiklą jose. Lietuvos Respublikos Įstatymo nuostatos suderintos su Europos Sąjungos teisės aktais, nurodytais šio Įstatymo priede.

3. 2004 m. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (istatymai/teritoriju_planavimo). Šis Įstatymas reglamentuoja Lietuvos Respublikos teritorijų planavimą, fizinių, juridinių asmenų, valstybės ir savivaldybių institucijų teises ir pareigas šiame procese.

4. 2005 m. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (litlex.lt). Šio įstatymo paskirtis – išsaugoti Lietuvos nekilnojamąjį kultūros paveldą ir perduoti ateities kartoms, sudaryti sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis.

2 lentelė. Paveldo samprata ir struktūra, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais.

<i>PAVELDAS</i>				
<i>GAMTOS PAVELDO OBJEKTAI</i>	<i>KULTŪROS PAVELDAS</i>			
Geologiniai Geomorfologiniai Hidrogeologiniai Hidrografiniai	Nekilnojamas kultūros paveldas		Kilnojamas kultūros paveldas	Nematerialus kultūros paveldas (<i>UNESCO</i> <i>definicija</i>)
Botaniniai Zoologiniai	<i>Klasifikavimo pagal sandarą grupės</i> Pavienis objektas Kompleksinis objektas Vietovė	<i>Klasifikavimo pagal reikšmingumą lemiantį vertingų savybių pobūdį grupės</i> Archeologinis Povandeninis Mitologinis Etnokultūrinis Architektūrinis Urbanistinis	Archeologiniai radiniai Etninės kultūros medžiaginiai pavyzdžiai; Kilnojamieji daiktai, susiję su svarbiausiais istoriniais įvykiais, visuomenės, kultūros, karo, sporto,	Dainų šventės; Tautinio paveldo produktai (kulinarinis paveldas, amatai).

		Želdynai Inžinerinis Istorinis Memorialinis Dailės Sakralinis Kultūrinės raiškos	religijų istorija, įžymių žmonių gyvenimu Šaunamieji ir nešaunamieji ginklai Vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūriniai Muzikos instrumentai; Inkunabulai ir rankraščiai, žemėlapiai ir natos, knygos ir kiti leidiniai; Kilnojamieji daiktai, turintys numizmatinę, sfragistinę, heraldinę ar filatelinę vertę, faleristika, ordinai ir medaliai.	
--	--	--	--	--

Kultūros paveldo išsaugojimas – būtina tautos tapatybės išlikimo sąlyga. Tinkamai saugomas ir prižiūrimas kultūros paveldas padeda formuoti Lietuvos įvaizdį, prisideda prie krašto gerovės kūrimo ir turizmo plėtojimo. Pagrindiniame šalies įstatyme – Konstitucijoje – yra įtvirtintas valstybės įsipareigojimas „remti kultūrą ir mokslą, rūpintis Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga“ (Valstybinio audito ataskaita. Kultūros paveldo išsaugojimas. 2010.).

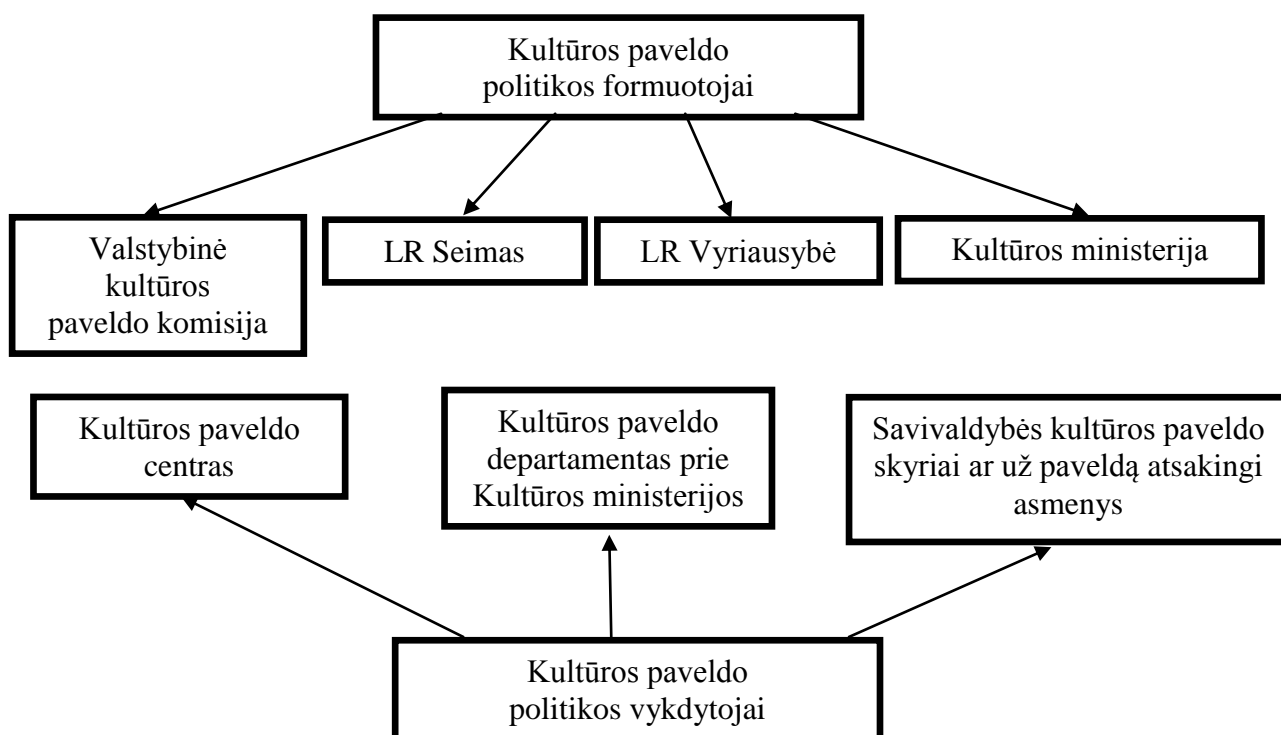
Visuomenėje vis dažniau kyla diskusijų dėl netinkamai saugomo ar niokojamo šalies kultūrinio paveldo, pinigų paskirstymo finansuojant kultūros paveldo vertybes. Lietuvoje kultūros paveldo išsaugojimo politiką formuoja Seimas, Vyriausybė ir Kultūros ministerija, atsižvelgdami į Valstybinės kultūros paveldo komisijos teikiamus paveldosaugos patirties ir tendencijų vertinimus, analizes ir siūlymus. Politiką įgyvendina Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, Departamento įkurtas Kultūros paveldo centras,

savivaldybių kultūros paveldo skyriai, Kultūros ministerijos Saugomų teritorijų ir paveldo apsaugos skyrius bei apskričių viršininkų administracijos. Saugomų teritorijų (įskaitant jose esantį kultūros paveldą) priežiūrą ir apsaugą bei visos gamtos apsaugos funkcijas atlieka Aplinkos ministerija ir jai pavaldžios įstaigos:

- Aplinkos ministerijos Saugomų teritorijų strategijos skyrius,
- Aplinkos apsaugos inspekcija,
- Aplinkos apsaugos agentūra,
- Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos.

Kultūros paveldo apsaugos administravimas apima kultūros paveldo politikos formavimą ir vykdymą. Politikos formuotojai yra Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Seimas, Kultūros ministerija bei Valstybinė kultūros paveldo komisija, o politikos vykdytojai – Kultūros paveldo departamentas, Kultūros paveldo centras ir savivaldybių paveldosaugos skyrius.

Valstybinė kultūros paveldo komisija įsteigta 1995 m. birželio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu. Komisija yra Lietuvos Respublikos Seimo, Respublikos Prezidento bei Vyriausybės ekspertas kultūros paveldo apsaugos valstybės politikos klausimais.

3 pav. Nekilnojamojo kultūros paveldo administravimo schema.

Komisija savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, kultūros paveldo apsaugą reglamentuojančiais įstatymais, Komisijos patvirtintais Valstybinės kultūros paveldo komisijos nuostatais bei kitais norminiais teisės aktais. Komisijos uždaviniai (LR Valstybinės kultūros paveldo komisijos nuostatai. 2004.):

- dalyvauti formuojant kultūros paveldo apsaugos politiką ir strategiją;
- teikti siūlymus Lietuvos Respublikos Prezidentui, Seimui, Vyriausybei ir kitoms valstybės institucijoms dėl kultūros paveldo apsaugos politikos ir strategijos;
- informuoti Lietuvos Respublikos Prezidentą, Seimą ir Vyriausybę apie kultūros paveldo apsaugos valstybinės politikos vykdymo problemas;
- rengti įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su kultūros paveldo apsauga, projektus;
- atlikti kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

Komisijos struktūra, uždaviniai, funkcijos ir pareigos rodo, kad ši institucija turi užtikrinti valstybinės strategijos ir politikos formavimą. Tačiau komisijos sprendimai ir jos praktinė veikla dažnai prasilenkia su subsidiarumo principu (Dziegoraitienė. 2005.).

Konkrečias nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos valstybinio administravimo funkcijas atlieka ir už jų vykdymą atsako Kultūros paveldo departamentas. Kultūros paveldo departamentas renka ir tvarko duomenis objektų įrašymui į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų vertybių registrą. Nekilnojamajam kultūros paveldui priskiriamos archeologinės, mitologinės, laidojimo, urbanizuotos, įvykių vietos, monumentai, statiniai, statinių kompleksai, statinių puošybos ir įrangos. Didelė paveldo dalis yra privačios nuosavybės, todėl saugant kultūros paveldo objektus kyla konfliktų tarp valstybės ir privačių asmenų. Ši problema aktuali, nes nuo savininko požiūrio į paveldo išsaugojimą priklauso kultūros paveldosaugos priemonių, kurias numato valstybė, įgyvendinimas (Dziegoraitienė. 2005.). Siekdama sušvelninti šį konfliktą, valstybė, atkūrusi nepriklausomybę, taikė įvairias priemones.

Apibendrinant svarbiausius susijusius įstatymus, teisės aktus, chartijas bei kitus dokumentus susijusius su kultūros paveldu galima teigti, kad kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimas turi svarbią visuomeninę, kultūrinę, istorinę, estetinę bei ekonominę reikšmę. Pagrindinius ir svarbiausius aspektus reglamentuoja daug įstatymų, kurie yra pagrindas siekiant išsaugoti ir tausoti kultūros paveldą.

1.3.2. Kultūros paveldo vystymas Europos Sąjungos finansuojamų projektų įgyvendinimo kontekste

Lietuvoje yra apie 25 000 kultūros paveldo objektų, esančių kultūros paveldo registre, per 7300 saugomų kultūros paveldo objektų. Iki šių dienų išliko per 800 archeologinių objektų, 70 istorinių miestų ir miestelių, apie 700 dvarų sodybų, identifikuota apie 300 parkų, dar išlikę 48 etnografiniai kaimai. Medinis dvarų ir etnografinių kaimų paveldas – tai savitas ir ypatingas reiškinys ne tik Lietuvos, bet ir Europos kultūrinėje erdvėje. Tik nedaugelyje Europos šalių vis dar galime rasti šių unikalių etninės kultūros paveldo objektų. Pritaikyti turizmui unikalūs paveldo objektai pritrauktų ne vieną atvykstantį ir vietos turistą. Šiuo metu dėl susiklosčiusių socialinių ekonominių santykių, etnografiniai kaimai nyksta, juose vyrauja nedarbas bei kiti negatyvūs socialiniai reiškiniai. Panaši situacija ir su medinėmis dvarų sodybomis, kurias sutvarkius būtų sudarytos sąlygos jas panaudoti turizmo reikmėms.

Ne tik kultūros paveldo ar gamtos išteklių pritaikymo turizmui, bet ir šiandienos kultūrinio gyvenimo, įvairių parodų, ekspozicijų, kultūrinių renginių poreikis – tai didelis potencialas kultūriniam turizmui plėtotis. Tokiems renginiams būtina atitinkama viešoji turizmo infrastruktūra. Dauguma paveldo objektų yra blogos arba net avarinės būklės, nepritaikyti viešiesiems poreikiams ir turizmui. Iš daugiau nei 7000 saugomų kultūros paveldo objektų, turizmui panaudojami tik apie 3 proc. Kultūros paveldo pritaikymas turizmui bei viešiesiems poreikiams sudaro sąlygas organizuoti kultūrinio turizmo, dalykinio turizmo, poilsio veiklas ir skatina regionų plėtrą. Kultūros paveldo objektai, pritaikyti turizmui, sukuria turistinės traukos centrus, sudaro sąlygas laisvalaikio praleidimui, juose organizuojami renginiai didina regionų bei Lietuvos turistinį patrauklumą, formuoja turistų srautus. Taigi šie turizmo ištekliai yra vienas iš svarbiausių konkurencinių pranašumų, siekiant pritraukti turistus ir padidinti ekonominę turizmo naudą. Kultūros paveldo objektų restauravimas ir pritaikymas turizmui, juose sukuriant turizmo paslaugų įvairovę, padidintų objektų lankomumą, leistų pailginti turizmo sezoną, sumažintų sezoniškumo įtaką ir papildomai pritrauktų daugiau pajamų šaliai duodančių turistų. Daugiau išleidžiantys turistai dažniau rinktųsi Lietuvą, jei jiems būtų pasiūlyta jų poreikius atitinkančių paslaugų, visų pirma tam pritaikant kultūros paveldo objektus ir kitą turizmo infrastruktūrą.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare buvo realizuotas vienas iš svarbiausių šalies valstybingumo įtvirtinimo tikslų. Pasiekus šį tikslą, Lietuvos Europos integracija nesibaigė – tai tęstinis procesas. Lietuvos įsitvirtinimas politinėje, institucinėje, ekonominėje ir kultūrinėje Europos bendruomenėje yra tinkamiausias ir patikimiausias būdas įtvirtinti nepriklausomybės laimėjimus, užtikrinti nacionalinį saugumą, išplėsti Lietuvos įtaką ir sustiprinti valstybės autoritetą. Tai geriausiai įgyvendinama per aktyvų ir sėkmingą dalyvavimą ES veikloje.

Lietuvos ES politikos paskirtis – aktyviai dalyvauti ES sprendimų priėmimo procese ir siekti, kad šie sprendimai atitiktų nacionalinius ir bendrus ES interesus, prisidėtų prie Lietuvos piliečių saugumo ir gerovės, kurtų geresnes valstybės ir visuomenės raidos sąlygas. Svarbu, kad Lietuvai toliau integruojantis į ES stiprėtų Lietuvos ir kitų ES valstybių narių piliečių bendrumo jausmas, tvirtėtų įvairiapusiai ryšiai, o valstybė būtų valdoma remiantis esminiais Europos demokratijos ir gero valdymo principais (Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2008–2013 metų strateginės kryptys).

Europos Sąjungos kultūros ir informacinės visuomenės politika, ne tik akcentuoja kultūros paveldo – kaip tautos identiteto reikšmę, bet taip pat nurodo, kaip paveldas ir kultūros žinios turi būti pateikiama viešai prieigai be jokių laiko ir vietos apribojimų (Varnienė-Janssen. 2010).

Skatindama Lietuvos žmonių ryšių su kitų ES valstybių piliečiais plėtrą, Lietuva stengsis garsinti šalį ir kurti teigiamą Lietuvos įvaizdį kitose ES valstybėse narėse. Prisidėdama prie bendrosios Europos kultūros vystymo, Lietuva puoselės savąją tapatybę ir kultūros paveldą

Naudodama kaimo plėtrai skirtą ES paramą, Lietuva sieks, kad kaimo regionuose būtų puoselėjamas kraštovaizdis ir kultūros paveldas, remiamos mažiau palankios ūkininkauti vietovės, kuriama tvarų vystymąsi užtikrinanti infrastruktūra, teikiamos aukštos kokybės rekreacinės paslaugos. Lietuva, siekdama, kad būtų optimizuotas mažiau palankių ūkininkauti vietovių rėmimo mechanizmas, stengsis ES lygiu suvienodinti kriterijus. Lietuva taip pat sieks užtikrinti kaimo išsivystymo lygio augimą, skatindama kurti alternatyvias žemės ūkiui darbo vietas kaimo regionuose.

SSVP išskiriami trys turizmo plėtros uždaviniai (Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2008–2013 metų strateginės kryptys):

1. Gamtos ir kultūros paveldo požiūriu patraukliausiuose šalies regionuose sukurti turizmo maršrutų sistemą, integruotai vystant viešąją turizmo infrastruktūrą ir pritraukiant privačias investicijas;
2. Padidinti turizmo paslaugų/produktų, skirtų užsienio rinkoms, įvairovę ir pagerinti turizmo paslaugų kokybę;
3. Padidinti Lietuvos turizmo produktų ir paslaugų paklausą užsienio tikslinėse rinkose

Kaip didžiausi iššūkiai Europos turizmo sektoriui nurodomi: auganti pasaulinė konkurencija; senstanti visuomenė; augantis specialiųjų poreikių turinčių riboto judumo turistų skaičius; klimato kaita; vandens ir energijos išteklių stoka; suvaržymai saugant biologinę įvairovę; masinio turizmo kultūros paveldui keliamas pavojus; turizmo įmonių, ypač MVĮ,

ribotos galimybės prisitaikyti prie naujų problemų ir galimybių dėl nepakankamų finansinių išteklių ir darbuotojų kvalifikacijos; sezoniškumas.

Todėl Europos veiksmų programos pagrindinio tikslo – skatinti Europos turizmo klestėjimą, turi būti siekiama atsižvelgiant į nerimą keliančius rūpesčius, susijusius su socialinėmis problemomis, teritorijų sanglauda bei gamtos ir kultūros paveldo apsauga bei jų pavertimu kapitalu. Be to, turizmo sektorius turėtų tapti atsparesnis klimato pokyčiams ir labiau pajėgus mažinti galimus struktūrinius pokyčius, sąlygojamus turizmo.

Minėtiems iššūkiams atremti Europos Komisija inicijuoja veiksmų programą, kurios struktūrą sudaro, keturi prioritetai (Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2008–2013 metų strateginės kryptys):

- 1) didinti Europos turizmo sektoriaus konkurencingumą,
- 2) skatinti darnaus, atsakingo ir aukštos kokybės turizmo vystymąsi,
- 3) tvirtinti ir propaguoti darnaus ir kokybiško Europos – kaip lankytinų vietų visumos – turizmo įvaizdį,
- 4) didinti ES finansinių politikų ir instrumentų potencialą turizmo plėtrai.

Siekiant didesnio Europos turizmo sektoriaus konkurencingumo (pirmasis prioritetas) būtina: plėtoti inovacijas turizmo sektoriuje, įvairiais aspektais pagerinti turizmo pasiūlos kokybę, gerinti profesinius įgūdžius, siekti įveikti paklausos sezoniškumą, diversifikuoti turizmo paslaugų pasiūlą ir padėti pagerinti turizmo statistiką bei analizę. Taip pat svarbu pasiekti einergiją su menais ir amatais, kurie gali padėti išsaugoti kultūros paveldą ir plėtoti vietines ekonomikas.

Turizmo darnumas (antrasis prioritetas) apima eilę aspektų: atsakingą gamtinių išteklių naudojimą, poveikio aplinkai valdymą (atliekos, vandens ir žemės ištekliai, bioįvairovė ir t. t.), „švarios“ energijos naudojimą, paveldo apsaugą ir turizmo traukos vietovių gamtinio ir kultūrinio integralumo išsaugojimą, sukurtų darbo vietų kokybę ir tvarumą, poveikį vietos ekonomikai ir rūpestį klientais.

Trečiasis prioritetas yra nukreiptas į Europos turizmo paklausos didinimą ir yra glaudžiai susijęs su konkurencingumu. Siekiama pagerinti Europos, kaip darnios ir kokybiškos turizmo traukos vietovių visumos, įvaizdį ir suvokimą. Tuo tikslu reikia apsvarstyti įvairias galimybes, kaip reklamuoti įvairius teminius ir tarptautinius Europos produktus ir kaip gauti naudą iš svarbių kultūros ir sporto renginių (pvz., Europos kultūros sostinės, Europos paveldo dienų iniciatyvų, olimpinių žaidynių ar pasaulinių parodų).

Tiesioginės arba netiesioginės įtakos turizmui turi daugelis kitų Europos politikos sričių: transporto politika (pvz., darnus judumas, keleivių teisės ir saugumas, transporto

priemonių kokybė), konkurencijos politika (pvz., įmonių koncentracijos, paslaugų pardavimo internete, viešojo sektoriaus pagalbos verslui klausimai), vidaus rinkos politika (pvz., laisvė teikti paslaugas, paslaugų kokybė, elektroninė prekyba), mokesčių politika (pvz., su mokesčiais susijusios kliūtys, apmokestinimas, mokesčių lengvatos), vartotojų apsaugos politika (pvz., vartotojų teisės pasirašius sutartį, nesąžininga prekyba, nuotolinė prekyba), aplinkos, užimtumo ir mokymo, kultūros, regioninės ir kaimo plėtros politikos sritys. Komisija imsis užtikrinti geresnę turizmo ir visų minėtų politikos sričių integraciją ir sieks, kad tinka.

Kultūros ir gamtinio paveldo atnaujinimas ir išsaugojimas tiek 2004–2006 m., tiek 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu Lietuvoje buvo siejami būtent su turizmo sektoriumi, kadangi pagal vyraujančią modelį gamtinio ir kultūrinio paveldo indėlis į vietinę ir regioninę plėtrą suvokiamas būtent per turizmo skatinimą. Šalyje pagal gamtinio ir kultūrinio kraštovaizdžio sankaupos vietas ir pavienių relikvų sklaidą yra išskiriamos septynios turizmo traukos vietovės (angl. *tourism destinations*) – regionai, pasižymintys išskirtiniu gamtiniu ir kultūriniu paveldu: pajūrio, Žemaitijos aukštumų, Nemuno žemupio, Rytų Aukštaitijos ežerų, Vilniaus, Pietų Dzūkijos miškų, kurortai ir kurortinės teritorijos (Diskusija. 2012). ES finansinės paramos lėšomis daugiausiai buvo finansuojamas gamtos ir kultūros paveldo objektų išsaugojimas ir atnaujinimas šiuose regionuose, siekiant būtent turizmo plėtros tikslų. Tačiau šis požiūris į gamtinio ir kultūrinio paveldo problematiką turi tam tikrų apribojimų, kadangi ES finansinių intervencijų programavimas vykdomas vienpusiškai, neatsižvelgiant į kultūros sektoriaus potencialą ne tik turizmo, bet ir inovacijų, žinių ekonomikos skatinimo srityje. Be to, gamtinio ir kultūrinio paveldo išsaugojimo projektai tiesiogiai prisideda prie užimtumo skatinimo ir darbo vietų kūrimo (Final report. 2010). Tiesa, sukurtų darbo vietų skaičius kaip vienas iš stebėsenos rodiklių numatytas visose turizmo sektoriaus priemonėse.

Lietuvos regionų gamtinio ir kultūrinio potencialo išnaudojimui, turizmo sektoriaus plėtrai įtaką daro pagrindinės su **biologinės įvairovės ir kultūros paveldo apsauga, turizmo galimybėmis susijusios problemos** (Diskusija. 2012):

- *Pirma*, neužtikrinama pakankama aplinkos kokybė, reikalinga biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimui. Efektyviausias būdas biologinės įvairovės išsaugojimui yra saugomų teritorijų steigimas vertingiausiose vietovėse ir tinkamas veiklos jose organizavimas, „Natura 2000“ tinklo formavimas ir plėtra, gamtos buveinių ir rūšių apsaugos priemonių įgyvendinimas.
- *Antra*, prasta vertingų kultūrinio paveldo objektų (dvarų, pilių, bažnyčių, vienuolynų) būklė ir nepakankamai išnaudojamas kultūrinio turizmo potencialas, kadangi daugelis

kultūrinio paveldo objektų nėra restauruoti, nesutvarkyta aplinka ir nepritaikyta eksponavimo infrastruktūra.

- *Trečia*, sudėtingas kai kurių Lietuvos gamtinio ir kultūrinio paveldo objektų transportinis pasiekiamumas ir nepakankamai išplėtotą infrastruktūrą, netolygi turizmo paslaugų sklaida miestuose ir regionuose.
- *Ketvirta*, nepakankamas informacijos apie gamtinio ir kultūrinio paveldo objektus atskiruose Lietuvos regionuose prieinamumas, nepakankamai išnaudojami internetinės erdvės teikiami privalumai, ypač mažai dėmesio skiriama turizmo galimybių šalies regionuose pristatymui, nereklamuojami atskiri miestai ir rajonai, turintys turtingą kultūros paveldą ar pasižymintys gamtine įvairove.
- *Penkta*, nepakankamai išnaudojamas gamtinio ir kultūrinio paveldo atnaujinimo ir išsaugojimo, biologinės įvairovės apsaugos kaip verslumo, inovacijų ir užimtumo skatinimo potencialas, investicijas skiriant ne tik infrastruktūriniam projektams įgyvendinti, bet ir verslumui, naujovėms diegti.
- *Šešta*, nepakankamai išnaudojama turima biologinė įvairovė, saugomų teritorijų tinklas ir gamtinis turizmo potencialas, nors ES jaučiamas vis didesnis natūralių ar mažai pakeistų gamtos teritorijų trūkumas. Lietuva viešojoje erdvėje ir užsienio šalyse kol kas nepakankamai pristatoma kaip ekologinio turizmo šalis. Pasaulio turizmo organizacija prognozuoja, kad iki 2020 m. ekologinis turizmas padidės 25–30 proc. ir bus sparčiausiai auganti turizmo sritis, todėl Lietuvos ekologinio potencialo išnaudojimas galėtų tapti pagrindine ateinančių 10 metų turizmo sektoriaus plėtros niša. Paminėtina, kad Lietuvos kaip ekologinio turizmo šalies įvaizdį kurti trukdo tai, kad viešojoje retorikoje ekologinis turizmas dažnai tapatinamas su pažintiniu turizmu (nors tai nėra tos pačios sąvokos), todėl užsienio turistai ekologines ekskursijas įsivaizduoja kaip mokomąsias.

Ekologinis turizmas yra aplinkai ir visuomenei atsakingo turizmo rūšis, kai keliautojai gerbia ir tausoja vietinius resursus, gamtą, ekonomiką, dažniausiai keliaujama savarankiškai, nakvojama gamtoje, mažuose vietiniuose nakvynės namuose ar apsistojama pas vietinius žmones. Pažintinis turizmas yra mokomojo turizmo rūšis, kuri orientuojasi į tikslingą krašto gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų (vertybių), kraštovaizdžio ir istorijos pažinimą, taip pat skirtą mokslui ir mokymui.

Apibendrinant galima išskirti pagrindines aktualias temines sritis, kurios susijusios su gamtinio ir kultūrinio paveldo išsaugojimu bei siekiais didinti šio paveldo turtingų regionų patrauklumą:

- Biologinės įvairovės išsaugojimas ir aplinkos kokybės gerinimas;
- Kultūrinio paveldo apsauga, konservavimas, infrastruktūros plėtra;
- Kaimo vietovių ir šalies regionų atgaivinimas, turizmo plėtra regionuose;
- Inovacijų ir verslumo skatinimas, pasinaudojant gamtinio ir kultūrinio paveldo ištekliais;
- Sinergijos tarp skirtingų finansavimo šaltinių užtikrinimas.

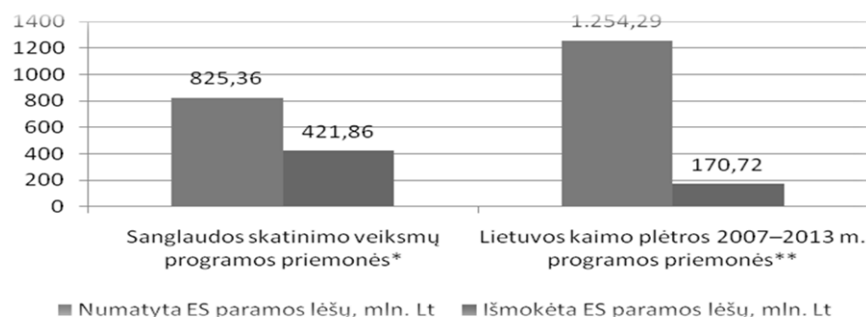
Vadovaujantis strategija „Europa 2020“, buvo parengtas Europos Komisijos komunikatas „Turistų lankomiausias žemynas – Europa“, kuriame pasiūlyta **naujoji turizmo politika** (Nauja turizmo politika. 2010). Šiame komunikate išskirtos keturios prioritetinės sritys, į kurias turtėtų būti koncentruojama daugiausiai investicijų:

- Europos turizmo sektoriaus konkurencingumo didinimas;
- Tausaus, atsakingo ir kokybiško turizmo plėtros skatinimas;
- Tausaus ir kokybiško Europos – kaip lankytinų vietų visumos – įvaizdžio įtvirtinimas ir propagavimas;
- Dėmesys turizmui, rengiant politines ir finansines ES priemones.

Be to, kiekvieno iš išskirtų prioritetų įgyvendinimui numatyti konkretūs veiksmai. Siekiant didinti Europos turizmo sektoriaus konkurencingumą, ES finansines intervencijas naudinga skirti įvairesnių turizmo paslaugų pasiūlos kūrimui ir jų kokybės didinimui, inovacijų diegimui, profesinių įgūdžių tobulinimui, paklausos sezoniškumo įveikimui, socialinių ir ekonominių žinių apie turizmo sektorių gerinimui, sinergijos su vietiniais tradiciniais verslais ir amatais užtikrinimui. Skatinant tausų turizmą, reikia atkreipti dėmesį į įvairius aspektus: atsakingą gamtinių išteklių naudojimą, poveikio aplinkai valdymą, švarios energijos vartojimą, paveldo, turistinių lankytinų vietų gamtinio ir turistinio integralumo išsaugojimą, sukurtų darbo vietų kokybės ir tvarumo išsaugojimą, poveikio vietos ekonomikai valdymą. Atsižvelgiant į tai, ES struktūrinės paramos lėšomis turėtų būti remiamos iniciatyvos, propaguojančios atsakingą išteklių (energijos, vandens, žaliavų) valdymą, sudarančios sąlygas teikti aukščiausio lygio paslaugas. Naujoje ES turizmo politikoje darnumas yra esminis sektoriaus plėtros prioritetas, padedantis užtikrinti turizmo ilgalaikį poveikį regionų socialinei ir ekonominei raidai bei aplinkai.

Kultūros paveldo atnaujinimo veikloms, kurios itin glaudžiai siejamos su regionų plėtra ir turizmo skatinimu, yra skirtos Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos III krypties priemonės „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“, „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“, „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ (tam tikrais atvejais priemonė „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“). Kultūros paveldo objektų bei kitų pastatų renovavimas įgyvendinamas ne tik planavimo būdu, bet ir *LEADER* metodu (vietos veiklos grupių iniciatyva) pagal priemonę „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“. Pagal šias priemones į paramą gali pretenduoti individualūs pareiškėjai ar vietos veiklos grupės, kuriems ne visada pakanka gebėjimų įgyvendinti projektus, be to, pareiškėjų aktyvumas tiesiogiai priklauso nuo kitų kompleksinių priežasčių (pavyzdžiui, finansinės situacijos, galimybės gauti paskolas projektų finansavimui).

2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programoje turizmo sektoriaus plėtrai skatinti ir kultūros paveldo objektams atnaujinti numatytos Ūkio ministerijos administruojamos priemonės, pagal kurias finansuojamais projektais siekiama kurti ir plėtoti viešąją turizmo infrastruktūrą, skirtą ekologiniam, aktyvaus poilsio ir sveikatos turizmui, kompleksiškai pritaikyti turizmui viešuosius nekilnojamus kultūros paveldo objektus, plėtoti dalykiniam turizmui ir tarptautinių renginių organizavimui reikalingą infrastruktūrą (įgyvendinant nacionalinės svarbos turizmo infrastruktūros projektus), skatinti turizmo rinkodarą ir vykdyti informacijos apie turizmo galimybes Lietuvoje sklaidos veiklas, plėtoti turizmo produktus ir viešąją turizmo infrastruktūrą regionuose, skatinti privačių juridinių asmenų investicijas į turizmą. ES finansinės paramos lėšos koncentruojamos gamtos ir kultūros paveldo požiūriu patraukliausiuose šalies regionuose.

4 pav. Kultūros paveldo išsaugojimui numatytos ir išmokėtos ERPF ir EŽŪFKP lėšos.

Šaltinis: www.esparama.lt (2012-03-04 duomenys) ir www.paramakaimui.lt (2012-02-27 duomenys).

*Pagal Sanglaudos skatinimo veikslių programą Ūkio ministerijos administruojamos šešios priemonės, skirtos turizmo sektoriaus plėtrai.

**III krypties priemonės ir IV krypties priemonė „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“.

ERPF lėšomis finansuojami projektai įgyvendinami valstybės projektų planavimo, regioninio planavimo ir konkursų būdu. Skirtingos projektų atrankos procedūros atspindi skirtingą planuojamiems projektams teikiamą prioritetą, kadangi valstybinio planavimo būdu atrenkami projektai ir jiems skiriamos lėšos numatytos nacionaliniuose strateginio planavimo dokumentuose, o regioninio planavimo būdu atrenkami projektai ir jiems skirtas finansavimas – regionų plėtros planuose. Įgyvendinant projektus regioninio planavimo būdu, ne visuomet pavyksta užtikrinti jų kompleksiskumą ir integralų planavimą, todėl kultūrinio paveldo atnaujinimas ir pritaikymas turizmo poreikiams, infrastruktūros plėtra vykdoma pavienių projektų atskiruose regionuose pagrindu. Subalansuotos regioninės turizmo plėtros svarba itin išryškėja, atsižvelgiant į tai, kad regioninio planavimo būdu įgyvendinamiems projektams pagal priemonę „Viešosios turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtra regionuose“ numatyta ES paramos suma (70 mln. Lt) yra beveik tokio pačio dydžio kaip pagal likusias penkias turizmo sektoriaus plėtrai skirtas priemones numatytų ES paramos lėšų suma (75,53 mln. Lt).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuva, išnaudodama gerą geografinę padėtį ir Europoje sparčiai augančius „turizmo gamtoje“ poreikius, turėtų orientuotis į vienos sparčiausiai besivystančių turizmo rūšių – ekologinio turizmo – plėtrą šalies regionuose, aktyviau pritaikant saugomas teritorijas bei kultūros paveldą lankymui. Aktyviau panaudojant per pastaruosius 10 metų baigiamo formuoti saugomų teritorijų tinklo rekreacinį potencialą bei administracines galimybes, šalies regionuose galima sukurti originalių turistinių maršrutų sistemą, patrauklią ekologinio (pažintinio) turizmo mėgėjams. Viešosios turizmo infrastruktūros įrengimas lemtų ir spartesnę privataus kapitalo investavimą į šalies regionus bei pagerintų vietos gyventojų verslo galimybes.

1.4. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas Vakarų Europoje

1.4.1. Kultūros paveldo teisinis reglamentavimas

Kultūros paveldo objektai formuoja istorinę aplinką ir lydi mus visur. Jie tampa lyg tekstu, kurį būtina perskaityti, norint suvokti savo kultūrą (Bertašius. 2005.). Lietuvoje kultūros paveldas dažniausiai suvokiamas kaip materialiosios kultūros objektai, o apsauga ribojasi jų registravimo ir neliečiamybės išsaugojimo pastangomis (architektūros, archeologijos, istorijos

paminklai). Kaip teikiantis socialinės naudos, kultūros paveldas turėtų būti nepalyginti svarbesnis kasdieniam gyvenimui. Norint keisti elgesį ir vyraujančią nuostatą kultūros paveldo atžvilgiu, būtina bendradarbiauti. Galimi keli bendradarbiavimo būdai (Bertašius. 2005.):

- a) tarpinstitucinis bendradarbiavimas,
- b) teorijos ir praktikos bendradarbiavimas,
- c) bendradarbiavimas su visuomene.

Kai vertiname visuomenės kultūrinius poreikius, pradėdami kalbėti apie šalies kultūros politiką. Kadangi visuomenė be kultūros neišsivaizduojama, lyg ir turėtume manyti, kad nėra valstybės be kultūros politikos (Vilkončius). Augant visuomenės gerovei ir tobulėjant informacinėms technologijoms, kultūros reiškiniai masinės informacijos priemonių pagalba vis labiau tampa prieinami kone visiems gyventojų sluoksniams. Šis reiškinys savo ruožtu verčia dar tiksliau formuluoti kultūros politikos koncepcijas (Vilkončius). Lietuvoje, nors aiškiai transformuotas, šiuo metu veikia valstybinis kultūros politikos modelis. Apie tai pirmiausia byloja valstybinių kultūros organizacijų gausa bei Kultūros ministerijos nuostatai.

Europos Sąjungos kultūros valdymas siejamas su kultūrinio dialogo kaip kultūrinio bendradarbiavimo sklaidos fakto ir kūrybinės raiškos, įtvirtinamos demokratiniais principais (A. Pauliukevičiūtė, Raipa. 2009.). Kultūrinis – politinis bendradarbiavimas – tai įvairių tarptautinių su kultūra susijusių procesų inicijavimas ir sklaida, įgyvendinama specialiai tam sukurtų institucijų ir atspindinti visuotinius tarpvalstybinius kultūros puoselėjimo ir paveldo saugojimo tikslus. ES kultūros valdymas neišvengiamai yra veikiamas įvairių kitų tarptautinių organizacijų, konferencijų bei procesų įtakų. Viena iš kuriančių stipriausių įtaką organizacijų yra Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija UNESCO. UNESCO vykdoma politika – skatinti bendradarbiavimą tarp skirtingų tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijų srityse, kurti pasaulio paveldo sąrašą (A. Pauliukevičiūtė, Raipa. 2009.). Esminiai UNESCO tikslai yra šie: kultūrinė raidos dimensija, pagarba kultūriniam tapatumui, didesnis dalyvavimas kultūriniame gyvenime, meninio kūrybiškumo skatinimas.

Šiuolaikinėms visuomenėms tenka spręsti daugelį globalių aplinkybių veikiamos kultūros valdymo problemų, tarp jų: vertybinių orientyrų kaitos, nykstančios kultūros, tradicijų ir etnokultūrinių dimensijų išsaugojimo, subkultūrų įtakos, valdymo modernizavimo ir kitas. Tai skatina kultūros valdyme taikyti naujosios viešosios vadybos principus (Pauliukevičiūtė. 2010). Naująją viešąją vadybą galima apibrėžti kaip daugelio verslo metodų taikymą viešajame valdyme, išskyrus asmeninės finansinės naudos siekimą. Pelno atsiradimas arba sukūrimas viešajame sektoriuje gali būti panaudojamas tik viešųjų organizacijų tikslams siekti (A. Pauliukevičiūtė. 2010.).

Lietuvos Respublikoje viena esminių kultūros srities problemų – geros ilgalaikės kultūros politikos strategijos nebuvimas. Viešosios ir privačios partnerystės principų taikymas kultūros valdyme taip pat veikiamas esminių valstybinių prioritetų bei bendros šalies ekonominės situacijos. Apibrėžti kultūros politiką bei pagrindines nuostatas svarbu ir nustatant VPP taikymą kultūros valdyme. Kultūros politika valstybės valdžia sprendžia (A. Pauliukevičiūtė. 2010.).

- politinius klausimus, pasirinkdama kultūros valdymo metodus;
- ekonominius klausimus, pasirinkdama optimalius kultūros finansavimo metodus;
- organizacinius klausimus, nustatydamą ir koordinuodama kultūros institucijų bei kultūros vertybių vartotojų tarpusavio santykius.

Kultūros politikos rezultatai yra tiesiogiai veikiami politinių sprendimų kultūros srityje bei kultūros programų ir projektų valdymo efektyvumo ir kokybės. Lietuvoje kultūros politikos tęstinumas nėra pakankamas – nėra tinkamos ilgalaikės kultūros politikos strategijos, tačiau vykdomos valstybinės reikšmės kultūros programos ir kultūrinių projektų finansavimo rodikliai rodo, jog kultūros politika Lietuvoje orientuojasi į daugelio sričių kultūros problemų sprendimų, skirtingų visuomenės grupių kultūriniu poreikių tenkinimu (A. Pauliukevičiūtė, Raipa. 2009.). Tai patvirtina, jog valstybėje kultūriniai tikslai nėra nuvertinami.

Vieną esminių kultūros vadybos tikslų rinkos sąlygomis tampa efektyvus pusiausvyros tarp ekonomikos reikalavimų ir tiesioginės rinkodaros būtinybės užtikrinimas. Analizuojant kultūros vadybos raidą bendrame ekonominių procesų kontekste ryškėja, jog nuostata kultūros sektoriaus vadybai taikyti ekonominės vadybos metodus nėra visuomet tikslinga, kadangi negalima pamiršti, jog gamybą ir vartojimą taip pat sieja kultūrinės vertybės. Todėl kultūros vadybos ir ekonomikos santykį valstybių lygiu visų pirma turi apibrėžti ilgalaikės kultūros politikos strateginiai dokumentai, o metodų įgyvendinimas turi būti užtikrinamas derinant kultūros tikslus ir būtinybę efektyviai panaudoti sektoriaus išteklius (A. Pauliukevičiūtė. 2009.). Kultūros vadyba besiformuojančios rinkos kontekste turi orientotis į kultūrinių ir kūrybinių inovacijų skatinimą, į rezultatus nukreiptos veiklos plėtojimo potencialo brandinimą. Valstybės lygiu svarbu užtikrinti pagrįstą, o ne deklaratyvų kultūros plėtros prioritetų įvardijimą, skatinant nevyriausybinių organizacijų verslumą, privačias ilgalaikio pobūdžio kultūrinės iniciatyvas, privataus bei viešojo sektorių partnerystę.

Apibendrinant galima teigti, kad saugant paveldą, svarbiausias yra žmogiškasis faktorius – žmonių išprusimas ir noras jį išsaugoti. Be šito paveldo išsaugojimas tampa problemiškas. Gelbstint paveldą, reikėtų lanksčiau traktuoti reglamentuojančius įstatymus, labiau laikytis įstatymo dvasios, o ne raidės. Joks paminklotvarkos tarpsnis neturi būti

monopolizuotas, kad saugojimas nebūtų silpninamas. Taip pat labai svarbus aspektas, siekiant išsaugoti ir tausoti kultūros paveldą, yra tinkamos kultūros politikos plėtojimas, kad būtų pasiektas tinkamas rezultatas.

1.4.2. Kultūros paveldo vystymo tendencijos

Kultūrinio turizmo koncepcijai Lietuvoje vis labiau populiarėjant vietos valdžia ima vertinti ir puoselėti savo paveldą kaip turtą, galintį padėti plėtoti turizmą. Reikia vietinių iniciatyvų, leisiančių nustatyti, kas laikytina kultūros paveldu, jį prižiūrėti ir propaguoti derinant jo apsaugą su prieinamumu bei galimybe juo naudotis. Tokių iniciatyvų kokybė priklauso nuo daugybės veiksnių. Bet, regis, svarbiausi yra vietos administratorių ir kultūros organizatorių sugebėjimai bei kompetencija panaudoti kultūros paveldą turistams pritraukti, nesukeliant jam grėsmės išnykti.

Įprasta Lietuvos problema – minimalios infrastruktūros trūkumas, ypač kaimo vietovėse ir mažose gyvenvietėse. Geriausia šį klausimą spręsti vietoje, žemiausiame seniūnijų ir savivaldybių lygmenyje, nes tik jos gali užtikrinti tinkamą infrastruktūros priežiūrą. Šiandien kaimo turizmas Lietuvoje siejamas su pramogų, o ne kultūros paveldo turizmu.

Tebėra neaiški Lietuvos regiono sąvoka, o apskrities vaidmuo nėra aprašytas reklaminėje paveldo koncepcijoje. Etnografinių regionų ribos su apskričių ribomis sutampa tik iš dalies. Bet būtent apskritys galėtų padėti atkreipti dėmesį į Lietuvos regioninio paveldo turizmo išteklius. Turėtume labiau reklamuoti savo ypatingą kulinarinį paveldą, etnografinės šventes, tam tikram istoriniam ar etnografiniam regionui būdingus architektūros ir meno objektus. Nors Lietuva maža, šalies įvairovė patraukli ir vietos gyventojams, ir turistams iš užsienio. Regiono tapatybė – turizmo rinkodaros požiūriu vertingas pranašumas (Vaišvilaitė. 2009).

Turbūt didžiausia nacionalinė problema – atotrūkis tarp paveldo apsaugos sistemos ir turizmo. Jau žengtas pirmas žingsnis siekiant sumažinti šį atotrūkį: Ūkio ministerijos sukurta grupė subūrė draugėn paveldosaugininkus ir turizmo bei saugomų vietovių specialistus. Jie kartu sprendė, kaip panaudoti turizmo plėtrai 2007–2013 m. skirtą ES finansinę paramą (Vaišvilaitė. 2009).

Kultūrinis turizmas – tarptautinis socialinis faktas. Jis labai priklauso nuo materialųjų ir nematerialiųjų šalies paveldo išteklių: akivaizdu, kad kai kuriuos paveldo

objektus reikia apsaugoti ir konservuoti, kad jie išliktų ilgai. Tačiau pakito supratimas, kas laikytina „paveldu“. Jis kis ir toliau atsižvelgiant į tai, kokias vertybes visuomenės rinksis.

Kultūrinį turizmą Europoje gerokai paskatino pigių oro linijų suklestėjimas. Lengvas susisiekimas atvėrė ir suaktyvino turizmo plėtrą tokiuose kultūros centruose kaip Ryga ir Krokva. Nors Paryžius ir Atėnai, kultūros miestų vardus pelnę jau pačioje turizmo eros pradžioje, ir toliau pirmauja, pigūs skrydžiai sukūrė žmonėms naujas paveldo ir meno patyrimo galimybes. Prie šio akivaizdaus kultūrinio turizmo demokratizavimo labai prisidėjo ir daugiausia miestuose vykusios itin konkurencingos modernios rinkodaros kampanijos. Taip pat šiuo atžvilgiu buvo reikšminga kampanija „Europos kultūros miestai“, pabrėžianti kiekvienos turizmo vietos išskirtinį ženklą, – ji patvirtino, kad pagrindiniai turistų traukos objektai yra kultūra, paveldas ir menai (Robinson. 2009).

Kaip kultūrinio turizmo pavyzdžiais galima laikyti įvairių šalių patirtį. Tai pajūrio kultūros ir pajūrio verslų centras „Norveg“ buvo atidarytas Riorvike 2004 m. Reikėjo penkiolikos metų, kad muziejus taptų nacionalinės traukos vieta ir šitaip prisidėtų prie regiono plėtos. muziejaus įkūrimo pagrindas – vietos istorija ir kultūra. Riorvikas – tai uostas, į kurį kasdien atplaukia laivai, vadinami „hurtigruta“, ištikus metus palei Norvegijos krantą plukdantys keleivius ir prekes. Šis maršrutas – žurnalo „National Geographic“ pavadintas nuostabiausia pasaulio kelione – driekiasi pro skirtingus fantastiško grožio gamtovaizdžius, daugybę įdomią istoriją turinčių mažų pakrantės miestelių. Daugelis šių laivų keleivių apsilankė Pajūrio muziejuje: pažintis su kasdieniu šio įstabaus kranto gyvenimu juos labai sužavėjo. Turistai iš užsienio susidarydavo įspūdį, kad norvegai – tai egzotiškos, atokiame pasaulio kampelyje gyvenančios būtybės (Herje. 2009).

Taip pat Kalėdų mūšių muziejus gavo sėkmingiausio kultūrinio turizmo produkto Latvijoje apdovanojimą. Nuo 2006 m., kai rekonstruotos lauko fortifikacijos buvo atvertos turistams, Kalėdų mūšių muziejuje jau apsilankė 15 000 lankytojų. 2007 m. Kalėdų mūšių atminties dienai skirtame renginyje dalyvavo 2 000 žmonių. 1995 m. Kalėdų mūšių lauko vietai buvo suteiktas saugomos teritorijos statusas. Mūšių lauke buvo pastatyta keturiolika memorialinių lentų ir paminklų. Tik už 3 km nuo Rygos – Liepojos greitkelio ir 40 km nuo Rygos esančiame mūšio lauke dunkso vienintelė kalva – čia kasmet vyksta Kalėdų mūšių minėjimo renginiai. Lankytojai gali apžiūrėti atkurtas lauko fortifikacijas. Pradiniu fortifikacijų atkūrimo etapu istorikai ir tyrėjai nedalyvavo, todėl rekonstrukcija nėra visiškai tiksli. Apžvalgos bokštą ir kitus turistinius objektus prižiūri valstybinė įmonė „Latvijas Valsts meži“ (Dedumietis. 2009).

Islandija garsėja nuostabia gamta. Taip pat unikali ir Islandijos gyventojų persikėlimo į kitą gyvenamąją vietą istorija. Durpiniai pastatai – tai svarbus indėlis į pasaulinę liaudies architektūrą. Jie įspūdingai dera su gamta, o jų istorinis ryšys su geležies amžiumi daro juos tikrai išskirtinius. Tad nenuostabu, kad šie senieji durpiniai pastatai labai reikšmingi Islandijos kultūriniam turizmui (Skulason. 2009).

Septynių namų gyvenvietės fragmentas atstatytas pagal Hedebio vikingų muziejaus projektą. Projekto tikslas – muziejaus teritorijoje atkurti ankstyvųjų viduramžių miesto aplinką. Projektą papildžiusi priplaukos rekonstrukcija padeda atskleisti prototipinio Hedebio miestelio gyvenimą. priplauka turėjo didelę ekonominę reikšmę, nes šis miestas buvo žymus jūrų prekybos centras. Šiandien jį turistams primena Hedebio jūrinę praeitį. Įsikūręs pasienyje, kur ėjo riba tarp Karolingų-Otonų žemyno ir skandinavų pasaulio, Hedebis netrukus tapo svarbiausiu ankstyvųjų viduramžių Šiaurės Europos prekybos uostu. Į šią vietą tuo metu buvo gabenamos prekės iš viso iki tol atrasto pasaulio (Kalmring. 2009).

Pirmasis povandeninis archeologinis parkas Baltijos jūros šalių regione buvo atidarytas 2000 m., kaip povandeninė laikinosios parodos „Jūroje nuskendę laivai“ ekspozicija. Parkas yra toje vietoje, kurioje nuskendo Kronprinco Gustavo Adolfo vardu pavadintas laivas. Parką globoja Suomijos nacionalinė antikvarinių vertybių taryba. Tradiciškai povandeninis kultūros paveldas plačiajai publikai pristatomas muziejuose – lankytojai net gali išvysti visą iš jūros dugno iškeltą laivą. Taip pat galima kurti vadinamuosius povandeninius parkus: juose nardytojai plaukia povandeniniu maršrutu, šitaip išsamiau susipažindami su povandeninio paveldo objektu. Jų kelyje yra informaciniai ženklai, pasakojantys apie toje vietoje esančius objektus. Iki parko atplaukiama valtimis, jos prišvartuojamos prie netoli laivo skenduolio esančio plūduri (Tikkanen. 2009).

Ribė yra seniausias Danijos miestas su unikaliu, puikiai išsilaikiusiu viduramžių centru. miestas, jo muziejai ir jį supančios pelkės traukia turistus – o turistams reikia kur nors apsistoti. Tačiau rasti vietą naujiems pastatams šalia viduramžių miesto nekeičiant jo išvaizdos buvo sunku. Ribės „Byferie“ poilsio centras – geros praktikos pavyzdys turizmo ir miesto planavimo srityje. Šis pavyzdys rodo, kad viduramžių mieste galima plėtoti turizmą ir įrengti turistų apgyvendinimo vietas nekenkiant miesto architektūrai ir peizažui (Lauenborg. 2009).

Baltijos jūros salynas yra unikalus. ES finansuojamas projektas „skargarden“ pristato skandinavijos salas – skandinavijos salyną kaip regioną. Pagrindinis projekto tikslas – reklamuoti šį regioną tarptautinėje rinkoje. Projekto branduolį sudaro kokybės užtikrinimas bei tvarumo analizė. Projektas remia salynui būdingus, vietos bendrovėms ir bendruomenėms tvariai vystyti padedančius turistinius pasiūlymus, palaikančius ir tausojančius aplinką

vandens paviršiuje ir po vandeniu. Šiems pasiūlymams keliami aukšti aplinkosauginio sąmoningumo, ilgalaikio planavimo ir visais metų laikais naudojamų išteklių reikalavimai. Šiame projekte dalyvauja Stokholmo salynui priklausančios Haningės, Nineshamno ir Vermdės (Värmdö) savivaldybės, Alandų ir Turkų provincijos, Vestra Nilando salyno regionai. Visų dalyvių siekis – pasiūlyti paprasčiau pasiekiamas konkurencingas turizmo paslaugas. Vykdamas projektą buvo sukurta prekių ženklo koncepcija, būsimo maršruto aprašas ir tinklalapis (Hjelm. 2009).

Vokietijos parkai ir sodai siekia Europoje užkariauti ryškesnes pozicijas. Parkai ir sodai turėtų tapti aktyvesniu Europos regionų kultūrinio ir ekonominio pagyvinimo veiksmu: jiems tereikia aktyviau dalyvauti daugiašaliuose projektuose ir bendradarbiauti. Vokietijoje yra susikūrę daugiau negu dvidešimt regioninių parkų ir sodų tinklų. Federalinė asociacija „Gartennetz Deutschland e.V.“ turėtų suteikti regioninių parkų ir susijusių organizacijų bendradarbiavimui energingesnių impulsų. Ši asociacija buvo įkurta 2007 m. Nuo 2003 m. vykstančiose kasmetinėse konferencijose ir seminaruose jau keičiamasi informacija apie parkų ir sodų priežiūros ir išsaugojimo programas, šioje srityje vykstančius mokymus bei parkų turizmo rinkodarą (Ringkamp. 2009).

Pilių tinklas „Iš pilies į pilį“ – jungtinis Suomijos ir Rusijos projektas, kuriame pagrindinis dėmesys skiriamas tam, kad turistai galėtų lengviau prieiti prie karinių įtvirtinimų. Šiandien šie įtvirtinimai suvokiami kaip taikos simbolis ir paveldo objektas. Šis bendradarbiavimas turi įvairių tikslų: rengti leidinius, turistinius vadovus ir akademines knygas, teminius hepeningus ir seminarus, temines ekskursijas su gidu, teikti įvairias kitas paslaugas. Vienas pagrindinių tikslų – paskatinti vietos ir regiono ekonomikos augimą (Parikka. 2009).

Kiekvienas „Kultūros kelias“ kaip europos tarybos „Kultūros kelių“ programos dalis skiriamas temai, jungiančiai kelias europos šalis ir reprezentuojančiai europines vertybes. Toks teminis kultūros kelias veda istoriniais arba naujai suformuotais maršrutais. Kiekvienas teminis kultūros kelias turi skatinti daugiašalius bendradarbiavimo projektus. Prioritetinės šios programos sritys – moksliniai tyrimai, paveldo apsauga, jo vertės didinimas, interpretavimas, jaunų europiečių kultūriniai ir švietimo mainai, šiuolaikinė meninė ir kultūrinė praktika, tvarusis kultūrinis turizmas ir konkretūs laimėjimai turizmo pramonėje (Thomas-Penette. 2009).

Tarptautinė nevyriausybinė kultūros paveldo profesionalus vienijanti organizacija ICOMOS yra suformulavusi keletą geros praktikos rekomendacijų dėl įvairių kultūros paveldo vietovių apsaugos ir valdymo. Šiuo metu jau yra pateiktas patvirtinti galutinis kultūros paveldo interpretavimo ir pristatymo chartijos projektas. Projekte suformuluoti septyni kultūros paveldo

reikšmės atskleidimo principai. Šitaip siekiama įdiegti aiškia, suvienodintą terminiją ir apibrėžti profesionalaus darbo kultūros paveldo srityje principus (Lehtimaki. 2009).

1 principas. Prieinamumas ir supratimas. Kultūros paveldo interpretavimo ir pristatymo paskirtis – padėti suprasti kultūros paveldo vietovių vertę, skatinti visuomenę suvokti, jog jas reikia saugoti ir įsitraukti į tokią veiklą.

2 principas. Informacijos šaltiniai. Interpretuojamo ir įvairiems visuomenės sluoksniams pristatomo kultūros paveldo reikšmė, nustatoma remiantis moksliniais tyrimais arba gyva kultūrine tradicija, turi būti aiškiai apibrėžta ir kruopščiai dokumentuojama.

3 principas. Dėmesys aplinkai ir kontekstui. Kultūros paveldo interpretavimas ir pristatymas turėtų skatinti materialiuųjų ir nematerialiuųjų kultūros paveldo vietovių verčių apsaugą jų natūraliojoje aplinkoje, kultūriniuose ir socialiniuose kontekstuose.

4 principas. Autentiškumo išsaugojimas. Pagarba kultūros paveldo vietovių autentiškumui reiškia atskleidžiant jų istorinio audinio reikšmę ir kultūrinę vertę, saugojant jas nuo neigiamo ardančios interpretuojamosios infrastruktūros poveikio, lankytojų spaudimo, netikslaus arba nepriimtino interpretavimo.

5 principas. Tvarumo planavimas. Kultūros paveldo interpretavimas ir pristatymas turi prisidėti prie tvarios kultūros paveldo vietovių apsaugos, skatinant visuomenės supratimą ir dalyvavimą apsaugos darbuose, užtikrinant ilgalaikę interpretuojamosios infrastruktūros priežiūrą ir nuolatos tikrinant interpretacijų turinį.

6 principas. Aprėpties principas. Kultūros paveldo interpretavimas ir pristatymas turi remtis aprėpties principu: padėti visoms suinteresuotosioms šalims ir bendruomenėms dalyvauti rengiant ir įgyvendinant interpretavimo programas.

7 principas. Tyrimų, mokymo ir vertinimo svarba. Būtina parengti technines ir profesines kultūros paveldo interpretavimo ir pristatymo gaires, apimančias technologijas, tyrimus ir mokymus. Tokios gairės turi būti pritaikytos atitinkamiems socialiniams kontekstams ir užtikrinti juose tvarią veiklą.

Dvylika naudingų patarimų imantis kurti kultūros paveldo maršrutą (Calteux. 2009):

1. Pradėkite nuo išsamių istorinių tyrimų.
2. Nesiimkite kitų darbų pirmiausia neatlikę archeologinių kasinėjimų.
3. Sukurkite su visuomenės reikmėmis suderintą švietimo metodų koncepciją.
4. Palyginkite savo kultūros paveldo maršrutą su kitų sukurtais maršrutais, ypač atkreipkite dėmesį į kultūrų įvairovę.

5. Visus restauravimo darbus atlikite griežtai pagal Europos Tarybos konvencijų ir chartijų nuostatas.
6. Surinkite išsamius istorinius ir geografinius duomenis apie kuriamo maršruto vietas.
7. Sukurkite kokybišką ir aiškią nedviprasmiškų rodyklių sistemą.
8. Parenkite maršrutui pritaikytą audiovizualinę informaciją.
9. Parenkite visą leidinių seriją: išsamią studiją, brošiūrėlę, leidinius skaitmeniniais formatais.
10. Į paveldo maršrutą įterpkite šiuolaikinių kultūrinių renginių: koncertų, teatro spektaklių ar pan.
11. Užtikrinkite dinamišką kultūros paveldo ir šiuolaikinės kūrybos ryšį.
12. Visa, ką norite pasakyti rodydami paveldo objektus, turi būti aiškiai matoma ir suvokiama (Calteux. 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad kultūros paveldas yra bendras turtas, ir žiniomis apie jį turėtume pasidalyti su visais. Pasiekiamo kultūros paveldo vietovė turėtų būti atvira visiems lankytojams: kiekvienam reikia suteikti galimybę dalyvauti ir įgyti patirties. Įvairių šalių patirtys įrodo, kad kultūros paveldas gali būti išsaugojimas bei puoselėjamas naudojant kultūrinį turizmą.

1.4.3. Kultūros paveldo vystymo Europos Sąjungoje gerosios patirties pavyzdžiai

Vertinant ES finansinės paramos lėšomis ES valstybėse narėse įgyvendintus projektus kultūros paveldo apsaugos, turizmo sektoriaus plėtros srityse, galima identifikuoti tam tikrus gerosios praktikos pavyzdžius. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje, kalbant apie turizmo sektoriaus plėtrą, kol kas daugiausiai dėmesio skiriama kiekybiniam turizmo infrastruktūros rodikliams, o ne gebėjimams efektyviai pasiūlyti patrauklius turizmo sektoriaus produktus, būtų tikslinga labiau skatinti kokybines intervencijas. Vienas iš esminių kokybinių elementų yra žmogiškieji išteklių.

3 lentelė. ES struktūrinė parama žmogiškųjų įgūdžių plėtrai turizmo sektoriuje.

Siekiant užtikrinti turizmo sektoriaus integralią plėtrą, ES valstybėse narėse investicijos buvo nukreiptos ne tik į kiekybinius turizmo sektoriaus plėtros parametrus (viešosios turizmo infrastruktūros sukūrimą, kultūros paveldo objektų atnaujinimą ir pritaikymą turizmo reikmėms), bet ir į verslo įmonių, turizmo organizacijų, turizmo sektoriuje dirbančių žmonių profesinių ir organizacinių gebėjimų stiprinimą, supažindinimą su efektyviausiomis rinkodaros priemonėmis, gerosios patirties sklaidą.

2000–2006 m. Suomijoje ES struktūrinės paramos lėšomis buvo finansuojama priemonė, skirta praktinių žinių ir įgūdžių kultūros ir aplinkosaugos sektoriuose sklaidai, o panašūs veiksmai yra tęsiami ir 2007–2013 m. laikotarpiu, daugiausiai įgyvendinant ekologinio ir kaimo turizmo plėtros skatinimo projektus.

2000–2006 m. Graikijoje ES finansinė parama skirta nevyriausybinėms organizacijoms, veikiančioms kultūros, aplinkos apsaugos ir turizmo sektoriuje, mokymų programai organizuoti.

2007–2013 m. laikotarpiu Estijoje įgyvendinama „Sąmoningo turizmo ir mokymų programa“, kuria siekiama didinti turizmo sektoriaus konkurencingumą, diegti aplinkai draugiško turizmo principus, gilinti žinias apie turizmo sektoriaus paslaugų kokybės lygį. Programos metu turizmo sektoriaus atstovai supažindinami su aplinkai draugiško turizmo principų taikymu, organizuojami mokymai kokybės valdymo ir marketingo temomis. Estija ES šalyse narėse jau žinoma kaip ekologinio turizmo šalis, o jos pristatymo šūkis „Estija – nuostabiai kitokia“ atskleidžia turizmo galimybes skirtinguose šalies regionuose, akcentuoja jų privalumus ir įvairovę.

2000–2006 m. Portugalijoje ES struktūrinė parama buvo skirta amatų skatinimui ir kultūrinio, gamtinio bei miestų paveldo plėtrai, rengiant kvalifikacijos kelimo mokymus šioje srityje, kurie taip pat susiję su amatų produkcijos reklamavimo ir marketingo veiklomis (įskaitant mugių ir parodų organizavimą, konsultavimo paslaugas).

Siekiant derinti turizmo sezono ilginimo ir socialinės lygybės skatinimo tikslus, ES valstybėse narėse vykdoma savanoriška turizmo mainų programa CALYPSO. 2011 m. aštuoniose ES šalyse (Italijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Lenkijoje, Suomijoje, Čekijoje ir Maltoje) pagal šią programą pradėti įgyvendinti keturi pilotiniai projektai socialinio turizmo srityje, kuriais siekiama identifikuoti teisingas, finansines ir organizacines galimybes rengti turistų, priklausančių keturioms tikslinėms grupėms (jaunimas, vyresnio amžiaus žmonės, riboto judrumo asmenys ir piniginių sunkumų turinčios šeimos), mainus ne turizmo sezono metu. 2012 m. buvo atrinkti dar trys projektai, o prie juos įgyvendinančių šalių

prisijungė Belgija, Vokietija, Švedija, Vengrija, Rumunija ir Kroatija. Paminėtina, kad valstybės narės turizmo mainų programoje dalyvauja savanoriškai.

4 lentelė. Socialinio turizmo projektai.

Socialinio turizmo projektų įgyvendinimas prisideda prie gyvenimo kokybės regionuose gerinimo, turizmo paslaugų prieinamumo didinimo, sezoniškumo problemos sprendimo, darbo vietų kūrimo ar išlaikymo, verslo gaunamų pajamų didinimo. Mainų projektai dažniausiai finansuojami ES struktūrinių fondų lėšomis. Šios programos būtų naudingos nacionalinėms vyriausybėms, bet šiuo metu dažniausiai įgyvendinamos naudojantis viešosios ir privačios partnerystės instrumentu.

1. Europos vyresnio amžiaus keliautojai (angl. European Senior Travellers) – šio projekto metu siekiama sukurti modelį ar modelius, kurie sudarytų galimybes vykdyti pagyvenusių žmonių turistinių kelionių mainus tarp Lenkijos, Portugalijos ir Ispanijos, pasibaigus turizmo sezonui. Projekto metu ruošiamasi rengti simuliacines keliones, kurios leis įvertinti turistinių mainų privalumus ir trūkumus bei sukurti tokį mainų modelį, kuris galėtų būti taikomas visose prie projekto vėliau prisijungusiose valstybėse, įtraukiant ir kitas socialinio turizmo grupes. Šiame projekte aktyviai dalyvauja trijų šalių vyriausybės, verslininkai, turizmo sektoriaus darbuotojai ir turizmo vietovės.

2. Socialinio turizmo galimybės sveikatingumo ir laisvalaikio paslaugų srityje (angl. Social Tourism Opportunities in Wellnes and Leisure Activities) – projekto metu siekiama plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą tarp Italijos, Ispanijos ir Čekijos bei identifikuoti galimybes ne turizmo sezonu siūlyti pagyvenusių žmonių ir jaunimo turistines keliones į sveikatingumo ir laisvalaikio centrus. Spa turizmas yra vienas iš Europos gamtinio ir kultūrinio paveldo elementų, kuris plėtojamas daugelyje valstybių narių, tačiau skirtingų valstybių piliečiai ne visuomet žino apie galimybes pasinaudoti sveikatingumo ir laisvalaikio paslaugomis kitose ES šalyse narėse (dėl informacijos trūkumo, dėl specialių pasiūlymų nebuvimo ar dėl finansinių priežasčių).

3. Galimybių žmonių su negalia mainams sudarymas (angl. Able-Access for All Exchange Project) – įgyvendinant projektą siekiama sukurti modelį ar modelius, kurie leistų žmonėms su negalia ir jų partneriams atostogų metu ekonomiškai priimtinomis sąlygomis lankytis Portugalijoje, Kipre ir Suomijoje pasibaigus turizmo sezonui. Be to, įgyvendinant projektą, siekiama skatinti nacionalinių institucijų ir verslininkų bendradarbiavimą.

Ispanijos, Portugalijos ir Italijos gerosios praktikos pavyzdžiai socialinio turizmo projektų įgyvendinimo srityje atskleidžia, kad viešasis sektorius gali finansuoti tokias programas ir susigrąžinti investicijas, jei atsižvelgiama į pelną, gautą kuriant darbo vietas, privačiam sektoriui suteikus papildomas galimybes ir dėl įvairesnės veiklos surinktas biudžeto pajamas. Be to, šios pajamos daro teigiamą poveikį kilmės šalyje. Portugalijoje atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad socialinio turizmo projektų sukurta BPV yra keturiskart didesnė nei valstybės institucijų investuotos lėšos. Ispanijoje atliktos studijos rezultatai rodo, kad už socialinio turizmo projektams investuotą 1 eurą buvo gauta 1,5 euro grąža (Summary Report. 2010). Ispanijoje planuojama ateityje sukurti vyresnio amžiaus žmonių turistinių mainų programų tinklą, pavyzdžiui, atsižvelgiant į *Erasmus* programos įgyvendinimo patirtį.

INTERREG IVC lėšomis finansuojama iniciatyva B2N („Verslas gamtai – tarpregioninis požiūris į MVĮ ir verslumą gamtinėse zonose“), kuria siekiama prisidėti prie tvarios Europos regionų plėtros, skatinant verslumą regionuose, užtikrinant biologinės įvairovės ir kultūros paveldo apsaugą. Šioje iniciatyvoje dalyvauja 11 regionų iš 9 šalių. Siekiant pristatyti gerosios praktikos pavyzdžius, sukurta elektroninė duomenų bazė, kurioje skelbiamos efektyviai įgyvendintų projektų sėkmės istorijos (Business to nature). Daugelis projektų buvo įgyvendinami viešosios ir privačiosios partnerystės forma ar vien privačiomis lėšomis.

5 lentelė. Verslumo skatinimas gamtinėse zonose.

Viešosios ir privačios partnerystės plėtojimas saugomose gamtinėse teritorijose Italijoje, siekiant tvarios ekonominių veiklų plėtros. Italijos Perujos provincija ir trys privačios kompanijos (katerių kompanija, alyvų aliejaus gamybos kompanija ir aplinkos apsaugos klausimais švietimo veiklas įgyvendinanti kompanija) pasirašė susitarimą dėl ekonominės veiklos vykdymo saugomoje gamtinėje teritorijoje – Pelvese saloje. Perujos provincija įsipareigojo suteikti kompanijoms viešuosius pastatus, kurie reikalingi jų veiklai vykdyti. Susitarimu buvo siekiama: 1) užtikrinti tvarios ekonominės veiklos įgyvendinimą saugomose teritorijose; 2) skatinti naujų turizmo formų plėtrą (ekologinio, sportinio turizmo); 3) atgaivinti gamtinę zoną, suteikiant galimybę joje lankytis lankytojams, stebint biologinių parametrų raidą; 4) padidinti kitų ekonominės veiklos dalyvių gaunamą naudą (pavyzdžiui, projekto įgyvendinimo metu tiesioginę ekonominę naudą gavo trys privačios kompanijos, o netiesioginę naudą gavo keltų kompanija, aplinkiniai restoranai ir barai). Įgyvendinant projektą, taip pat buvo plėtojamas ir kultūrinis turizmas, kadangi Polvese saloje yra kultūrinio paveldo objektų

(vienuolynas, bažnyčia, pilis), kai kurie iš jų pritaikyti kultūrinėms-didaktinėms veikloms. Gerosios praktikos perkėlimo galimybės į kitas valstybes nares yra didelės, o ypač naudinga pritaikyti viešosios ir privačios partnerystės modelį, siekiant saugomų gamtinių zonų apsaugos ir plėtros.

Turizmo infrastruktūros plėtra saugomose gamtinėse teritorijose Lenkijoje. Integruotos regioninės plėtros 2004–2006 m. veiksmų programos lėšomis buvo finansuojamas 27 valčių prieklaukų įrengimas prie Jeziorak ežero, pritaikant jas turistų reikmėms (buriuotojų, žvejų, motorinių valčių savininkų) ir siekiant skatinti jūrinio turizmo plėtrą. Už kiekvienos prieklaukos paslaugas yra renkamas mokestis, todėl projektas ekonomiškai atsiperka. Gerosios praktikos perkėlimo galimybės į kitas valstybes nares yra didelės tose šalyse, kurios turi pakankamai didelių ežerų aktyviam vandens turizmui vykdyti.

Ekonominės veiklos plėtra gamtinėse zonose Prancūzijoje, užtikrinant aplinkos apsaugos reikalavimų įgyvendinimą. Projektas buvo vykdomas viešosios ir privačios partnerystės metodu, siekiant paskatinti verslo plėtrą gamtinėse teritorijose ir pritaikyti turizmo reikmėms Jordan upės tarpeklius. Upė yra „Natura 2000“ teritorijoje, joje saugoma ūdrų populiacija, o upės tarpekliai lankytojams iki projekto įgyvendinimo buvo neprieinami. Projekto metu buvo įrengti mediniai takai, plūduriuojantys tiltai ir kiti infrastruktūros elementai, reikalingi turizmo plėtrai. Siekiant užtikrinti gerą vandens kokybę, buvo pastatyti vandens valymo įrenginiai. Naujo turistinio objekto administravimui ir priežiūrai buvo įsteigta asociacija, įkurtos 2 nuolatinės darbo vietos, o vasaros laikotarpiu papildomai įdarbinami dar 8 žmonės. Per metus šioje vietoje apsilanko apie 30 tūkst. turistų.

Apibendrinant galima teigti, kad Vakarų Europoje yra daug gerosios patirties pavyzdžių, kuriai galima pasinaudoti saugant bei vystant kultūros paveldą. Pagrindinis aspektas susijęs su kultūros paveldu Vakarų Europoje yra turizmo vystymas, kurio pagalba yra išsaugomi kultūros paveldo objektai. Tuo aspektu yra sukurta daug projektų.

2. KULTŪROS PAVELDO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO ŠIAULIŲ REGIONE METODOLOGINIAI PAGRINDAI

2.1. Tyrimo metodologija

Siekiant tyrimo tikslo ir uždavinių sprendimo darbe buvo analizuojami mokslinės literatūros šaltiniai, dokumentai bei kiti šaltiniai, susiję su kultūros paveldo bei kultūros paveldo apsaugos politikos klausimais. Tokiu būdu buvo siekiama atskleisti kultūros paveldo sampratą bei pagrindinius aspektus, susijusius su kultūros paveldo apsaugos politikos formavimo bei įgyvendinimo ypatumais (kultūros paveldo išsaugojimu, puoselėjimu bei vystymu).

Tyrimo metodologija grindžiama šiomis teorinėmis ir metodologinėmis nuostatomis:

1. Lietuvos mokslininkų teorinėmis įžvalgomis apie kultūros paveldą ir jo vystymo ypatumus viešosios politikos įgyvendinimo kontekste (A. Pauliukevičiūtė, A. Raipa, 2009; A. Vaitkuvienė, 2006; M. Bagočius, V. Domarkas, J. Sinkienė, 2009; N. Kligienė, 2004; A. Raipa, 2002). Kultūros programų ir projektų valdymo, kultūros vadybos aspektai: A. Dziegoraitienės, 2005. *Nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos problemos Lietuvos valstybinio administravimo sistemoje*. M. Bertašiaus, 2005. *Kultūros paveldo administravimas*. Vilkončiaus, 2011. *Lietuvos kultūros politika ir kultūros įstaigų administravimas*. (A. Pauliukevičiūtė, A. Raipa, 2009; A. Pauliukevičiūtė, 2009). Socioekonominiai aspektai paveldosaugoje, kultūros paveldas ir Lietuviškasis tapatumas, kultūros ir gamtos paveldo apsaugos įstatiminė bazė ir jos panaudojimo realijos, kultūros paveldo samprata tarptautinėje teisėje, kultūros paveldosauga ir rinkos dinamika bei kultūros paveldas turizmo kontekste. (J. Bučas, I. Gražulevičiūtė – Vileniškė, 2006; R. Čepaitienė, 2006; L. Dringelis, 2006; J. Markevičienė, 2006; J. A. Pilipavičius, 2006; J. Glemža, 2006).
2. Užsienio autorių idėjomis bei rekomendacijomis kultūros paveldo apsaugos klausimais (P. Howard, 2003; J. Anderson, 1994; W. Parsons, 2001; J. A. Wiesand, 2004; G. Ashword, P. Howard, X.Weng). Analizuojama kultūros paveldo samprata (M. Lehtimaki. 2009). Pateikiamos kultūrinio turizmo patirtys. M. Robinson, 2009. Analizuojama *kultūros paveldo, kaip vietinės plėtros variklio esmė* (T. Herje. 2009).

Kaip panaudojami kultūros paveldo objektai užsienyje. (D. Dedumietis. 2009).
Analizuojama, kaip kuriamas kultūros paveldo maršrutas.

3. Pateikiama Lietuvos Respublikos teisės aktų, įstatymų, konvencijų, deklaracijų bei chartijų (Europos kraštovaizdžio konvencija, Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija, Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija, Istorinių želdynų chartija, Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage, Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas, Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas) analizė.
4. Kokybinio tyrimo strategija, taikant interviu metodą (Kardelis. 2002).

Kokybinio tyrimo metodai:

1. Grupinė apklausa,
2. Giluminis interviu,
3. Pusiau struktūrinis interviu,
4. Projekcinis ir asociatyvinis metodai.

Interviu apibrėžiamas kaip tyrėjo inicijuotas dviejų asmenų pokalbis, kurio tikslas – gauti būtiną tyrimo uždaviniams informaciją (Kardelis. 2002). Interviu, tai viena iš apklausos rūšių, kurio tikslas yra atskleisti pasirinktos temos aktualumą. Siekiant geriau įsigilinti į nagrinėjamą temą buvo apklausiami specialistai susiję su kultūros paveldu.

Tyrimo praktikoje galimi keturių tipų interviu (Kardelis. 2002):

- 1) Struktūrizuotas (klausimai bei visa procedūra numatomi iš anksto, ir interviu eigoje mažai kas keičiama; šiuo atveju situacija esti apibrėžta);
- 2) Nestruktūrizuotas (be detalaus plano, klausinėjama laisva forma; situacija atvira, galinti keistis);
- 3) Neprimestinis;
- 4) Kryptingas.

Pasirinktas struktūrizuotas interviu atliekamas pasirinkus klausimus su laisvai formuojamais laisvais atsakymais, siekiant kuo geriau atskleisti tyrimui iškeltą tikslą.

2.2 Tyrimo organizavimas

Tyrimo etapai:

1. Tyrimas pradedamas tyrimo teorinio konteksto analize, apibendrinant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros šaltinius, atliekant LR ir ES teisės aktų, reglamentuojančių kultūros paveldo apsaugos bei viešosios politikos aspektus. Remiantis gautais dokumentų analizės rezultatais parengta *kultūros paveldo vystymo perspektyvų įžvalga*, kurioje apibrėžtos problemos, strateginės kryptys bei numatytos efektyviausios kultūros paveldo vystymo perspektyvos.

2. Pagrindus problemą teoriniu aspektu bei įvertinus dokumentų analizės metodu gautus rezultatus, parengtas tyrimo instrumentas – interviu protokolas. Struktūruotu interviu siekta išsiaiškinti ką informantas *mano* apie tiriamą problemą, ką *žino* apie tiriamą problemą, kokia jo *nuomonė* apie tiriamą problemą (pagal M. Patton, 1990). Rengiant interviu klausimus remtasi Lietuvos ir užsienio mokslininkų požiūriais ir įžvalgomis nagrinėjama problema, numatytais uždaviniais bei jų įgyvendinimo priemonėmis.

3. Interviu vykdytas tiesioginio susitikimo metu. Apklausiant informantus atsakymai buvo fiksuojami protokole, kadangi tyrime dalyvaujantys asmenys pageidavo, jog jų atsakymai nebūtų fiksuojami naudojant vaizdo ar garso įrangą, o interviu metu gauti duomenys būtų naudojami tik šio konkretaus tyrimo analizei. Analizuojant susitikimo metu surinkus duomenis, kai kurie faktai ir pastebėjimai buvo patikslinti paskambinus informantams telefonu. Siekiant išsaugoti informantų anonimiškumą, informantų vardai ir pavardės tyrimo medžiagoje neatskleidžiami.

4. Apklausoje dalyvavo ekspertai – specialistai iš šių valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijų:

- Šiaulių miesto savivaldybės administracijos,
- Akmenės rajono savivaldybės administracijos,
- Joniškio rajono savivaldybės administracijos,
- Kelmės rajono savivaldybės administracijos,
- Radviliškio rajono savivaldybės admimistracijos.

Apklausa vykdyta 2012 m. rusėjo – lapkričio mėnesiais. Interviu minėtose institucijose atliktas gavus institucijų vadovų oficialius leidimus ir informantams sutikus dalyvauti tyrime, prieš tai juos supažindinus su tyrimo atlikimo detalėmis, interviu klausimais.

5. Apklauso duomenys apdoroti vadovaujantis duomenų analizės būdu, duomenis apibendrinant, sisteminant, identifikuojant tapačius bruožus, ryšius, atsakymų panašumus ir skirtumus tarp užsibrėžtų tyrimo sričių, interpretuojant remiantis įžvalgomis ir idėjomis. Duomenų, turinio analizė, lyginimas ir interpretavimas pateikiami teksto, lentelių, paveikslų

forma. Pasirinktas rezultatų analizės būdas padėjo kokybiškai įvertinti tyrime dalyvavusių viešojo valdymo institucijų specialistų – ekspertų nuomonę, išvėgti kultūros paveldo vystymo problemas bei plėtros tendencijas.

6. Išanalizavus informantų bendrąsias charakteristikas, jų nuomonę apie kultūros paveldo apsaugą ir vystymą, problemas bei tendencijas, pateikiamos teorinės bei praktinės tyrimo išvados.

2.3 Tyrimo instrumentas

Rengiant interviu protokolą remtasi Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra, straipsniais kultūros paveldo apsaugos politikos klausimais, teisės aktų bei kitų strateginių dokumentų nuostatomis.

Interviu klausimų pobūdis ir rezultatų analizė fokusuota į šias problemines tyrimo sritis:

- I. Tyrimo sritis – *kultūros paveldo politika Lietuvoje*. (9 klausimai)
- II. Tyrimo sritis – *kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijos* (12 klausimai).
- III. Tyrimo sritis – *kultūros paveldo politikos įgyvendinimas, įgyvendinimo tobulinimas ir perspektyvos Šiaulių regione* (9 klausimai).

Interviu apklausos protokole pateikiami 30 klausimų (interviu protokolo pavyzdys pateikiamas Priede Nr.1). Apibendrinta tyrimo instrumento sandara atspindėta 6 lentelėje.

6 lentelė **Tyrimo instrumento sandara**

<i>Tyrimo srities (bloko) pavadinimas</i>	<i>Tyrimo srities (bloko) charakteristika</i>	Klausimų skaičius
<i>Kultūros paveldo politika Lietuvoje</i>	• Kultūros paveldo vystymas Lietuvoje;	9
	• Kultūros paveldo sampratos kaita Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą;	
	• Įstatyminė bazė;	
	• Kultūros politikos įgyvendinimo situacija;	
	• Lėšų skyrimas projektų įgyvendinimui;	
	• Problemos formuojant ir įgyvendinant kultūros paveldo politikos aspektus.	
<i>Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijos</i>	• Problemos, susijusios su kultūros paveldo naikinimu;	12
	• Priemonės, naudojamos siekiant išsaugoti paveldą;	
	• Pokyčiai kultūros paveldo srityje per pastaruosius dešimt metų;	
	• Kultūros paveldo ekonominė vertė;	
	• Geros patirties pavyzdžiai susiję su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu mūsų šalyje bei užsienyje;	
	• Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijos.	
<i>Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas, jos</i>	• Kultūros paveldas bei vystymas Šiaulių regione;	9
	• Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo Šiaulių regione problemos ;	

<i>įgyvendinimo tobulinimas ir perspektyvos Šiaulių regione</i>	• Kultūros paveldo bei vystymo Šiaulių regione tobulinimo galimybės;	
	• Kultūros paveldo ir vystymo Šiaulių regione perspektyvos ;	

Pirmojoje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie kultūros paveldo vystymą Lietuvoje, kultūros paveldo sampratos kaitą Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, įstatyminę bazę, kultūros politikos įgyvendinimo situaciją, lėšų skyrimą projektų įgyvendinimams, problemas formuojant ir įgyvendinant kultūros paveldo politikos aspektus.

Antrojoje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie pagrindines galimas kultūros paveldo tendencijas susijusias su plėtojimu, saugojimu, tobulinimu bei įgyvendinimo lygmeniu, problemas, susijusias su kultūros paveldo naikinimu, priemonės, naudojamas siekiant išsaugoti paveldą; pokyčius kultūros paveldo srityje per pastaruosius dešimt metų; kultūros paveldo ekonominę vertę; geros patirties pavyzdžius susijusius su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu mūsų šalyje bei užsienyje, kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijas.

Trečiojoje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie Šiaulių regiono paveldo apsaugą, vystymą, tobulinimą, perspektyvas. Apie kultūros paveldo būklę Šiaulių regione – ką reiktų keisti bei tobulinti. Apie kultūrinį turizmą Šiaulių regione bei Šiaulių regiono kultūros paveldo objektus, kurie turi kultūrinio turizmo potencialą. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo Šiaulių regione problemas, kultūros paveldo vystymo tobulinimo galimybes ir perspektyvas.

Formuluojant interviu klausimus stengtasi gauti kuo daugiau kokybiškesnės ir išsamesnės informacijos apie kultūros paveldą Šiaulių regione.

2.4 Tyrimo imtis

Siekiant kokybiškos ekspertų atrankos, atlikta Šiaulių miesto savivaldybės, Akmenės rajono savivaldybės, Kelmės rajono savivaldybės, Joniškio rajono savivaldybės, Radviliškio rajono savivaldybės struktūrinių padalinių pagrindinių funkcijų, pateiktų tiriamųjų institucijų interneto tinklalapiuose, analizė, kuri padėjo tikslingai atrinkti informantus – *tiriamos srities specialistus-ekspertus*.

Laikantis tyrimo etikos principų, prieš interviu apklausos vykdymą buvo parašyti oficialūs raštai institucijų vadovams, kuriais prašoma leidimo apklausti institucijos specialistus – tiriamos srities ekspertus. Institucijos vadovams leidus ir informantams sutikus dalyvauti tyrime, susitikimo laikas buvo derintas individualiai, atsižvelgiant į informantų užimtumą.

Kokybiniame tyrime dalyvavo 5 informantai: 4 moterys ir 1 vyras. Laikantis tyrimo etikos ir siekiant užtikrinti informantų anonimiškumą, išsamesnė informacija (vardai, pavardės) apie tyrimo dalyvius nėra atskleidžiama (yra žinoma tik darbo autorei). Informantų suteikta informacija, nepaisant jos atvirumo ir asmeniškumo, neleidžia nustatyti tiriamųjų tapatybės, o gauti duomenys tyrime skelbiami tik apibendrinti.

Apklausus informantus paaiškėjo, kad 10 m. ir daugiau *darbo stažą* turi 3 apklaustieji (nuo 13 iki 20 m.), mažiau nei 10 m. – 2 (nuo 5 iki 9 m.).

Informantų pareigos:

Vyriausias specialistai – 2 informantai;

Kultūros paveldo skyriaus vedėjai – 2 informantai;

Viešųjų ryšių vyriausia specialistė – 1 informantė.

Apklaustųjų amžius vyrauja nuo 37 iki 56 metų.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad apklaustieji specialistai turi nemažą darbo stažą (nuo 5 iki 20 metų) bei yra užimantys atitinkamas pareigas, todėl galima daryti išvadą, kad apklausoje dalyvavo savo sritį išmanantys, kompetentingi specialistai.

3. KULTŪROS PAVELDO POLITIKOS ĮGYVENDINIMO ŠIAULIŲ REGIONE TYRIMO REZULTATAI

3.1 Kultūros paveldo objektai ir jų vystymas

Šiaulių regionas apjungia dalį Aukštaitijos ir Žemaitijos etnografinių regionų. Kryžių kalnas pritraukia piligrimus iš viso pasaulio ir tampa svarbiu turizmo traukos centru. Gausu vertingų kultūros paveldo objektų Kelmės, Joniškio, Pakruojo, Radviliškio rajonuose.

Savitas ir unikalus Šiaulių apskrities kultūros paveldas. Regione gausu archeologinių, sakralinių, urbanistinių objektų ir dvarų. Vertingi paveldosaugos objektai: Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir Bernardinų vienuolyno ansamblis Tytuvėnuose, Chaimo Frenkelio vila, Kražių kolegija (bursa), unikalios abi Žeimelio miestelio smuklės. Monumentaliomis architektūrinėmis formomis pasižymi Kražių ir Kurtuvėnų bažnyčios, Renesanso stiliaus Šiaulių katedra.

Regione yra 18 valstybės saugomų dvarų sodybų. Gana gerai išlikusios didelių ir vidutinių Pakruojo, Baisogalos, Žagarės dvarų sodybos, vienas pirmųjų Lietuvoje Kurtuvėnų dvaro žuvivaisos tvenkinių kompleksas. Baisogalos dvaro sodyboje tebėra vienas ilgiausių Lietuvoje svirnų (vadinamas ilguoju). Žagarės dvaras didžiuojasi arklidžių ir maniežo pastatu, o Pakruojo dvaro sodyba – didžiausiu statinių skaičiumi. Apskrityje taip pat nemažai I–II tūkstantmečiu datuojamų archeologijos paminklų – senovės gyvenviečių, kapinynų ir piliakalnių(Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. plėtros planas).

7 lentelė. Kultūros paveldo objektų skaičius rajonuose, 2011 m.

<i>Objektų sąrašas</i>	<i>Skaičius</i>
Akmenė	182
Joniškis	216
Kelmė	358
Pakruojis	413
Radviliškis	351
Šiaulių rajonas	580
Šiaulių miestas	108
Iš viso:	2028

Šaltinis: Lietuvos kultūros paveldo departamentas, 2011.

Unikalus paveldo objektas yra Kryžių kalnas. Sakralinė piliakalnio vertė pritraukia daug lankytojų. Pastaraisiais metais Kryžių kalno aplinka sutvarkyta, įrengti takai, automobilių stovėjimo aikštelė, poilsio vietos, todėl tikėtina, kad turistų srautai ateityje didės. Šiaulių regione kaip urbanistinis kultūros paveldas saugomi 8 miestelių centrai: Žagarės, Žeimelio, Linkuvos ir kiti nedideli miesteliai, kurių kultūrinę vertę lemia kraštovaizdis, urbanistinių erdvių struktūra, išlikę senieji mediniai ar raudonų plytų mūro pastatai, akmenų grindiniai. Kultūros vertybių registre įregistruotos 2 028 Šiaulių apskrities kultūros vertybės. Šalies registre įregistruotų kultūros paveldo objektų skaičius rajonuose nurodytas lentelėje.

Kultūros paveldo išsaugojimas bei vystymas yra susijęs su kultūros turizmu. Kultūrinio turizmo sąvoką aiškiai apibrėžia 2006 m. UNESCO patvirtintas „Baltijos šalių Kultūrinio turizmo dokumentas“, kuriame „*kultūrinis turizmas*“ suvokiamas kaip „kelionė siekiant pažinti kultūrinę aplinką, įskaitant kraštovaizdžius, vaizduojamąjį ir scenos menus, išskirti vietinį gyvenimo būdą, vertybes, tradicijas, įvykius bei kitus kūrybinių ir kultūrinių pokyčių procesus“.

Tiksliausias turizmo išteklių apibūdinimas pateiktas Lietuvos Respublikos Turizmo įstatyme, kuriame teigiama, kad turizmo ištekliai – tai turistinį interesą turintys objektai ir vietovės. Rekreaciniai ištekliai įvardinti kaip gamtinės ar kultūrinės aplinkos savybės, tinkamos žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti. Rekreacinė teritorija – vietovė, turinti gamtines ar kultūrinės aplinkos savybes ir sąlygas žmonių visaverčiam fiziniam bei dvasiniam poilsiui organizuoti.

Pridėtinę kultūrinio turizmo objektų vertę didina jų įtraukimas į kultūros vertybių registrą. Šiuose sąrašuose esantys ir lankymui pritaikyti objektai didina regiono patrauklumą bei labiau traukia turistus. Objektus galima pritaikyti kompleksinei turizmo veiklai, kaip apgyvendinimo, maitinimo, aktyvaus poilsio ir kitos veiklos organizavimą, sukuriant didesnę regionui pridėjamąją turizmo vertę. Tinkamai juos panaudojus būtų mažinamas turizmo sezoniskumas. Didžiausia galimybė išnaudoti kultūros paveldo objektus, esančius Šiaulių regione, tai formuoti autoturizmo, dviračių, pėsčiųjų trasas kultūros paveldo objektų pagrindu.

Pagal Lietuvos teritorijos bendrąjį planą, Šiaulių rajonas priskirtas vidurio Lietuvos parkų žiedui, kuriam būdingas vidutinis rekreacinių išteklių potencialas. Šiaulių rajone yra gana gausu archeologinių paveldo objektų, architektūros paminklų, sakralinių objektų, literatūrinių vietovių, gamtos objektų.

Akmenės rajono architektūros paveldas nepasižymi gausiais ir reprezentatyviais objektais, nėra stambių ir istoriškai susiformavusių urbanistinių centrų.

Joniškio rajonas geografiškai priskiriamas Šiaurės vidurio Lietuvos regionui, kuriame gausu turizmui tinkamų kultūros paveldo objektų. Tačiau Lietuvos turizmo sistemoje Joniškio rajoną galima apibūdinti kaip tranzitinį rajoną, kuriame turizmo paslaugos neišvystytos, fragmentiškos ir netolygiai išsidėsčiusios rajono teritorijoje.

Kelmės rajone gausu kultūrinių objektų kompleksų, išskirtinių turistinių traukos centrų, turinčių didelį potencialą kultūrinio, pažintinio, edukacinio turizmo plėtrai. Kiekvienais metais vis daugiau turistų sulaukia Kražių miestelis ir Tytuvėnų miestas, kuriuose kasmet organizuojami tarptautiniai kultūriniai festivaliai.

Didelė dalis Pakruojo rajono kultūros paveldo objektų yra arba gali būti pritaikyti turizmo poreikiams. Rajone nemažai kultūrinio paveldo objektų, architektūrinių paminklų, sakralinių bei istorinių objektų.

Radviliškio rajono pagrindiniai turistų traukos centrai – Burbiškio dvaras, Šeduvos miestelis ir Kleboniškių kaimo buties ekspozicija ir renginiai, organizuojami šiuose objektuose.

Šiaulių miestas pasižymi dideliu ir turtingu kultūros paveldu, kurį miestas gali labiau pabrėžti puoselėdamas amatus, organizuodamas etnografinės šventes, populiarindamas edukacines programas kultūros įstaigose. Pagerinus kultūros įstaigų infrastruktūrą ir pritaikius juos didesnio masto kultūriniais renginiais, Šiaulių miestas gali pritraukti į miestą dar didesnę turistų būrį.

Šiaulių regione esantys kultūros paveldo objektai yra svarbūs ne tik išliekamąja verte, bet ir kaip rekreacijos mastui ir intensyvumui darantys įtaką veiksniai. Kultūriniai išteklių sudaro galimybę pažinti krašto istoriją, tradicinę gyvenseną, papročius, amatus, pažinti kūrybinių ir kultūrinių procesų pokyčius, sudaro prielaidas turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtrai.

Šiaulių regione yra daug įvairių kultūros paveldo išteklių, kurie palankiai veikia regiono turizmo plėtrą:

- *Šiaulių miesto savivaldybės teritorijoje* yra 87 kultūros paveldo objektai: 8 archeologinės vietos, 2 įvykių vietos, 7 statinių kompleksų vietos, 28 laidojimo vietos, 3 laidojimo vietos, neįtrauktos į Kultūros vertybių registrą, 15 statinių, 14 monumentų, 2 puošybos ir įrangos vietos, 8 Šiaulių miesto vietinės nekilnojamos kultūros vertybės. Šiaulių mieste ateityje planuojami papildomi kultūriniai / architektūriniai objektai, prisidėsiantys prie Šiaulių miesto Vilniaus gatvės pėsčiųjų dalies patrauklumo turistams didinimo.

- *Šiaulių rajono savivaldybės teritorijoje* – per 470 kultūros paveldo objektų, esančių kultūros paveldo registre, 214 iš jų yra valstybės saugomų sąraše, 13 nekilnojamojo

kultūros paveldo objektų paskelbti kultūros paminklais. Didžiausią rajono nekilnojamojo kultūros paveldo dalį, apie 200 objektų, sudaro senosios kapinės ir kitos laidojimo vietos. Monumentų sąrašė daugiau kaip 50 kryžių, koplytstulpių ir stogastulpių Kryžių kalne. Išskirtinis ne tik Šiaulių rajono, bet visos Lietuvos turizmo traukos centras – Kryžių kalnas, kasmet sutraukiantis didelius vietos ir užsienio šalių turistus. Taip pat lankytojus traukia rajono puodžių kūriniai. Vieni žymiausių puodžių - Bronė ir Bronius Radeckai. Jų gyvenamoji vieta, esanti Kuršėnuose, tampa tautodailės centru, pritraukiančiu vis didesnius vietos ir užsienio turistų srautus.

- Kultūros paveldo departamento Kultūros paveldo registro duomenis, *Akmenės rajone* iš viso yra 194 kultūros paveldo objektai. Į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių sąrašą įtraukta 17 paminklų, 36 kilnojamos kultūros vertybės, 11 archeologinių vietų, 76 laidojimo vietos, 1 mitologinė vieta, 34 monumentai, 24 statinių kompleksai ir 12 statinių. Iš kultūros paveldo objektų reikšmingiausi ir labiausiai vertinami urbanistikos paveldo objektai, archeologinės vertybės ir architektūros paveldo objektai (Piliakalnis, vadinamas Pilale; Papilės piliakalnis II, vadinamas Pašalpos kalnu; Luokavos – Kerėžių piliakalnis, vadinamas Luokavos kalnu). Nors Akmenės rajone kultūros paveldo objektai yra įtraukti į turistinius maršrutus, lankytinų vietų sąrašus, tačiau pastebima, kad ne visi objektai yra tinkami ir pritaikyti turistų poreikiams. Dėl menkos priežiūros, restauravimo darbų, neišvystytų paslaugų, turistų lūkesčiai nėra pilnai patenkinami ir patys objektai nėra jiems patrauklūs.

- *Joniškio rajone* iš viso yra 304 saugomi kultūros paveldo objektai, iš kurių 15 yra paskelbti Lietuvos Respublikos kultūros paminklais, 90 yra saugomi valstybės, o likusieji – vietinės reikšmės (registriniai). Joniškio rajono savivaldybės teritorijoje yra 3 piliakalniai su senovės gyvenvietėmis: Žvelgaičio, Raktuvės ir Kalnelio (Sidabros) kalnelio. 2 piliakalniai, Kalnelio ir Raktuvės, yra paversti kapinėmis. Joniškio senamiesčio kultūrinę urbanistinę vertę sumenkino XX a. 7 ir 8 dešimtmečių pastatai ir plano struktūros pakeitimai. Žagarės urbanistinę kultūrinę vertę lemia vaizdingas Švėtės upės slėnio kraštovaizdis, urbanistinių erdvių struktūra, išlikę senieji raudonų plytų mūro pastatai, akmenys grindiniai. Joniškio rajone būtina stiprinti jo istorinių, kultūrinių centrų patrauklumą ir gyvybingumą. Siekiant stiprinti Žagarės ir Joniškio istorinių centrų patrauklumą ir gyvybingumą, tikslinga numatyti ir įgyvendinti priemones, skirtas išlaikyti ir stiprinti vietos bendruomenes, aktyviau įtraukti vietos gyventojus į aplinkos planavimo ir kultūros paveldo išsaugojimo procesus. Svarbu puoselėti rajono tradicijas, amatus, etnografines šventes. Prie šio tikslo įgyvendinimo gali prisidėti „Joniškio krašto amatai“ asociacijoje esančios susivienijusios įstaigos, kurios galėtų siūlyti turistams su amatais, etnografija susijusius edukacinius, švietėjiškus užsiėmimus, rengti

suvažiavimus, ekspozicijas ar konferencijas. Joniškio rajonas ateityje gali tapti amatų centru Lietuvoje.

- *Kelmės rajone* iš viso yra 370 kultūros paveldo objektų. Iš jų reikšmingiausi ir labiausiai vertinami urbanistikos paveldo objektai, archeologinės vertybės ir architektūros paveldo objektai. 5 iš jų paskelbti Lietuvos respublikos kultūros paminklais: Kražių Šv. Mergelės Marijos Nekaltojo prasidėjimo bažnyčios kompleksas, Liolių Šv. apaštalų Simono ir Judo Tado bažnyčios kompleksas, Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios ir Bernardinų vienuolyno ansamblis, J. Smilgevičiaus kapas Užventyje, Kražių kolegijos pastatas. Kelmės rajone organizuojami tarptautiniai ir respublikiniai kultūros renginiai didina rajono kultūros paveldo puoselėjimą ir savitumo išsaugojimą. Rajone palyginti tankus turizmo objektų (etnografijos, istorijos, gamtos, architektūros ir meno paminklų, kultūros įstaigų) tinklas sukuria rajonui palankias sąlygas amatų puoselėjimo, etnografinių švenčių, paminėjimų, tradicijų išsaugojimo renginių organizavimui ir įgyvendinimui, taip pat yra įkurtas tradicinių amatų centras. Rajone daug dėmesio skiriama svarbių kultūros paveldo objektų atnaujinimui ir pritaikymui turizmo bei kultūros reikmėms, tačiau dalis objektų priklauso privatiems savininkams. Dauguma jų yra nuolat tvarkomi, prižiūrimi, tačiau ne reti atveji, kai objektų savininkai sužaloja kultūros paveldo objektus taip pažeisdami paminklosaugos reikalavimus. Kelmės rajono savivaldybės administracijos teigimu, turizmo plėtrą rajone stabdo ir tai, kad paveldo objektų sutvarkymo ir pritaikymo turizmui projektams skiriamo finansavimo nepakanka pilnai sutvarkyti objektus, toks neišbaigtumas mažina regiono (rajono) patrauklumą ir lankomumą.

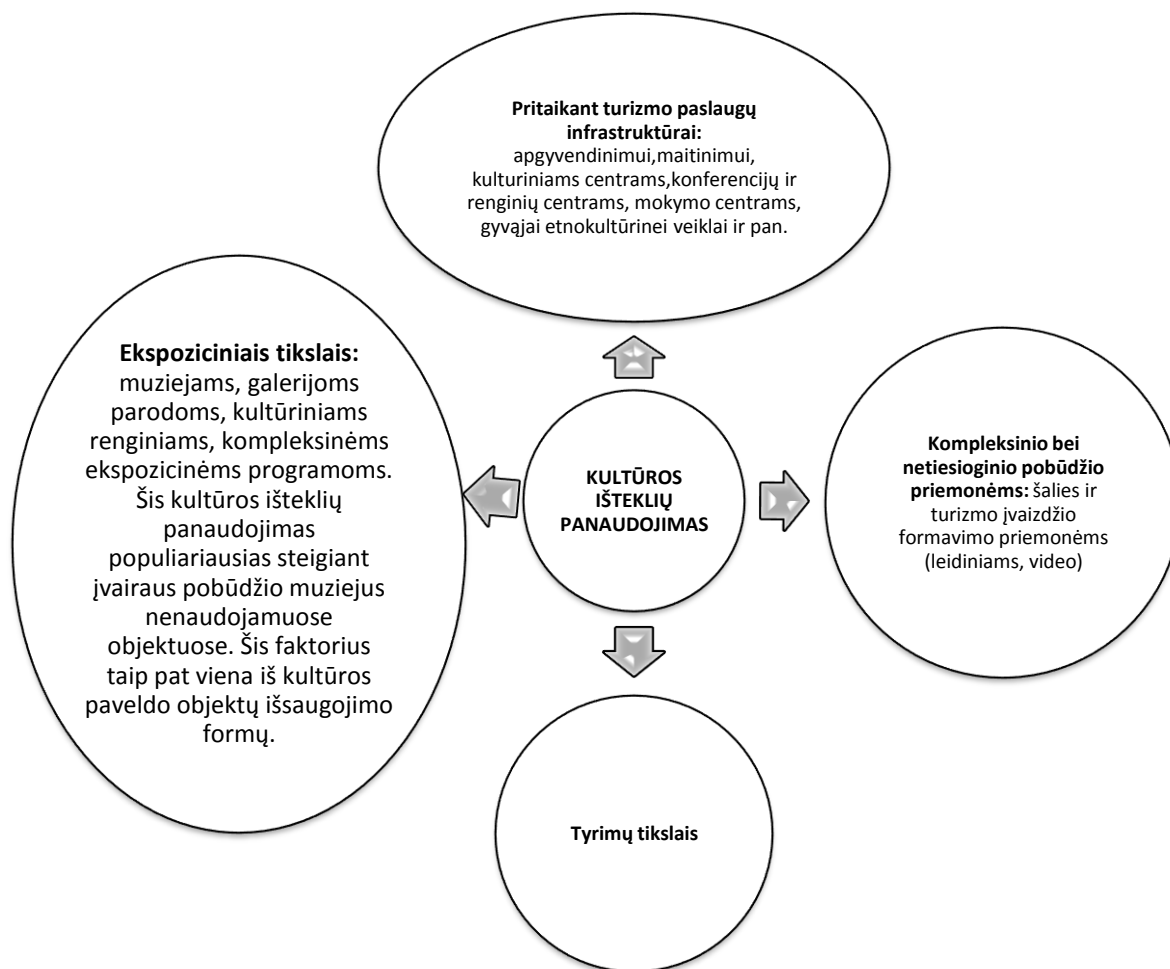
- *Pakruojo rajone* kultūros vertybių registre įregistruotos 399 nekilnojamos kultūros vertybės: urbanistikos paminklai, buvusios dvarų sodybos, malūnai, architektūros paminklai, istorijos, dailės, archeologijos ir mitologijos objektai. Vienam iš rajono kultūros paveldo objektų – Pakruojo dvaro sodybai, yra suteiktas kultūros paminklo statusas. Pakruojo rajone yra prielaidos skatinti kultūrinio pažintinio turizmo plėtrą. Taip pat pažymėtina, kad atnaujinus religinius statinius bei pagyvinus juose senąsias tradicijas, amatus, būtų sudarytos sąlygos plėtoti religinį turizmą. Architektūrinius paminklus, tokius kaip Žeimelio smuklių kompleksas ar Mikniūnų užvažiuojamas kiemas, adaptavus ir pritaikius kultūriniam turizmui, ženkliai padidėtų Pakruojo rajono turistinis potencialas.

- *Radviliškio rajone* yra 315 kultūros vertybėmis pripažintų objektų: 43 archeologijos, 47 architektūros, 78 dailės, 22 istorijos objektai, 5 laidojimo, 5 mitologijos, 1 urbanistikos vietos, 114 neveikiančių kapinių. Išskirtinai reikšmingas Radviliškio rajono Šeduvos kultūros vertybių sancaupos arealas, patenkantis į maršrutą „Lietuvos istorijos ir

kultūros vėrinys” ir valstybinių parkų maršrutą „Vidurio Lietuvos parkų žiedas”. Pagrindinis šių maršrutų objektas rajone yra Daugyvenės kultūros muziejus – draustinis. Radviliškio rajone gausu kultūros paveldo objektų, kuriuos restauravus galima būtų pritaikyti turizmo plėtrai ir turistų poreikių patenkinimui. Kultūriniam turizmui gali būti pritaikyti ir vizualiai matomi archeologijos ir mitologijos objektai, apipinti legendomis ir padavimais, o edukacinių programų plėtojimas Radviliškio rajono muziejuose didintų kultūrinio turizmo patrauklumą. Į kultūrinio turizmo lankytinus objektus (muziejai, galerijos, parodos, teatrai ir kt.) taip pat įeina įvairios šventės, renginiai – festivaliai, karnavalai. Dažnai kultūrinio turizmo objektai yra pateikiami su kultūriniais, istoriniais įvykiais, edukaciniais užsiėmimais ar tiesiog ekskursijomis.

Šiaulių regione esantys muziejai yra svarbūs šaltiniai kultūriniam turizmui, kurie labai plėtodami tarpusavio bendradarbiavimo ryšius gali skatinti jų lankomumą.

Kultūros vertybė yra unikali ir nepakeičiama, todėl didelį dėmesį reikia skirti jos saugumui. Planuojant kultūrinį turizmą būtina įvertinti lankytojų daromą poveikį ir reguliuoti turistų srautus muziejuose. Žinoma, Šiaulių apskrityje kol kas nėra itin gausių turistų srautų muziejuose, kad juose esančios kultūros vertybės gautų naikinantį poveikį. Tačiau ekonominiu požiūriu kultūrinio turizmo, besinaudojančio paveldo turtais, pavertimas komercinio pobūdžio, turi būti naudingas ekonominiu, socialiniu, aplinkosaugos aspektu.

5 pav. Kultūros išteklių svarba ir panaudojimas

Šaltinis: sudaryta remiantis G. Indriūnas (2003).

Šiaulių regiono rekreaciniai ištekliai ir tinkamas jų panaudojamas integruojant papildomas paslaugas sudaro galimybes skatinti kultūrinio, pažintinio, profesinio ir poilsinio turizmo plėtrą.

Siekiant labiau išnaudoti Šiaulių regiono turizmo išteklius ir pritaikyti juos prie turistų ir rinkos poreikių tendencijų, regionas turi:

- investuoti į pastatų, turizmo objektų restauravimą bei priežiūrą;
- plėsti pažintinių, kultūrinių, profesinių ir poilsinių trasų (maršrutų) pasiūlą;
- plėsti regiono turizmo duomenų bazę;
- leisti leidinius apie Šiaulių regiono turizmo produktus ir jų galimybes.

Šiaulių regiono rekreaciniai, kultūriniai objektai nėra pakankamai aktyviai išnaudojami turizmo plėtrai bei regiono turistinio patrauklumo stiprinimui. Apjungiant šiuos regiono turizmo išteklius galima būtų kurti naujus turistams patrauklius produktus – pažintinius

maršrutus turistams po vaizdingas regiono apylinkes. Taip turistai būtų artimiau supažindinami su regione esančiais lankytiniais objektais, kurie dažnai šiuo metu jų yra pravažiuojami. Pažymėtina, kad edukaciniai ir papildomi užsiėmimai (amatai, tradicinis menas, renginiai, šventės ir kt.) Šiaulių regiono kultūriniuose objektuose yra svarbūs turizmo išteklių, kurie turėtų būti intensyviai išnaudojami kaip visų regiono kitų išteklių jungiamoji grandis. Tai stiprintų regiono turizmo patrauklumą, kas savo ruožtu didintų turistų srautus. Šiaulių regionui derėtų panaudoti kultūros paveldo objektus kultūriniais renginiais skatinti.

Kultūros paveldo, kaip funkcinės – foninės struktūros kraštovarkinėje erdvinėje koncepcijoje, samprata kiek sudėtingesnė nei agrarinių ar rekreacinių teritorijų. Ypatinę reikšmę kraštovaizdžio vizualinėje struktūroje turi nekilnojamojo kultūros vertybių teritorinė sklaida, istoriškai susiklosčiusių kultūrinio kraštovaizdžio erdvinių struktūrų ir tradicinės architektūros paveldo regioniniam savitumui išlikimas.

Nemaža dalis kultūros paveldo objektų yra privatūs. Jų savininkai pagal išgales juos prižiūri. Kasmet daugėja savininkų, kurie konsultuojasi su kultūros paveldo tarnybos specialistais plėtodami veiklą kultūros paveldo objekte. Tačiau pasitaiko atvejų, kai žmonės dėl neišmanymo ar nežinojimo sužaloja kultūros paveldo objektus ar juos tvarko pažeisdami paminklosauginius reikalavimus.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindiniai poreikiai siekiant darnios viso regiono turizmo plėtros – pažintinių trasų įrengimas, rekreacinių erdvių suformavimas, pėsčiųjų, dviračių bei informacinės infrastruktūros plėtra, poilsiaviečių, privažiavimų ir automobilių stovėjimo vietų įrengimas, kraštovaizdžio išeksponavimo priemonių įgyvendinimas. Kai kurie kultūros paveldo objektai yra gausiai lankomi turistų, o kai kurie itin apleisti, suniokoti. Rekonstravus svarbiausius paminklus, juos būtų galima pritaikyti turizmo poreikiams, taip skatinant turistų srautų augimą. Tinkamai saugomas ir prižiūrimas kultūros paveldas padeda formuoti regiono įvaizdį, prisideda prie turizmo plėtojimo, gyventojų verslumo skatinimo. Nuo Kryžių kalno, kuris yra sulaukęs pasaulinio pripažinimo, infrastruktūros ir pritaikymo piligrimų ir turizmo reikmėms, tvarkymo ir priežiūros, priklauso viso Šiaulių regiono bei Lietuvos įvaizdis pasaulyje. Dalis Šiaulių regiono kultūros paveldo objektų yra prastos fizinės būklės, kykla grėsmė statinių ir juose saugomų kultūros vertybių išsaugojimui, jų sunykimui.

Apibendrinant galima teigti, kad Šiaulių regionas gausus kultūros paveldo objektais, kurie reikalauja dėmesio bei priežiūros bei saugojimo. Todėl kultūros paveldo apsaugos sistema apima visą eilę siekių bei prioritetų. Kultūrinis turizmas svarbus dėl daugelio priežasčių: jis teigiamai veikia regionų ekonomiką ir socialinę sritį; nustato ir sutvirtina identitetą; padeda kurti įvaizdį; saugoja kultūrinį ir istorinį paveldą; kultūra, tarsi įrankiu,

palengvina deramą bendravimą bei vienas kito supratimą; remia kultūrą bei sudaro prielaidas turizmo plėtrai. Visi aptarti veiksniai skatina plėtoti kultūrinį turizmą dėl jo sukuriamos pridėtinės vertės.

3.2. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimas

Kultūros paveldas yra valstybei strategiškai svarbus visuomenės tęstinai kuriamas išteklius, atspindintis šalies istorinę – kultūrinę raidą ir pažangą. Kultūros paveldo apsaugos suvokimas negali neatsižvelgti į kintančius šiuolaikinės visuomenės savimonės ir darnios plėtos poreikius. Siektina harmonizuoti santykius tarp šiuolaikinių socialinių, ekonominių, kultūrinių visuomenės plėtos ir kultūros paveldo naudojimo bei apsaugos galimybių ir poreikių, išlaikant pusiausvyrą tarp kultūros paveldo objektų naudojimo bei autentiško jų turinio tausojimo. Vienpusis, formalus, ekonomiškai ir socialiai neefektyvus kultūros paveldo objektų valdymas ne tik neužtikrina jų išsaugojimo, bet trikdo šiuolaikinę plėtrą: teritorijų planavimą, infrastruktūrų vystymą, investicijas, socialinius santykius, taip ribodamas vystymosi darną, galimybes didinti išteklius ir gerinti sąlygas kultūros paveldui išsaugoti.

Lietuvos Respublikos valstybinė kultūros paveldo komisija siūlo nustatyti šiuos svarbiausius siekius ir prioritetus (2011 m. veiklos ataskaita):

1. *Tobulinant paveldosaugos juridinę bazę, harmonizuoti teisės aktus, užtikrinti viešojo intereso gynimą, tarpinstitucinį bendradarbiavimą, priimamų sprendimų objektyvumą ir aktyvų visuomenės dalyvavimą stiprinant antikorupcinę kontrolę, skaidrinti viešųjų pirkimų reikalavimus, pašalinti paveldosaugos ir statybų techninio reglamentavimo prieštaravimus, nustatyti teritorinės paveldosaugos principus teritorijų planavime, atskirti tvarkomuosius paveldosaugos darbus nuo tvarkomųjų statybos darbų; Apklaustieji specialistai teigė: „Istatymų labai daug ir kai kurie jau seniai pasenę. Geriau vienas, bet labai aiškus įstatymas. Įstatymai neatitinka šių dienų laikmečio, jau nekalbant kad esame ES. Pvz. tai, kad tai tik dalinai savarankiška savivaldybės funkcija, manau kad tai turėtų būti valstybės funkcija, nes saugomi valstybinės ir savivaldybės reikšmės kultūros paveldo objektai.“*

2. *Igyvendinant paveldosaugą reglamentuojančius teisės aktus, skatinti visuomenę aktyviai dalyvauti visuose paveldo apsaugos etapuose, taip pat priimant kultūros vertybių apsaugą lemiančius sprendimus, reikalauti viešojo administravimo pareigūnų atsakomybės, stiprinti valstybės ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimą, įrašyti į Kultūros vertybių registrą naujai atrastas kultūros vertybes, kurioms grėšia sunykimas ar sunaikinimas;*

3. *Organizuojant kultūros paveldo mokslinius tyrimus ir rengiant specialistus*, siekti sistemingų, tęstinių ir nepertraukiamų kultūros paveldo tyrimų, užtikrinti paveldosaugos ir paveldotvarkos specialistų rengimą; Spaliatistai teigė, kad reikia „*daugiau kvalifikuotų žmogiškųjų išteklių.*“

4. *Vykdamas kultūros paveldo tvarkybos darbus*, prioritetiniais laikyti konservavimą ir restauravimą, gerbti ir saugoti kultūros paveldo autentiškumą;

5. *Siekiant nuolatinės kultūros paveldo priežiūros*, skatinti vietos bendruomenių suinteresuotumą ir palaikyti iniciatyvas;

6. *Vykdamas paveldosaugos kontrolę ir kultūros paveldo stebėseną*, siekti kontrolės efektyvumo sudarant sąlygas aktyviau dalyvauti visuomenei, formuoti nepriklausomų ekspertų instituciją;

7. *Finansuojant kultūros paveldo tvarkybą*, kooperuoti valstybės, savivaldybių biudžetų, Europos Sąjungos ir kitų užsienio šalių finansavimo šaltinių lėšas, rengti tik tyrimų duomenimis pagrįstus tvarkybos projektus, numatyti naujas paveldotvarkos priemones, skatinančias vietos bendruomenių ir valdytojų iniciatyvą, organizuoti skaidrų ir veiksmingą kompensavimo kultūros vertybių valdytojams mechanizmą; Visi apklaustieji specialistai, paminėjo lėšų trūkumą „*Ženkliai pagerėtų skyrus lėšų*“

8. *Vykdamas kultūros paveldo sklaidą*, tęsti enciklopedinio pobūdžio bei paveldosauginio šviečiamojo pobūdžio leidinių rengimą ir leidybą, valstybinio mastu sistemingai skelbti paveldosaugos apskaitos, paveldo būklės kontrolės, stebėsenos bei tvarkybos darbų rezultatus, organizuoti visuomenės bei kultūros paveldo valdytojų paveldosauginį švietimą.

Lietuvos Respublikos valstybinė kultūros paveldo komisija ragina Valstybę įvertinti Europos Tarybos ir UNESCO patvirtintus Europos paveldo išsaugojimo standartus ir parengti **Kultūros paveldo apsaugos politikos nuostatas**, jas patvirtinant Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu (2011 m. veiklos ataskaita).

Šiaulių apskrityje nemažai nuoseklios kultūros paveldo tvarkybos pavyzdžių. Tvarkomas Kražių bažnyčios altorius ir kolegijos pastatas, restauruojama Kražių Švč. Mergelės Marijos nekalto prasidėjimo bažnyčia. Tęsimas Kražių kolegijos (Kražių mstl., Kelmės r.) restauravimo, rekonstravimo ir pritaikymo kultūrinei visuomeninei paskirčiai projektas. Baigti Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios ir Bernardinų vienuolyno ansamblio Kelmės r. (Šiaulių vyskupija) galerijos stogo restauravimo darbai. 2007–2009 m. vykdytiems darbams Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos skyrė daugiau nei 2 mln. litų. Šis ansamblis – vienas keliolikos kultūros paveldo objektų, kurių tvarkybos

darbai vykdomi įgyvendinant Jono Pauliaus II piligrimų kelio kūrimo ir jo objektų pritaikymo piligrimų bei turizmo reikmėms 2007–2013 m. programą, kurią 2007 m. patvirtino LR Vyriausybė. Tvarkomi Burbiškio, Kelmės, Pagryžuvio, Užvenčio dvarų sodybų pastatai, Chaimo Frenkelio vila su priklausiniais ir jos teritorija, sinagogų kompleksas Joniškyje, kur vykdomi Baltosios ir Raudonosios sinagogų restauravimo darbai (Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. plėtros planas).

Registruojami ir nauji kultūros paveldo objektai. Šiais metais Kultūros paveldo departamento nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo taryba į Kultūros vertybių registrą įrašė Kleboniškių kaimo sodybą, esančią Radviliškio rajono Kleboniškių kaime. Sodybą sudaro gryčia, du klėčiai, daržinė, tvartas, klojimas ir rūsys. Minėtam statinių kompleksui Kultūros paveldo vertinimo taryba suteikė regioninį reikšmingumo lygmenį.

Kai kurių paveldo objektų būklė yra kritiška, trūksta lėšų jiems konservuoti, restauruoti, tvarkyti ir pritaikyti šiuolaikinėms reikmėms. Nepatenkinamos būklės yra mediniai paveldo objektai. Tą patį galima pasakyti apie daugelį itin vertingų kompleksų ar jų dalių: Pakruojo sinagogą, Linkuvos karmelitų vienuolyną, Gruzdžių ir Šiaulėnų dvarus bei kt. Nepritaikomi ir nenaudojami griūva vėjo malūnai. Pirmiausia tvarkytini autentiškumą išlaikę objektai ir vietovės, senieji mediniai dvarų sodybų gyvenamieji ir ūkiniai pastatai, piliakalniai. Nemažai projektų ir sumanymų pakoregavo pastarųjų metų ekonominė situacija. Savivaldybės mažina arba laikinai stabdo finansavimą kultūros tvarkymo arba išsaugojimo projektams.

Šiaulių regionas turi didelį ir patrauklų kultūros ir gamtinį turizmo potencialą, todėl reikėtų tvarkyti esamus ir kurti naujus turizmo traukos centrus, įtraukiant gamtiniu ir kultūriniu požiūriu unikalias vietas. Tai numatyta ir Šiaulių apskrities bendrajame teritorijos plane (Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. plėtros planas):

- išsaugoti ir tinkamai naudoti apskrities teritorijoje esantį kultūros paveldą;
- rengti kultūros paveldo apsaugos specialiuosius teritorijų planavimo dokumentus ir tikslines programas;
- plėtoti poilsį kaimo gyvenamosiose teritorijose, pritaikyti šiai veiklai esamas dvarų sodybas, kitus kultūros paveldo objektus;
- plėtoti kultūrinį turizmą – rengti atitinkamus planus, užtikrinti apskrities teritorijoje reikiamą infrastruktūrą.

Plėtros plano programos priemonės turėtų padėti įgyvendinti rekreacinių teritorijų vystymo prioritetus:

- plėtoti kultūrinį turizmą, naudojant kultūros paveldo objektų sancaupų realius, turinčius daug rekreacinių išteklių; Informantai paminėji, kad kultūrinis turizmas Šiaulių

regione vystomas „*kukliai (Yra turizmo trasų SP, nežinau ar patvirtintas) Dvarai nepritaikyti, išskyrus –Burbiškių.*“

- plėtoti Šiaulių – Tytuvėnų rekreacinio arealo rekreacines zonas, kuriant aukšto lygio apgyvendinimo infrastruktūrą, poilsio ir pramogų bazę;
- inicijuoti poilsio namų atnaujinimą ir kempingų sukūrimą.

Skirti itin daug dėmesio apskrities rinkodaros veiklai, pristatant jos įdomybes ir kuriant patrauklų vaizdą kaip gana jaukaus ir savito Šiaurės Lietuvos krašto. Parengti kelis kompleksinius turizmo produktus, integruojant (klasterizuojant) skirtingas paslaugas kaip maitinimo, laisvalaikio praleidimo, amatų pristatymo, įdomių kultūros renginių, neaplenkiant reikšmingų istorinių ir gamtinių vietovių bei architektūros paminklų.

Numatoma ES parama viešųjų paveldo objektų (dvarų, vandens malūnų, karčemų, archeologinių paminklų) kompleksiniam tvarkymui, restauravimui, jų pritaikymui konferencijoms arba kitoms paslaugoms teikti. Geresnės kokybės gali būti siekiama gerinant vandens telkinių būklę, išlaikant biologinę įvairovę ir gerinant kraštovaizdžio apsaugą, tvarkant ir valant užterštas teritorijas, stiprinant aplinkos kokybės priežiūrą ir didinant institucinio valdymo pajėgumus, gerinant visuomenės informavimą ir švietimą (Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. plėtros planas).

Svarstylini projektai yra susiję su kultūrinio turizmo plėtra: Užvenčio muziejaus restauravimas ir jo pritaikymas kultūrinio turizmo reikmėms; Viešosios turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtra Radviliškio rajono; Kleboniškių kaimo buties ekspozicijoje; Kuršėnų dvaro sodybos teritorijos sutvarkymas ir pritaikymas viešojo turizmo poreikiams; Viešosios turizmo infrastruktūros plėtra prie Šiaulių mieste esančių vandens telkinių, siekiant sukurti palankesnes aktyvaus poilsio sąlygas ir tinkamai naudoti gamtos išteklius; Jurakalnio geologinio pažintinio tako įrengimas Akmenės rajono Papilės Seniūnijoje; Dalies Pakruojo dvaro sodybos centrinių rūmų restauravimas ir pritaikymas turizmo reikmėms; Viešosios turizmo infrastruktūros įrengimas Joniškio miesto poilsio zonoje "Sidabra"; Paragių dvaro tvarkyba ir jo pritaikymas turizmo reikmėms; Kelmės dvaro parterinės dalies sutvarkymas ir pritaikymas kultūrinio turizmo reikmėms.

Tačiau tinkamai apsaugoti kultūros paveldą trukdo problemos:

1. Nepakankamas kultūros paveldo objektų tvarkybos finansavimas.
2. Dvarų sodybų kultūrinės vertės menkėjimo tendencijas įtakoja dabartinė Lietuvos įstatyminė bazė, nesudaranti prielaidų dvarų sodybas su parkais įteisinti Nekilnojamojo turto registre kaip vieną daiktinės teisės objektą (Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2005 m. rugsėjo 30 d. nutarimas Nr. S-6-114).

3. Iki šiol nesukurtas teisinis ir finansinis mechanizmas, įgalinantis saugomų objektų savininkams kompensuoti išlaidas restauravimo darbams ir tinkamai objektų priežiūrai, jei šie objektai yra prieinami lankymui.

4. Dabartinė Lietuvos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatyminė bazė, neatitinkanti realių nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos uždavinių ir galimybių. Objekto įtraukimas į Registrą laikomas tik pirminiu jo apsaugos etapu, nesudarius saugojimo sutarties su objekto valdytoju, neskiriant lėšų tvarkymui ir priežiūrai objektas gali būti sunaikintas (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymas, Žin., 2004, Nr. 153-5571).

5. Neigiami savivaldybės gyventojų socialinės struktūros pokyčiai, ypač ryškūs kaimo vietovėse.

6. Nepakankamas užstatymo reguliavimas teritorijų kultūrinės vertės išsaugojimo aspektu. Žymi dalis naujų statybų vykdoma neatsižvelgiant į saugomų objektų vizualinės apsaugos reikalavimus, istorinio kraštovaizdžio išsaugojimą.

Valstybės ir savivaldybės biudžeto lėšas siūloma sutelkti svarbiausių kultūros paveldo objektų ir vietovių bei kultūros paveldo objektų sankaupos arealų atgaivinimui ir pritaikymui lankymui. Tokiu būdu artimiausiame laikotarpyje sąlyginai mažesnė valstybės ir savivaldybės biudžeto dalis būtų skiriama pavienių ir išskirtine verte nepasižyminčių objektų, tiek įtrauktų, tiek ir neįtrauktų į kultūros vertybių registrą, tvarkybai. Didesnė jų saugojimo finansinė našta dalis tektų savininkams, kurie artimiausiame laikotarpyje negalėtų skirti pakankamai lėšų tinkamai šių objektų tvarkybai ir priežiūrai. Siūlant sutelkti valstybės ir savivaldybės lėšas ir pastangas svarbiausių nekilnojamojo kultūros paveldo objektų ir vietovių saugojimui, prognozuojama, kad vietovėse, pasižyminčiose istorine kultūrine ir estetinė kraštovaizdine verte, bet esančiose už sankaupos arealų ribų bei atokiau turizmo maršrutų, gali toliau menkėti kultūros paveldo vertė.

Apibendrinant galima teigti, kad kultūros paveldo išsaugojimui yra sukurta daug ir įvairių projektų, tačiau jų įgyvendinimas yra tiesiogiai susijęs su lėšų trūkumu. Menkas kultūrinio turizmo pritaikymas kultūros paveldo srityje veda prie kultūros paveldo nykimo bei netinkamo vystymo. Sukurta įstatyminė bazė neapsaugo tinkamai kultūros paveldo objektų.

3.3. Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo perspektyvų analizė

Siekiant išsiaiškinti kultūros paveldo esamą situaciją ir kultūros paveldo apsaugos politikos įgyvendinimo perspektyvas Šiaulių regione buvo atlikta įvairių dokumentų, mokslinių straipsnių bei kitų susijusių dokumentų analizė. Taip pat buvo pasitelkta su kultūros paveldu susijusių specialistų apklausa. Remiantis gautais rezultatais buvo parengtas kultūros paveldo apsaugos politikos įgyvendinimo Šiaulių regione, kultūros paveldo vystymo hipotetinis modelis, atspindintis kultūros paveldo vystymo perspektyvų ypatumus bei tobulinimo kryptis. Tyrimo rezultatų analizė struktūrizuojama pagal tris tyrimo sritis išskirtas interviu protokole: *kultūros paveldo politika Lietuvoje; kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijos; kultūros paveldo politikos įgyvendinimas, įgyvendinimo tobulinimas ir perspektyvos Šiaulių regione*. Kiekvienos srities analizė pradedama nuo gautų duomenų bendrosios charakteristikos pagal tiriamąsias institucijas.

Pirmoje tyrimo srityje buvo siekiama išsiaiškinti kultūros paveldo politikos situaciją Lietuvoje, kultūros paveldo sampratos kaitą Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą; kultūros apsaugos politikos įgyvendinimo situaciją, problemas formuojant ir įgyvendinant kultūros paveldo politikos aspektus. Tam pasitelkiami klausimai, kuriais bandoma išsiaiškinti esamą situaciją bei kitus aspektus susijusius su kultūros paveldu. Informantams buvo pateikiami atviri klausimai, todėl tai suteikia galimybę sužinoti atitinkamą jų požiūrį bei nuomonę.

Pirmiausia informantų buvo klausama pareikšti savo nuomonę apie kultūros paveldo vystymo politiką Lietuvoje. Ekspertų nuomonė šiuo klausimu buvo pakankamai vieninga. Dauguma iš jų sutinka, kad stokojama aiškios strategijos, taip pat trūksta finansavimo kultūros paveldo vystymui. Taip pat buvo pareikšta nuomonė, kad „*Nekompleksinis požiūris, stagnacija – visas vystymas sustabdytas ties 1940 m. ir neaiškūs kriterijai, nėra pereinamumo ir pritaikomumo.*”

Žvelgiant teisinę bazę, matome, kad ji pakankamai plačiai apibrėžia kultūros paveldą. Yra priimta visa eilė įstatymų susijusių su kultūros paveldu, jo išsaugojimu bei vystymu. Pagal Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą (Žin., 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571) nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos valstybinį administravimą organizuoja ir už jį atsako Lietuvos Respublikos kultūros ministras, o konkrečias nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos valstybinio administravimo funkcijas atlieka ir už jų vykdymą atsako Departamentas, kuris veikia pagal Lietuvos Respublikos kultūros ministro patvirtintus Departamento nuostatus. Įgyvendinant NKPAĮ nuostatus, yra parengti ir kultūros ministro patvirtinti reikalingi poįstatyminiai teisės aktai, suformuota nauja Departamento struktūra. 2010 m. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija parengė NKPAĮ 2,

4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 16, 19, 21, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, kurį numatyta priimti 2010 m. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus šį įstatymą, pagrindinis Departamento uždavinys bus parengti ir pateikti Kultūros ministerijai įstatymui įgyvendinti reikalingų poįstatyminių teisės aktų projektus. Paveldosaugos nuostatos yra įteisintos daugelyje Lietuvos Respublikos įstatymų, tiesiogiai nesusijusių su kultūros vertybių apsauga: Saugomų teritorijų įstatyme - I, II, III skirsniai, 12, 13, 18, 19, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 straipsniai (Žin., 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902); Aplinkos apsaugos įstatyme - 1, 6, 12 straipsniai, IV skyrius (Žin., 1992, Nr. 5-75); Statybos įstatyme - 1, 2, 6, 13, 15, 20, 23, 24, 25, 29, 31, 34, 35, 43(1) ir kt. straipsniai (Žin., 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597); Žemės įstatyme - 1, 6, 9, 21, 23, 28, 45 straipsniai (Žin., 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868); Nekilnojamojo turto registro įstatyme - 15 straipsnis (Žin., 1996, Nr. 100-2261; 2001, Nr. 55-1948); Žemės reformos įstatyme - 13 straipsnis (Žin., 1991, Nr. 24-635; 1997, Nr. 69-1735); Nekilnojamojo turto kadastro įstatyme - 6, 9, 10 straipsniai (Žin., 2000, Nr. 58-1704; 2003, Nr. 57-2530) ir kt.

Įstatymai pakankamai plačiai apibrėžia kultūros paveldą, jo apsaugą bei vystymą, tačiau informantai pareiškdami savo nuomonę apie įstatyminę bazę Lietuvoje pareiškė, kad pagrindinis minusas yra aiškumo bei geros valios trūkumas, kuris ir nulemia, kad kultūros paveldo vystymas yra neefektyvus. Jų nuomone Lietuvoje įstatymai kultūros paveldo srityje yra tinkami, tačiau tarp ekspertų buvo pareikšta ir visiškai priešinga nuomonė: „*Įstatymų labai daug ir kai kurie jau seniai pasenę. Geriau vienas, bet labai aiškus įstatymas. Įstatymai neatitinka šių dienų laikmečio, jau nekalbant kad esame ES*“.

Tinkamai saugant ir prižiūrint kultūros paveldo objektus, sprendžiamos ekologinės problemos. Tvarkant ir pritaikant naudojimui saugomus kultūros paveldo objektus (viešojo pažinimo, viešosios pagarbos, architektūros, istorinius parkus ir sodus), tvarkoma aplinka, gerinama kraštovaizdžio kokybė. Kultūros paveldo apsauga taip pat susijusi su gamtos apsauga, todėl svarbus šių sričių problemų kompleksinis sprendimas. Restauravimo darbams naudojant sertifikuotas medžiagas, siekiama išvengti pavojaus žmonių sveikatai ir aplinkai. Modernių komunikacinių technologijų diegimas suteikia galimybę kurti informacinę visuomenę, skatina kultūros informacijos sklaidą.

Dabar esanti politika Lietuvoje kultūros paveldo srityje pakankamai abejinga paveldo vystymui, tokia yra apklaustųjų specialistų nuomonė.

Valstybės biudžeto asignavimų mažėjimas kultūros paveldo apsaugos programoms finansuoti nesudaro sąlygų išsaugoti reikšmingiausias ir vertingiausias kultūros paveldo objektus. Be to pagal galiojančią mokesčių sistemą žymi tikslinių lėšų, skiriamų paveldui

tvarkyti, grįžta į valstybės biudžetą. Ne visur yra aiškūs paveldosauginiai reikalavimai, kurie nustatomi tik specialiaisiais paveldotvarkos projektais (specialiaisiais planais).

Pagrindiniu trukdžiu kultūros paveldo vystymui informantai paminėjo nepakankamą lėšų skirimą projektų įgyvendinimams Lietuvoje. Informantų nuomone vystant kultūros paveldą įpareigota turi būti savivalda bei kultūros paveldo departamentas. Pagrindinėmis problemomis formuojant kultūros paveldo politikos aspektus specialistai įvardijo: „1. Išsaugoti. 2. Finansuoti. 3. Restauruoti. 4. Aiškus planas kam ir kaip bus naudojamas paveldas žmonėms.“.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje kultūros paveldo politika neatitinka esamos situacijos poreikių bei viskas vyksta per lėtai ir trūksta atitinkamos strategijos, kurios pagalba būtų vystomas kultūros paveldas. Kultūros paveldo politikos vystymui įtakos neturėjo įstojimas į Europos Sąjungą. Įstatyminė bazė Lietuvoje yra tinkama, tačiau juos įgyvendinant trūksta lankstumo, logikos bei pritaikomumo atitinkamose situacijose. Tačiau buvo pateikta nuomonė, kad įstatyminė bazė yra pasenusi ir ją reiktų keisti į aiškesnę. Dabartinė politika yra abejinga kultūros paveldo vystymui. Taip pat svarbus faktorius yra biurokratija, kuri tik apsunkina esamą situaciją, o tai ir nulemia žmonių abejingumą bei pasyvumą. Siekiant pasiekti, kad kultūros paveldas būtų puoselėjamas ir saugomas reikia keisti požiūrį ir kultūros paveldo objektus padaryti patrauklius bei juos padaryti tinkamus praktiniam naudojamui. Pagrindinė problema yra finansavimo trūkumas, mažas kultūros objektų pritaikomumas, atitinkamų prioritetų išsikėlimas.

Antroje tyrimo dalyje buvo siekiama išsiaiškinti pagrindines kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijas susijusias su plėtojimu, saugojimu, tobulinimu bei įgyvendinimu. Tam tikslui buvo pateikiami atitinkami klausimai. Pagrindine priežastimi kas naikina kultūros paveldą informantai įvardijo biurokratiją: „Biurokratija, apskaitos tvarkymo trikdžiai, sunkumai, restauravimo brangumas. „Nesupratimas ir nepriežiūra iš savivaldybių pusės.“

Kultūros paveldo išsaugojimas svarbus socialiniu požiūriu: nemaža kultūros paveldo dalis yra pastatai, statiniai ir jų kompleksai, todėl tinkamai juos tvarkant ir prižiūrint sumažėtų ūkiškai nenaudojamų pastatų. Daug sakralinės paskirties pastatų yra kultūros paveldo objektai, todėl jų tvarkymas aktualus didžiajai Lietuvos visuomenės daliai. Visuomenė vis aktyviau suvokia būtinybę išsaugoti kultūros paveldą, steigdama organizacijas, besirūpinančias kultūros vertybių apsauga.

Informantai neįvardijo priemonių, kurios naudojamos siekiant išsaugoti paveldą Šiaulių regione. Kalbant apie pagrindinį aspektą, tai kultūrinį turizmą, jį įvertino teigimai. Informantai negalėjo atsakyti į klausimą susijusį kultūrinio turizmo išsivystymu užsienyje.

Specialistai kultūros paveldo ekonominę vertę įvardijo kaip: „*Netinkamai išnaudojamos galimybės uždirbti pinigų iš paveldo eksponavimo.*“

Pagrindinės galimos kultūros paveldo tendencijos susijusios plėtojimu bei išsaugojimu ir tobulinimu: „*1. ES parama. 2. Vyriausybės parama. 3. Savivaldybės parama. 4. Privačių asmenų parama.*“

Kultūros paveldo politika įgyvendinama pakankamai silpnai. Pagrindinės problemos yra finansavimo trūkumas, kompetencijos bei profesionalumo trūkumas. Apklaustieji specialistai negalėjo įvardinti įvykusių pokyčių kultūros paveldo srityje per pastaruosius dešimt metų. Taigi galima teigti, kad radikalių pokyčių neįvyko. Informantai apie kaimyninių šalių kultūros paveldo vystymą duomenų neturėjo. Tik vienos savivaldybės atstovas pateikė atsakymą į klausimą: „*Kiek girdėjau žmonės būdami Estijoje džiaugėsi, kad rastos kultūros vertybės laikomos ir eksponuojamo toje vietoje kur rado, uždėjus storą stiklą apšviečiant (tai didžiuliai pinigai), bet vertybės buvimas toje vietoje kur rado suteikia jai didesnę reikšmingumą ir svarbą. Latvijoje nauji muziejai kur liečiamais ekranais galima pakeliauti po istorijos labirintus, susipažinti su vertybėmis. Naujos technologijos priimtinos visuomenei.*“

Kaip geros patirties pavyzdžiai susiję su kultūros paveldo vystymu mūsų šalyje bei užsienyje: „*Europos paveldo dienos, finansavimas, reklamavimas, vyks Europos Sąjungos kultūros paveldo prizo ir Europa Nostra 2012 metų apdovanojimo Liubavo dvaro malūnui – muziejui.*“ „*Negaliu įvardinti Lietuvoje, bet užsienyje esu mačiusi liftų bažnyčiuose bei rūmuose, t.y. nebijoma pritaikyti objektų lankomumui.*“

Nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo projektai, kuriuos vykdo valstybės ir valdymo institucijos, viešosios įstaigos, visuomeninės organizacijos, kiti juridiniai ir fiziniai asmenys, iš dalies finansuojami Departamento, skatina visuomenę aktyviau domėtis ir puoselėti kultūros paveldą, ieškoti naujų nekilnojamojo kultūros paveldo propagavimo formų.

Kompensacijos, skiriamos kultūros paveldo objektų valdytojams už atliktus tvarkomuosius paveldosaugos darbus, skatina privačią iniciatyvą, tvarkant valstybės saugomus kultūros paveldo objektus. Lietuvoje kovojama su kultūros objektų savininkais, kurie nesirūpina kultūros paveldo objektais: „*Kovojama yra mažai, aišku kontroliuojama, bet gerai, kad ir Prezidentė atkreipė dėmesį ir žadėjo koreguoti įstatymus, didinti baudas už privačių*

kultūros paveldo objektų nepriežiūrą. Tačiau reikėtų ir daugiau padėti privačių objektų savininkams, gaunant finansavimą, sumažinant projektų rengimo kaštus, laiką, biurokratiją.“
„Teismas – ir nuosavybės nacionalizavimas. Tik ką daryti, kai savivaldybė neturi lėšų tvarkymui.“

Apibendrinant gautus atsakymus galima teigti, kad kultūros paveldą naikina biurokratija bei su ja susiję sunkumai, taip pat restauravimo didelės kainos, o taip pat nesupratimas, nepriežiūra. Specialistai neįvardijo priemonių, kurios naudojamos siekiant išsaugoti kultūros paveldą. O pagrindiniais trukdžiais įvardijo trūkumą lėšų, menką bedradarbiavimą bei nesusikalbėjimą tarp savivaldybių. Kultūros paveldo ekonominė vertė nėra tinkamai naudojama bei negaunama atitinkamai galimų lėšų. Pagrindiniai aspektai susiję su kultūros paveldo tendencijomis kultūros paveldo objektų pritaikomumas. Kaimyninės šalyse labiau vysto kultūros paveldą bei jį pritaiko visuomenei pasitelkdamas naujas technologijas. Kovojuama su kultūros paveldo objektų savininkais įstatymų numatyta tvarka, tačiau informantų nuomone reiktų koreguoti įstatymus, kad būtų efektyvesni rezultatai. Nes ne visada atėmimas išgelbėja kultūros paveldo objektą, nes savivaldybės stokoja lėšų tvarkyti. Todėl reikia gerai įvertinti esamų įstatymų efektyvumą.

Trečioje tyrimo dalyje buvo stengiamasi išsiaiškinti kultūros paveldo politikos įgyvendinimą, įgyvendinimo tobulinimą bei perspektyvas Šiaulių regione. Informantai neatsakė kokia kultūros paveldo būklė Šiaulių regione bei ką reiktų keisti ir tobulinti. Taip pat nepaminėjo kokios numatomos perspektyvos. Pagrindine priežastimi įtakojančia kultūros paveldo būklę Šiaulių regione specialistai įvardijo, kaip lėšų trūkumą.

Kultūros paveldo vystymo silpnybėmis galima paminėti – nepakankamą finansavimą kultūros paveldo išsaugojimui, apskaitos tarnyboms tenkantį didelį darbo krūvį, nustatant nekilnojamojo kultūros paveldo objektų vertingąsias savybes, valstybės saugomų kultūros paveldo objektų apsaugos specialiojo planavimo dokumentų rengimą, kuris ilgai trunka ir nepakankamai finansuojamas bei nepakankamą atestuotų specialistų kiekį specialiojo planavimo dokumentų rengimui.

Esamą situaciją susijusią su Šiaulių kultūros paveldo vystymu specialistai įvertintino „patenkinamai. Ženkliai pagerėtų skyrus lėšų ir daugiau kvalifikuotų žmogiškųjų išteklių.“

Kultūrinio turizmo plėtojimas Šiaulių regione nėra pakankamai išvystytas, tai paminėjo ir informantai. Turtingas Lietuvos kultūros paveldas skatina kultūrinio turizmo projektų vystymą ir įgyvendinimą. Kultūros paveldo objektų tvarkyba ir pritaikymas skatina tolygią regionų plėtrą. Intensyvėjanti kultūros paveldo sklaida ir atgaivinimas skatina visuomenę įsitraukti į kultūros paveldo išsaugojimo procesą. Tarpinstitucinis

bendradarbiavimas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos tarpinstitucinės programos sudaro prielaidas platesniu mastu saugoti reikšmingiausias kultūros paveldo objektus. Europos paveldo dienų organizavimas, paveldosauginės literatūros leidybos skatinimas bei dalinis nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo projektų finansavimas skatina visuomenės dėmesį paveldosaugai ir jo pažinimą. Esama kultūros paveldo apsaugos sistema, funkcionuojanti remiantis galiojančiais paveldo apsaugos ir susijusiais teisės aktais, dar tobulintina ir keistina.

Informantai Šiaulių regione paminėjo daug kultūros paveldo objektų, kurie turi kultūrinio turizmo potencialą: *„Joniškio lankoma Joniškio Šv. Ėmimo į dangų bažnyčia, Žagarės šv. Apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios (ateityje tikimės piligriminio kelio ruožo kur bažnyčios rūsyje yra Barboros Umiastauskaitės „palaikai“, kai bus paskelbta šventąja) Skaistgirio bažnyčia, Žvelgaičio piliakalnis, Sidabrės piliakalnis, Jakiškių dvaras, paminklas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui Juodeikių km., Saulės mūšio vieta Jauniūnuose, po restauracijos Sinagogų kompleksas (Raudonoji ir Baltoji), Žagarės dvaro kompleksas (dabar bus restauruojamas).“*

Kaip pagrindinius probleminius ruožus Šiaulių regione trukdančius kultūros paveldo išsaugojimą bei vystymą ir tobulinimą specialistai įvardijo: *„Požiūris, o ne ruožai svarbiausia. Savivaldybės turėtų vienytis ir formuoti politiką bendrai, o ne konfrontuoti tarpusavyje.“*

Per pastaruosius metus Šiaulių regione buvo užregistruota naujų kultūros paveldo objektų: *„Joniškio savivaldybė Tilžės – Rigos muitinės užkarda.“ „Šiaulių mieste 5 objektai (Frenkelio fabriko teritorijoje). Planuojama laikui bėgant įtraukti dar tris ir keliolika ateityje.“ „2010 m. Kultūros vertybių registrą papildė Kleboniškių kaimo sodyba (Radviliškio r.).“*

Taigi apibendrinant galima teigti, kad Šiaulių regionas gausus kultūros paveldo objektais. Pagrindiniu trukdžiu vystyti kultūros paveldą galima įvardinti lėšų stygių. Pagrindinės grėsmės susijusios su kultūros paveldu yra didėjančios investicijos į statybą ir miestų plėtrą skatina investuotojus ieškoti būdų nesilaikyti paveldosaugos reikalavimų, tokia tendencija kelia pavojų nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimui. Dėl nepakankamo nekilnojamojo kultūros paveldo apskaitos ir paveldotvarkos programų finansavimo iš valstybės ir savivaldybių biudžeto kyla grėsmė kultūros paveldo išsaugojimui. Dėl nepakankamai savivaldybių vykdomo nekilnojamųjų kultūros vertybių atskleidimo (nefunkcionuoja savivaldybių vertinimo tarybos), kaip tai numatyta NKPAI vien valstybės lėšomis būtų sudėtinga atskleisti Kultūros vertybių registre esančių vertybių vertingąsias savybes, o tai kelia pavojų investicijoms.

IŠVADOS

Išvados, išplaukiančios iš teorinio tyrimo konteksto:

1. Kultūros paveldas yra svarbus ir aktualus kiekvienai valstybei. Iki dabartinio suvokimo apie kultūros paveldą ir jo esmę praėjo ne vienas dešimtmetis. Bendraeuropinėje erdvėje kultūros paveldas greta demokratijos ir žmogaus teisių įvardijamas kaip vienas pagrindinių europietiškos gyvenamosios atramos taškų.
2. Kultūros politika, nors ir priskiriama viešosios politikos sritims, yra vertinama prieštaringai, kadangi nėra paprasta apibrėžti pačią kultūrą, tampa sudėtingiau formuluoti jos politiką, parinkti atitinkamas ir labiausiai derančias administravimo formas, išvelgti svarbiausias srities problemas ir nustatyti prioritetinius tikslus.
3. Išnagrinėjus svarbiausius susijusius įstatymus, teisės aktus, chartijas bei kitus dokumentus susijusius su kultūros paveldu galima teigti, kad kultūros ir gamtos paveldo išsaugojimas turi svarbią visuomeninę, kultūrinę, istorinę, estetinę bei ekonominę reikšmę. Pagrindinius ir svarbiausius aspektus reglamentuoja daug įstatymų, kurie yra pagrindas siekiant išsaugoti ir tausoti kultūros paveldą.
4. Saugant paveldą, svarbiausias yra žmogiškasis faktorius – žmonių išprusimas ir noras jį išsaugoti. Be šito paveldo išsaugojimas tampa problemiškas. Gelbstint paveldą, reikėtų lanksčiau traktuoti reglamentuojančius įstatymus, labiau laikytis įstatymo dvasios, o ne raidės. Labai svarbus aspektas, siekiant išsaugoti ir tausoti kultūros paveldą yra tinkamos kultūros politikos plėtojimas, kad būtų pasiektas tinkamas rezultatas.
5. Kultūrinis turizmas svarbus dėl daugelio priežasčių: jis teigiamai veikia regionų ekonomiką ir socialinę sritį; nustato ir sutvirtina identitetą; padeda kurti įvaizdį; saugoja kultūrinį ir istorinį paveldą; kultūra, tarsi įrankiu, palengvina deramą bendravimą bei vienas kito supratimą; remia kultūrą bei sudaro prielaidas turizmo plėtrai.

Išvados, išplaukiančios iš empirinio tyrimo rezultatų:

6. Pagal Lietuvos teritorijos bendrąjį planą, Šiaulių regionas priskirtas vidurio Lietuvos parkų žiedui, kuriam būdingas vidutinis rekreacinių išteklių potencialas. Šiaulių rajone

yra gana gausu archeologinių paveldo objektų, architektūros paminklų, sakralinių objektų, literatūrinių vietovių, gamtos objektų.

7. Pagrindiniai poreikiai siekiant darnios viso Šiaulių regiono turizmo plėtros – pažintinių trasų įrengimas, rekreacinių erdvių suformavimas, pėsčiųjų, dviračių bei informacinės infrastruktūros plėtra, poilsiaviečių, privažiavimų ir automobilių stovėjimo vietų įrengimas, kraštovaizdžio išeksponavimo priemonių įgyvendinimas.
8. Kultūros paveldo politika Lietuvoje neatitinka esamos situacijos poreikių, numatytas politikos įgyvendinimas vyksta per lėtai ir trūksta atitinkamos strategijos, kurios pagalba būtų vystomas kultūros paveldas. Didžiulė problema yra ir finansavimo trūkumas, mažas kultūros objektų pritaikomumas, atitinkamų prioritetų išsikėlimas.
9. Kultūros paveldą naikina biurokratija bei su ja susiję sunkumai, nesupratimas, nepriežiūra, o tai ir nulemia žmonių abejingumą bei pasyvumą. Siekiant pasiekti, kad kultūros paveldas būtų puoselėjamas ir saugomas reikia keisti požiūrį ir kultūros paveldo objektus padaryti patrauklius bei juos padaryti tinkamus praktiniam naudojamui.
10. Kultūrinis turizmas Šiaulių regione yra plėtojamas labai mažai, lyginant su vakarų Europos šalimis. O būtent kultūrinio turizmo pagalba galima saugoti bei vystyti kultūros paveldą bei pritaikyti visuomenės poreikiams. Kultūrinis turizmas suteikia ne tik kultūrinę, bet ir ekonominę vertę.
11. Tyrimas patvirtino hipotezę – Kultūros paveldo vystymo situacija Šiaulių regione atsiliepia nacionalinėse programose ir įstatymuose bei kituose norminiuose dokumentuose apibrėžtas kultūros paveldo vystymo nuostatas, tačiau nepakankamas finansavimas neleidžia įgyvendinti užsibrėžtų tikslų ir siekių, susijusių su kultūros paveldo politikos įgyvendinimu.

REKOMENDACIJOS

Remiantis teorine nagrinėjamos problemos analize bei apibendrintomis *Kultūros paveldo politikos įgyvendinimo Šiaulių regione* empirinio tyrimo išvadomis, suformuluotos rekomendacijos kultūros paveldo politikos įgyvendinimui Šiaulių regiono savivaldybėms:

1. Didinti finansavimą kultūros paveldo objektų išsaugojimui bei vystymui.
2. Taikant įstatymus nepamiršti logikos, lankstumo bei geros valios, o taip pat išsikelti atitinkamus tikslus, kad kultūros paveldo politika būtų įgyvendinta.
3. Šiaulių regiono savivaldybės turi ne konkuruoti, o bendrai siekti tikslo, tai yra tausoti bei vystyti kultūros paveldą visame regione.
4. Vystyti bei plėtoti kultūrinį turizmą, kurio pagalba kultūros paveldas puoselėjamas ir saugomas bei didinama ekonominė vertė. O taip pat pritraukiama turistų ne tik iš Lietuvos, bet ir užsienio šalių.
5. Plėsti turizmo duomenų bazę, kad ji būtų priimtina ne tik Lietuvos gyventojams, bet ir užsieniečiams.
6. Kuo daugiau kultūros paveldo objektų pritaikyti visuomenės poreikiams, kad jie būtų įdomūs bei patrauklūs visuomenei.
7. Mažinti biurokratiją, kad būtų lengviau kultūros paveldo objektų savininkams juos prižiūrėti ir saugoti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Knygos.

1. Ashword, G., Howard, P. *Europos paveldas. Planavimas ir valdymas*. Versus Aureus.
2. Bučas, J. Gražulevičiūtė – Vileniškė, I. (2006). *Socioekonominiai aspektai paveldosaugoje*. Vilnius.
3. Čepaitienė, R. (2006). *Kultūros paveldas ir Lietuviškasis tapatumas*. Vilnius.
4. Dringelis, L. (2006). *Kultūros ir gamtos paveldo apsaugos įstatiminė bazė ir jos panaudojimo realijos*. Vilnius.
5. Semaška, A. *Lietuva. Ryškiausios pažintinės vertybės visose 60 miestų ir rajonų savivaldybių*. Vilnius.
6. Varnienė – Janssen, R. (2010). *Lietuvos kultūros paveldas atsiveria pasauliui: metodologiniai, technologiniai ir organizaciniai sprendimai*. Vilnius.
7. Gražulevičiūtė – Vileniškė, I. (2006). *Žmogaus teisė į kultūros paveldą – viena iš prigimtinių žmogaus teisių*. Vilnius.
8. Markevičienė, J. (2006). *Kultūros paveldo samprata tarptautinėje teisėje: nuo Venecijos chartijos iki Europos tarybos pagrindinės konvencijos dėl kultūros paveldo vertės visuomenei*. Vilnius.
9. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai.
10. Kiaupa, Z. (2006). *Lietuvos kilnojamosios kultūros vertybės užsienyje ir Lietuvos valstybė ir visuomenė*. Vilnius.
11. Rožankevičiūtė, A. (2006). *Istorinio paveldo problematika XXI a. intelektualiniame diskurse*. Vilnius.
12. Pilipavičius, J. A. (2006). *Kultūros paveldosauga ir rinkos dinamika*. Vilnius.
13. Kliobavičiūtė, I. (2006) *Teisinės ir metodologinės paveldo apsaugos prieštaros šiuolaikiniame Lietuvos įstatymų kontekste*. Vilnius.
14. Petrušonis, V. (2006). *Urbanistinių vertybių apsaugos metodologinis aspektas*. Vilnius.
15. Glemža, J. (2006). *Kultūros paveldas turizmo kontekste*. Vilnius.
16. Kiaupa, Z. (2006). *Lietuvos kultūros vertybių kelionės iki 1990 m.* Versus Aureus.
17. Glosienė, A., Manžuch, Z. (2003). *Kultūros paveldo valdymas Europoje: svarbiausi strateginiai dokumentai*. Lietuvos muziejai.

18. Wiesand J. A. (2004). „*Postmaastrichto sindromas*“? *Kultūros politikos uždaviniai vienijantis Europai*. Kn.: H. Rauhe ir Ch. Demmer (red.). Kultūros vadyba – profesionalaus meno teorija ir praktika. Vilnius: Tyto alba.
19. Denhardt R. (1995). *Public Administration. An Action Orientation*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
20. *Lietuvos politinės partijos ir partinė sistema*. (1997). 2 knyga. Kaunas: Naujasis laikas.
21. Parsons, W. (2001). *Viešojo politika*. Vilnius: Eugrimas.
22. Anderson, J. (1994). *Public Policymaking*. Boston: Princetone
23. *The Oxford Compact English Dictionary*. (2000). Second edition. Ed. Catherine Soanes. Oxford University Press.
24. Howard, P. (2003). *Heritage: Management, Interpretation, Identity*. Bodmin: MPG Books Ltd.
25. *Kultūros paveldo apsauga*. (1997). Reglamentuojančių dokumentų rinkinys. Vilnius. Savastis.
26. Denhardt R. (1995). *Public Administration. An Action Orientation*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
27. *Šiaulių tolygaus turizmo galimybių studija*. (2011). Šiauliai.

Straipsniai.

1. Vaitkuvienė, A. (2006) *Paveldo industrija Lietuvoje*. ISSN 1392–0448. Lietuvos istorijos studijos.
2. Pauliukevičiūtė, A., Raipa, A. (2009). *Šiuolaikinės kultūros valdymo tendencijos Europos Sąjungoje*. ISSN 1648-2603. Viešojo politika ir administravimas. Nr. 29
3. Pauliukevičiūtė, A. (2010). *Viešojo ir privataus sektorių partnerystė bei kultūros valdymas*. ISSN 1648–2603. Viešojo politika ir administravimas.
4. Bagočius, M., Domarkas, V., Sinkienė, J. *Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemos valdymo ypatumai: Kuršių nerijos atvejis*. ISSN 1648–2603. Viešojo politika ir administravimas. Nr. 3.
5. Kligienė, N. (2004). *Lietuvos kultūros paveldas skaitmeninėje terpėje*. ISSN 1392-0561. Informacijos mokslai. Nr. 31.
6. Gražulevičiūtė, I (2006). *Cultural Heritage in the Context of Sustainable Development Environmental research, engineering and management*, No.3(37)

7. Raipa, A. (2002). *Viešojo politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika*. ISSN 1648-2603, Viešojo politika ir administravimas. Nr. 1.
8. Dapkus, R. (2008). *Kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos*. ISSN 1822-6760 Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. Nr. 15 (4).
9. Atkočiūnienė, V. (2011). *Kaimo turizmas, kaip užimtumo multiplikatoriaus, kaimo vietovėse teorinis aspektas*. ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Nr. 5 (29).
10. Vaišvilaitė, I. (2009). *Kultūros paveldas Lietuvoje. Vietinių ir regioninių iniciatyvų potencialas*. Vilnius.
11. Lehtimäki, M. (2009). *Kultūros paveldo reikšmė*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
12. Robinson, M. (2009). *Kultūrinio turizmo patirtys*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
13. Herje, T. (2009). *Kultūros paveldas – vietinės plėtros variklis*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
14. Dedumietis, D. (2009). *Pirmojo pasaulinio karo lauko fortifikacijos kaip kultūros paveldo objektas*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
15. Skulason, M. (2009). *Tradiciniai durpiniai pastatai ir istoriniai kraštovaizdžiai – kultūrinio turizmo pagrindas Islandijos kaime*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
16. Kalmring, S. (2009). *Vizualizuota archeologija: Vikingų namai ir rekonstruota prieplauka Hedebyje*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
17. Tikkanen, S. (2009). *Povandeninis turizmas: Kronprinco Gustavo Adolfo povandeninis parkas*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
18. Lauenborg, M. (2009). *Sena ir nauja šalia. Turizmas ir poilsis Ribėje*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
19. Hjelm, Th. (2009). *Skandinavijos salų tinklas*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
20. Ringkamp, Ch. (2009). *Svajonių sodai. Istoriniai parkai Saksonijoje – Anhalte*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
21. Parikka, A. (2009). *Dalijamės laimėjimais su kaimynais*. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.

22. Thomas-Penette, M. (2009). „Kultūros keliai“ – metmenys tvariems, jungtiniam tarpvalstybiniam turistiniam pasiūlymams įgyvendinti. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.
23. Calteux, G. (2009). Dvylika naudingų patarimų imantis kurti kultūros paveldo maršrutą. Cultural Heritage and Tourism: Potential, Impact, Partnership and Governance.

Elektroniniai dokumentai.

1. *Europos kraštovaizdžio konvencija* (2000-10-20; Valstybės žinios, 2002-10-31, Nr. 104-4621). Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=189933&p_query=&p_tr2=
2. *Pasaulinio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencija*. 1972 m. lapkričio 16d. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/paveldo_globos.htm
3. *Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimo gairės*. 2006 m. Prieiga per internetą: http://www.vsaa.lt/igyvendinimo_gaires.pdf
4. *Tarptautinė paminklų ir jų kompleksų konservavimo ir restauravimo chartija* („Venecijos chartija“ 1964 m.). Prieiga per internetą: http://www.ututi.com/content/get_content/45541
5. *Istorinių želdynų chartija* („Florencijos chartija“, 1981 m.). Prieiga per internetą: http://www.ututi.com/content/get_content/45262
6. *Valstybinio audito ataskaita. Kultūros paveldo išsaugojimas*. 2010 m. Vasario 19 d. Prieiga per internetą: www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=2028
7. *Lietuvos Respublikos valstybinės kultūros paveldo komisijos nuostatai*. 2004-12-23, Valstybės žinios, 2004, Nr.: 184 -6834. Prieiga per internetą: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=8784C1E0-73FD-49E8-912B-7613A78FDE0E>
8. Dziegoraitienė A. (2005). *Nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos problemos Lietuvos valstybinio administravimo sistemoje*. Prieiga per internetą: www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/.../dwn.php?id
9. Bertašius M. (2005). *Kultūros paveldo administravimas*. Prieiga per internetą: http://www.vdu.lt/Leidiniai/MIK/mik_1.pdf
10. Vilkončius. *Lietuvos kultūros politika ir kultūros įstaigų administravimas*. Prieiga per internetą: http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110401172247/http://www.lkdte.lt/lkdte/moko_medz/01_Vilkoncius.pdf

11. Pauliukevičiūtė, A. Raipa, A. (2009). *Kultūros programų ir projektų valdymas*. Prieiga per internetą: www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/vpa/archyvas/dwn.php?id
12. Pauliukevičiūtė, A. (2009). *Šiuolaikiniai kultūros vadybos raidos aspektai*. Prieiga per internetą: [http://www.vlvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_2\(14\).pdf](http://www.vlvk.lt/private/Vadybos%20turiniai/Vadyba_2(14).pdf)
13. *Kultūros politika šiandien*. Prieiga per internetą: http://www.culture.lt/7md/?kas=straipsnis&leid_id=531&st_id=238
14. *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 november 1972. Prieiga per internetą: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
15. <http://whc.unesco.org/>
16. <http://www.kpd.lt/>
17. *Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*. 1994 m. gruodžio 22 d. Nr. I-733. Vilnius. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243361&p_query=&p_tr2=
18. Weng, X. *On the Develoment and Protection of Historical and Cultural Heritage*. Henan Institute of Engineering, China. P. 232 Prieiga per internetą: <http://www.seiofbluemountain.com/upload/product/201004/2010lyhy04a2.pdf>
19. *Lietuvos Respublikos nekilojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas* (Žin., 1995, Nr. 3 – 37; 2004, Nr. 153 -5571). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=243361&p_query=&p_tr2=
20. *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas* (Žin., 1995, Nr. 107 – 2391; 2004, Nr. 21 – 617, Nr. 152 - 5532). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378358
21. *Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas* (Žin., 1993, Nr. 63 – 1188; 2001, Nr. 108 - 3902). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=156931
22. *Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo* 1,2, 7, 10, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25,26, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2006 06 13, Nr. 66 - 2429). Prieiga per internetą: <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=E0BF6293-5FC0-4E6F-A2AE-3C32BA5677B5>
23. *Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija*. 1992 m. sausio 16 d. Valeta. (pataisyta). Prieiga per internetą:

- http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/acheologijos_paveldo.htm
24. *Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija*. 1985 m. spalio 3 d. Prieiga per internetą : http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/architekturos_paveldo.htm
25. *Amsterdamo dekaracija*. 1975 spalio 21 – 25 d. Prieiga per internetą:
http://www.ututi.com/content/get_content/45562
26. *Šiaulių regiono 2007 – 2013 m. plėtros planas*. Prieiga per internetą:
http://www.vrm.lt/nrp/assets/files/Siauliai/SRPP/SAVA_SRPP_1dalis_2dalis20105933512.pdf
27. *Lietuvos Respublikos valstybinė kultūros paveldo komisija* 2011 m. veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <http://kaveikiavaldzia.lt/docs/2012/02/10/85390>
28. *Lietuvos Europos Sąjungos politikos 2008–2013 metų strateginės kryptys*. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/documents/Strategines%20kryptys.pdf>
29. Varnienė-Janssen R. (2010). *Lietuvos kultūros paveldo ilgalaikio saugojimo strategija ir sklaidos programos*. Prieiga per internetą:
http://eprints.rclis.org/bitstream/10760/17867/1/Varniene_Lietuvos_kulturos_paveldo_ilgalaikio_issaugojimo_strategija_ir_sklaidos_programos.pdf
30. *1994 - 2012 metais įgyvendinti projektai*. Prieiga per internetą:
http://www.lkpa.lt/Formalu/Projektai_done.htm
31. *Ūkio ministerijos kompetencijai priskirtų bendrai finansuojamų iš ES struktūrinių fondų struktūrinių fondų lėšų ekonomiks sektorių būklės pokyčių vertinimas*. Prieiga per internetą:
http://www.ukmin.lt/uploads/documents/imported/lt/veikla/veiklos_sritys/es_strukturiniai_fondai/2007-2013/Vertinimas/Sektoriu_Galutine%20vertinimo%20ataskaita.pdf
SSSVP – Sanglaudos skatinimo veiksmų programa.
32. *2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa*. Prieiga per internetą:
http://www.esparama.lt/ES_Paramam/strukturines_paramos_2007_1013m_medis/titulini_s/files/3VP_SS_2007-07-05.pdf
33. *Gamtos biologinė įvairovė ir kultūrinis paveldas kaip svarbūs regionų patrauklumo veiksniai*. (Renginys – diskusija). 2012. Prieiga per internetą:
https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.esparama.lt%2Fdocument_library%2Fget_file%3Fuuid%3D83fe8752-2ee0-4d5e-bd14-44fe81f756fa%26groupId%3D10157&ei=hJfMUKPBJMfRtAansoHoCQ&usg=AFQjCNHW_jaDTmRuHGldV9d2qQ22zVtB8g&sig2=cRv54bWyKRCL08XuYzBk9Q

34. *Centre for Strategy and Evaluation Services. Study on the Contribution of Culture to Local and Regional Development – Evidence from the Structural Funds. Final Report, 2010.* Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/culture/documents/final_report_sf_en.pdf
35. *Europos Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Turistų lankomiausias žemynas – Europa. Nauja turizmo politika“.* Briuselis, 2010.06.30, KOM(2010) 352 galutinis. Prieiga per internetą:
[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0352 /com_com\(2010\)0352 lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0352/com_com(2010)0352_lt.pdf)
36. *Calypso Widens Europe's Travel Horizons. Summary Report, 2011.* Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/files/calypso/2011_estoril_meeting/summary_report_final_en.pdf
37. *Business to nature.* Prieiga per internetą:
http://www.business2nature.eu/index.php?option=com_sobi2&Itemid=47&lang=en

INTERVIU PROTOKOLAS

I. *Tyrimo sritis – kultūros paveldo politika Lietuvoje.*

Kokia, Jūsų nuomone, apie Lietuvos kultūros paveldo vystymo politiką?

Kaip manote, ar pasikeitė kultūros paveldo samprata Lietuvoje, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą?

Ar pakankama įstatyminė bazė Lietuvoje, kaip vertinate esančią ir ar ji yra tinkama vystyti ir saugoti?

Kaip manote, ar dabar esanti politika nėra pakankamai abejinga paveldo vystymui?

Jūsų nuomone, kokia kryptimi reikia eiti Lietuvos centrinei valdžiai bei vietos valdžiai, kad toks svarbus dalykas, kaip kultūros paveldas būtų saugomas ir puoselėjamas?

Jūsų nuomone, ar pakankamai lėšų skiriama projektų įgyvendinimams Lietuvoje?

Ar pakankamai valdžia skiria dėmesio projektų įgyvendinimams?

Kas, jūsų nuomone, turėtų ar yra įpareigota vystant kultūros paveldą?

Kokias išvelgtumėte problemas formuojant kultūros paveldo politikos aspektus?

II. *Tyrimo sritis – kultūros paveldo politikos įgyvendinimo tendencijos.*

Kas, Jūsų nuomone, naikina kultūros paveldą?

Kokios priemonės naudojamos siekiant išsaugoti paveldą Šiaulių regione? Kas trukdo?

Kaip įvertintumėte kultūrinį turizmą, ar jis naudingas bei reikalingas siekiant plėtoti kultūros paveldą?

Kaip vertinate kultūrinio turizmo išsivystymo lygį užsienyje? Kur jis labiausiai plėtojamas? Jūsų nuomone, ar tose šalyse kur paplitęs kultūrinis turizmas, kultūros paveldas sulaukia daugiau dėmesio bei perspektyvų?

Kaip vertintumėte kultūros paveldo ekonominę vertę?

Kokios, Jūsų nuomone, pagrindinės galimos kultūros paveldo tendencijos susijusios plėtojimu bei išsaugojimu ir tobulinimu?

Koks yra kultūros politikos įgyvendinimo lygmuo?

Kaip savivaldybės savarankiškos funkcijos.

Kokias paminėtumėt pagrindines iškylančias problemas susijusias su kultūros paveldu? Kaip jos sprendžiamos Lietuvoje?

Kokius paminėtumėt įvykusius pokyčius kultūros paveldo srityje per pastaruosius dešimt metų?

Kaip kultūros paveldas vystomas kaimyninėse šalyse, Latvijoje bei Estijoje? Į ką ten labiausiai kreipiamas dėmesys?

Gal galite paminėti geros patirties pavyzdžius susijusius su kultūros paveldo vystymu mūsų šalyje bei užsienyje?

Kaip Lietuvoje yra kovojama su kultūros objektų savininkais, kurie nesirūpina kultūros paveldo objektais? Ar daug tokių objektų Šiaulių regione?

III. Tyrimo sritis – kultūros paveldo politikos įgyvendinimas, įgyvendinimo tobulinimas ir perspektyvos Šiaulių regione

Kokia kultūros paveldo būklė Šiaulių regione? Ką reiktų keisti bei tobulinti? Kokios numatomos perspektyvos šitoje srityje?

Kas labiausiai įtakoja kultūros paveldo būklę Šiaulių regione?

Kaip įvertintumėte esamą situaciją susijusią su Šiaulių kultūros paveldo vystymu?

Kaip yra plėtojamas kultūrinis turizmas Šiaulių regione?

Ar Šiaulių regione yra daug kultūros paveldo objektų, kurie turi kultūrinio turizmo potencialą?

Kokie tai objektai? Koks dėmesys jiems skiriamas?

Ar daug turistų pritraukia kultūrinio turizmo objektai Šiaulių regione?

Kokie, Jūsų nuomone, pagrindiniai probleminiai ruožai Šiaulių regione trukdantys kultūros paveldo išsaugojimą bei vystymą ir tobulinimą?

Kiek naujų kultūros paveldo objektų per pastaruosius metus buvo užregistruota Šiaulių regione?